De nar uit Maremmen. Deel 2: Florence, de drie blinden

Carel Scharten en Margo Scharten-Antink

bron
Carel Scharten en Margo Scharten-Antink, *De nar uit Maremmen. Deel 2: Florence, de drie blinden*. Maatschappij voor goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1928

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/scha043naru02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

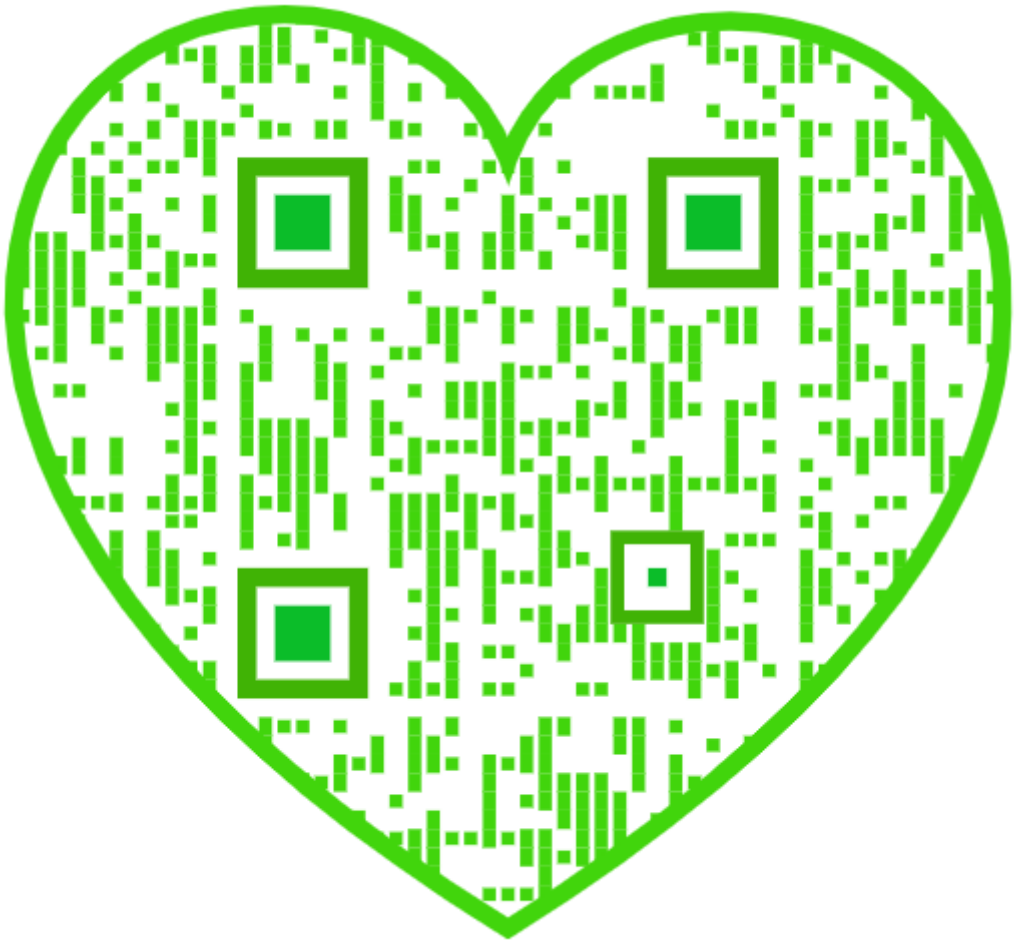

Voorwoord

‘De Nar uit de Maremmen’ zou aanvankelijk een boek zijn van één deel. Al schrijvende bleek het ons, dat het uit twee deelen moest bestaan, overeenkomstig de grondgedachte van het werk: de hedendaagsche wereld, gezien door een natuurlijken mensch, - zoo dat het eerste deel dien mensch zou geven, levend in een nog natuurlijke landstreek, en het tweede zijn conflict met de ‘moderne beschaving’. Op Massano’ (Het natuurlijke leven) zou moeten volgen ‘Florence’ (De drie blinden).

Dit werk, voor vele jaren reeds (in 1912) ontworpen, werd, toen wij het aanvingen te schrijven, door ons geplaatst in het Italië van dezen tijd, en wel vanaf 1920 tot op onze dagen; en een bestanddeel ervan werd dus noodzakelijkerwijze het fascisme; het fascisme in zijn ontstaan, zijn groei, en zijn bevestiging. Die noodzaak was ons zeker niet ongevallig! De kern-beginselen van het fascisme toch, zij waren de onze, lang voor er van fascisme sprake kwam; zij ‘hingen in de lucht’ van deze kwart-eeuw.

Men houde echter in het oog, dat wij niet de geschiedenis van het fascisme schrijven, maar een geschiedenis, welker personen onder meer het fascisme

beleven en er elk naar zijn aard op reageeren. Doch evenmin vergete men, hoe de roman zich ondertusschen in een historisch kader beweegt, en men verwijte ons dus niet opnieuw, dat in de jaren 1921 en 1922 de personages van den roman niet verontwaardigder zijn over feiten, die in 1924 en 1925 nog gebeuren moeten...

Men zal ook goed doen, in deze bladzijden niet, onmiddellijk, ons oordeel over den oorlog te willen vinden, maar veeleer de wijze, waarop een aantal Italianen den oorlog ervoeren en begrepen.

Al naarmate inmiddels dit tweede deel vorm begon aan te nemen, vroegen wij ons andermaal af, of het gegeven niet den omvang ook van dit boek te buiten ging. Zou niet een harmonischer geheel ontstaan, als na een tweede deel, dat het negatieve conflict ging brengen, de blinde vraag, - een derde zich bewegen zou in de positieve sfeer van een antwoord?

Zoo moesten wij, halfweg het werk gekomen, onze uitgevers waarschuwen, dat een derde deel onvermijdelijk was. En wij waren erop gesteld, zelve dezen loop van zaken hier uiteen te zetten, in de hoop, dat ook de lezer ons den tegenslag zal willen vergeven, ditmaal nog niet het einde te zien van Renato Focardi's historie.

DE SCHRIJVERS.

Eerste hoofdstuk

I

DE zoele Mei-morgen over het plein maakte mild van tint de gele en grijze huizengevels rondom. Zonder dat de zon nog doorkwam, was er zonnigheid in de vochte lucht; het donker aangeslagen plaveisel had een zachtheid als van gemsleer, en alles leek jong en heugelijk. De hooge poort naar de Via Strozzi ademde nog hooger en ruimer dan anders, en zelfs de oude Victor Emanuel op zijn standbeeld-ros zag eruit, of hij nu toch eindelijk opschoot.

‘Kunst, die zoo maar begrijpelijk is,’ hernam aan hun tafeltje voor het Café Donnini de beeldschoone jongeling Olivetti, die zich voor den dichter der toekomst hield, - hij leek de gebruinde Apollo eener Pompeijaansche muurschildering - ‘kunst, die zoo maar begrijpelijk is, ìs geen kunst.’

‘God is óók niet begrijpelijk,’ viel de kleine, puistige Fantoni bij, die als zijn vale schaduw overal Olivetti volgde; ‘en omdat in wezen de kunst goddelijk is...’

Ottavio geeuwde.

‘Natuurlijk, kunst, die geen mysterie heeft...’,

kwam hij luchtig superieur; en tot den kellner, die juist passeerde:

‘Zeg, geef me nog een zwarte koffie.’

- God in den hemel, wat had hij een slaap!... Als je ook tot drie uur in den nacht bij Rajola was blijven hangen...!

Hij moest wel. Hij kon toch Aurora niet alleen uit dansen laten gaan met hun auto-vrind Servini? Maar dat zei hij er niet bij.

Hij had zijn hoed afgezet, om zijn gekookt voelend voorhoofd te koelen aan het Meiwindje, en hij streek zich door de zwarte haren, waarlangs een enkele grijze draad reeds glinsterde. Zijn mooie, bleeke kop had in de diepliggende, lichte oogen en in den dungeplooiden mond een uitdrukking van vermoeide minachting.

Dan, innemend plotseling, wuifde hij: ‘goeie morgen...! goeie morgen...!’ naar den kunstcriticus Pastrelli die voorbij kwam, dan zich voor even aan hun tafeltje neerliet, - een vroolijke boer in heerenkleeren, maar met de felle oogen van den keurder.

‘Dus, Signor Focardi, wilt u de volgende week komen zien?’ begon opnieuw, dringend, de bedeesde stem (die een niet geringe eerzucht verborg) van den jongen schilder Del Bono; ‘Vrijdag of Zaterdag denk ik aan mijn “Dame van het Second Empire” de laatste hand te leggen.’

Zijn blik ontweek Ottavio's blik, zooals hij gewoonlijk aller blikken ontweek; hoovaardigheid zei de een; gebrek aan karakter, de ander. Het jaar te voren had men aan zijn ‘Dood van Cleopatra’, een koel-verdienstelijk, academisch stuk, bij wijze van politieke tegemoetkoming (Del Bono was uit Trente) den Leonardo-prijs toegekend.

Ottavio, verveeld door die taai-vasthoudende stem, knikte onwillig bijna: goed, hij kwam kijken.

Nee, nee..., deed hij dan eensklaps veel toeschietelijker, hij meende het... hij kwam zonder mankeeren. - Te drommel, een Leonardo-prijs moest je niet heelemáál weggooien. Je kon nooit weten...!

Een stevige hand klapte op zijn schouder, en naast hem plofte neer op een meegesleepten stoel een zwaar heerschap, aan wiens geschoren kaken twee zwarte bankiersbaardjes leken vastgeplakt. Hij had een gouden lorgnet voor zijn frivole, bruine oogen. Het was de cavaliere Ravasso, een man, in de kunstwereld welbekend. Hij noemde zich beeldhouwer, en in zijn jeugd had hij ook wel aan beeldhouwen gedaan; doch daar hij lui was van aard, en niet onvermogend, had hij gereedelijk toegegeven aan zijn ‘passie’ voor collectionneeren; zijn kamers hingen vol met de onwaarschijnlijkste kleur-verbijsteringen, waaronder de futuristische razernijen en de duistere kabalistiek der cubisten de meer ouderwetsche

waren; want Ravasso liet er zich op voorstaan, juist de allermodernsten het best te ‘snappen’. Maar zijn atelier verhuurde hij sinds eenigen tijd, en men zei, dat hij finantieel in de knel zat.

Een oogenblik blies hij uit boven zijn buikje, boog zich dan met een geheimzinnige vertrouwelijkheid naar Ottavio over.

‘En... zal 't er van komen?’

‘Ik moet naar huis,’ aarzelde Del Bono's beslagen stem; hij gaf links en rechts een slappe hand en verwijderde zich haastig met zijn bedachtzame stappen.

Toen vond Pastrelli het rechte woord:

‘Die schuift van Cleopatra naar zijn Empiredame, en arriveert op zijn sokken.’

Een gelach brak los. Del Bono stapte onverstoorbaar door. Er werd nog even over hem nagepraat.

‘Zachtzinnig schaap, hij eet uit de hand,’ zei, uit de hoogte, een aankomend schildertje, dat naast Fantoni zat.

‘Pas maar op, of hij loopt jou en je kornuiten allemaal omver, de goochemerd,’ grinnikte Pastrelli met zijn boersche grijns.

De zon was te voorschijn geweld en had het plein in goudblond licht en blauwe schaduw gedeeld. De morgen groeide in volte en gerucht. Onder de bogengangen naar de Post en langs de vele café's, ook aan den overkant, bij Gilli en Paskowski,

krioelde het leven van centrum der stad, waar elken morgen iedereen iedereen ontmoette en niemand iets anders dan dát scheen om handen te hebben. En boven de overzijdsche huizen klom blank, met wereldbol en kruis, de lantaren van den Domkoepel uit, en steeg in teere bloemekleuren de toren van Giotto.

‘Wat willen die vier-en-dertig fascisten nu uitrichten in een kamer van vijfhonderd leden?’

Een politiek twistgesprek was gaande geraakt in den kring.

‘Die vierendertig fascisten? Benito Mussolini alléén weegt tegen de halve Kamer op!’

‘Ze vormen niet eens een partij!’ hoonde Fantoni, ‘nationalisten en republikeinen, liberalen en socialisten! een ratjetoe!’

‘Ze hebben allemaal de fascistische beginselen erkend...’ mokte hartstochtelijk een jongen in een zwart hemd, die aan het andere eind van den kring zat.

‘'t Mocht wat!... De nationalisten willen de monarchie, de republikeinen de republiek, de liberalen het kapitalisme, en de hervormings-socialisten het tegenovergestelde...’

‘Dat weten we ook wel,’ viel Olivetto de hoofdgroep af, ‘maar volgens Mussolini wil het fascisme zoomin monarchistisch zijn als republikeinsch; het is Italiaansch!’

‘En in elk geval,’ kwam nog een ander, ‘zal het parlement niet langer een asyl voor analphabeten en delinquenten wezen, zooals Sem Benelli het noemde!’

‘Maar het parlement is ongelukkig genoeg het volk niet. Elken dag dooden en gewonden, heel het land door...’

‘'t Is een janboel,’ bevestigde luid Ottavio; ‘niemand weet meer, waar we eigenlijk aan toe zijn...’

‘Juist, daaròm!’ mokte hartstochtelijk de fascistische jongen aan het andere tafel-eind.

‘Maar hoor nou eens,’ nam de cavaliere Ravasso opnieuw zijn vrind Focardi voor zich alleen; ‘heb je nog altijd geen bericht van je vader, over dat atelier?’

‘God, man! Schei uit!’ wierp Ottavio geërgerd weg; ‘hij is allang voorzien, de stijfkop! Als hij je atelier zelf had uitgevonden... maar wat ìk hem aanraad... Hij zit sinds een week op wat hij zijn atelier noemt... een ouwe toren! Gekkenwerk! Zijn eetkamer op de vierde, zijn keuken op de vijfde, zijn slaapkamer op de zesde, en zijn atelier op de zevende! Trappen waar geen christenmensch tegen op kan... 'k Heb hem in geen drie dagen gezien... Best mogelijk, dat hij met gebroken beenen in Santa Maria Nuova ligt... En boven op den toren een terras om naar de sterren te kijken...’

Een felle geprikkeldheid sprak er uit zijn scherpe

zinnetjes. Men vroeg van verscheidene kanten tegelijk. Maar niet van zins veel uitleg te geven, beet Ottavio nog een paar summiere inlichtingen van zich af.

‘Via dei Bardi... ja, daar vlak aan den Arno ...een uitzicht, natuurlijk, dat is er... maar dat *ik* niet vaak bewonderen zal!’

Hij zweeg, keek ontstemd voor zich weg.

Pastrelli echter, tuk op elk bericht uit de kunstwereld, stond op en kwam naast hem zitten, om nog wat meer te hooren, - en daar hij *de* kunstcriticus was, vertelde vertrouwelijk Ottavio nog de weinige bizonderheden, die hij zelf wist.

Doch plotseling, al pratende, meende hij, onder het goudbruine zonnezeil van Gilli, de mooie Amerikaansche te zien zitten, die een paar dagen geleden in zijn zaak was gekomen en gezegd had, dat hij op Rodolfo Valentino leek... Voor zijn part: ‘de mooiste man van de wereld’! Hoewel hij zijn eigen kop, goed beschouwd, nog wel zoo interessant vond. Zou het een bedoeling hebben gehad? Er werd beweerd, dat zij zich op de eene amour na de andere tracteerde... louter voor haar eigen plezier... zonder verplichtingen... Geen gek idee! Zou hij haar eens gaan aanspreken? - Een anderen morgen... Hij rekte zich welbehagelijk uit, geeuwde nogmaals.

‘'k Vraag je wel excuus,’ verontschuldigde hij

zich dan tegen Ravasso, ‘tot drie uur vannacht bij Rajola gedanst!’

Hij scheen te verwachten, dat dit wereldsch en chic van hem zou worden gevonden.

Maar wat hadden Olivetti en Fantoni? Die keken naar hem, keken het plein over, keken weer naar elkaar... ‘Een prachtnummer,’ had hij opgevangen.

En opeens zág Ottavio het: daar kwam Aurora aangestapt, wel-voldaan over zichzelve als altijd. Hij haatte die zelfverzekerdheid, dat even stijve terugtrekken van het hoofd, waardoor een kleine onderkin ontstond. Maar anders, een prachtnummer... ja, zooals je 't nemen wou... kranig genoeg, dat was zeker, zoo in haar parelgrijzen tailleur, het stijlvolle zwarte hoedje over de oogen, en precieus stappend op haar hooge hakjes...

Een paar uit den kring rezen half overeind, lichtten den hoed; en Aurora, niet zonder behaagzucht, groette ternauwernood door een neigen van het hoofd en een genadigen glimlach van haar geverfde lippen.

Ottavio taxeerde haar met een kennersblik, of 't zijn eigen vrouw niet was: een ietsje te dik... en een ietsje te veel opgemaakt... maar toch smaakvol... en een houding, die er wezen mocht!

Zij stak het plein over naar de Via degli Speziali toe. - Waar zou ze heen moeten? vroeg Ottavio

zich plotseling af. Een onrust besloop hem. Hij keek donker.

‘Mussolini is een krachtmensch... hij is gróót! hoorde hij dan weer de stem van den zwarthemd boven de anderen uit. ‘Hij wil de valorisatie van de overwinning, de glorificatie van onze helden, de sanctificatie van onze martelaars. En tegelijk...’

‘Wat zegt hij zijn lesje braaf op,’ kwam Olivetti langs zijn neus weg.

‘Maar neem me nou niet kwalijk....’ mengde de collectionneur Ravasso zich in het gesprek.

‘En tegelijk,’ zette de zwarthemd koppig door, ‘wil hij de algeheele onderdrukking van het communisme en het economisch herstel van Italië...’

‘Frases!’ wierp Ravasso weg; ‘wat is nu: valorisatie van de overwinning? Is het verdrag van Versailles geteekend of niet? Wie kan erop terugkomen? En 't economisch herstel van het land, - net of dat iederéén niet ter harte zou gaan! Onze groote economen, Luzzatti, Nitti, zijn toch geen fascisten, zou ik denken?’

‘Het ontbreekt den man aan cultuur,’ decreteerde Pastrelli. ‘Ik zal zijn verdienste niet verkleinen als wekker van het volksgeweten en als organisator van een jeugd-weermacht, maar voor zooiets als een economischen opbouw van heel een land... Waar is een uitgewerkt programma? Waar is een vaste richtlijn? Toewijding, geloof, discipline, allemaal

prachtige woorden om zijn jongens fut in te gieten. Maar daarna?'

'Mussolini kan alles!' riep de fascistische jongen; 'hij wil niet eens een vaste richtlijn! Hij heeft het zelf gezegd, een poos geleden: een vaste richtlijn belet de vrijheid van handelen.'

Hij kreeg een hooge kleur.

'Weet je, hoe hij dat gezegd heeft? De werkelijkheid is veranderlijk, heeft hij gezegd.... daarom zijn vooropgezette ideeën tegen de werkelijkheid. En 't is de werkelijkheid, niet de een of andere fraaie utopie, 't is de werkelijkheid, waar 't ons fascisten om te doen is! In de werkelijkheid moet je je elastisch bewegen....'

'Het standpunt van elk opportunisme,' deed Ottavio verveeld.

'Een mooie bekentenis!' kraaide de puistige Fantoni; 'geen gedragslijn zou dus een verdienste wezen...?'

'Laten we aannemen, dàt 't een verdienste is,' ruimde grootmoedig Pastrelli in, maar aan zijn vernuftig gezicht was te zien, dat hij een schaakmat voorbereidde: 'Ik meen mij nog iets anders te herinneren. "Hoe kan," vroeg Mussolini, "de bewegelijke meening der parlementaire meerderheid ooit de basis zijn voor een vast gebouw?" En daarin had hij misschien geen ongelijk. Maar nu vraag ik: hoe kan elastisch-zich-bewegen in de werkelijkheid,

zonder een leidend beginsel, ooit wèl de basis leggen voor een blijvende regeering?'

De zwarthemd, vastgepraat, keek voor zich heen.

'Och, allemaal woorden,' wierp hij dan baloorig weg, 'we zullen wel eens zien, uit de feiten, wie gelijk krijgt! Wat helpt al dat praten...!'

'Volkomen juist,' besloot Pastrelli, 'wij Italianen praten veel te veel...'

Hij stond op, drukte terloops een paar handen, en voegde zich bij een tafeltje voor het café ernaast, waar vrienden van hem waren komen zitten.

Even was het stil.

En opeens, in tampenden val, begonnen de domklokken te luiden, verkondigend het uur van half twaalf.

De morgen werd warm, zelfs daar in de schaduw. De bloemekleuren van den toren van Giotto bloeiden bleeker, en onwaarschijnlijk, uit zoo teergetinte broosheid, braken de donkere galmen los.

'Kijk, daar gaat Lorenzo!' werd er geroepen.

'Hé, Lorenzo! Lorenzo!'

Fantoni fluitte tusschen zijn tanden.

Maar Lorenzo keek noch rechts noch links en laveerde met een ingetoomde haast, tusschen de aanzoevende auto's door, het plein over.

Ottavio keek hem na. - Wat een zwiet! Jawel! jawel! de slanke nonchalance van wie gewend is

aan zijn succès... bij vrouwen tenminste. Hijzelf werd te gezet. ‘Ladykiller,’ gromde hij nog,-een der weinige Engelsche woorden, die er bij hem in wilden blijven, - maar als 't op zaken doen aankwam, een povere sinjeur...! Een oogenblik dacht hij, dat zijn elegante broer op de mooie Amerikaansche, bij Gilli, zou afstevenen; maar dan zwenkte zijn onbestemde gang... Lorenzo verdween in de Via degli Speziali... In Ottavio's oogen broeide een wantrouwen.

En plotseling was onder de jongelui een hooggaand tumult over een box-match losgebarsten. Olivetti's zware stem boxte bol boven de anderen uit. Het schildertje en nog een vrind hapten elkaar de brokstukken af van een relaas uit de couranten, dat elk op zijn manier wilde opdisschen, en met zulk een felheid van weerskanten, of zij dagenlang van niets anders waren vervuld geweest. Ottavio luisterde toe met een vermaakte grijns.

‘Charpentier!’ smaalde de fascistische jongen, ‘dacht je, dat Charpentier...?’

‘Charpentier is een eersterangs-kunstenaar,’ schreeuwde de puistige Fantoni, die straks beweerd had, dat een kunstenaar niet begrijpelijk moest wezen, omdat ook God niet begrijpelijk was; en hij begon te oreeren over de Schoonheid van het Gebaar.

Maar de kellner, die kwam bijgeluisterd, wist de

bizonderheden: ze hadden vijftigduizend dollar geeischt voor de ontmoeting, en natuurlijk grif gekregen! In de vierde ronde al had hij de kaak van zijn tegenstander uit 'r scharnieren geslagen en zijn neus plat gebeukt. 't Bloed stroomde over zijn gezicht...'

'Nou ja, daar is het bijbrengen goed voor...' wilde Olivetti onbelangrijk vinden, 'en wat reukzout!'

'Niettegenstaande die ontwrichte kaak en die kapotte neus gaf hij 't niet op,' hield de kellner vol, 'een régen van linksche directen! Maar in de zesde ronde...'

'In de zevende...' bulderde Olivetti; 'in de zevende is hij buiten gevecht gesteld.'

'Knock out!' bevestigde een ander; 'en òf...!'

'Hoezoo?' vroeg het schildertje.

'De oogen, hè? Hij kon niet meer zien... en bewusteloos van de pijn...' nam de kellner het verhaal weer over, 'een breuk of zoo iets... ze zeien, dat hij er nooit heelemaal van boven op zou komen...'

Maar die breuk werd van vele kanten hevig betwist.

''t Stond in den Corriere dello Sport,' verontwaardigde zich de kellner.

'In de Excelsior,' werd er geroepen.

'In den Corriere,' bevestigde Fantoni.

‘Breng ze allebei,’ commandeerde Ottavio, ‘dan kunnen ze zelf zien.’

Olivetti zei onderwijl: ‘Ik heb het portret van Spalla gekregen, met een opdracht en zijn handteekening.’

‘Als je ook vier sonnetten op hem gemaakt hebt,’ bewonderde Fantoni, ‘en zulke sterke... “Die mensch is schoon, die met een boud gebaar”....!’

Maar in de twee weekbladen was niets omtrent de gebeurtenis te vinden.

‘Dan zal 't in de “Sport” van verleden week zijn geweest,’ kwam benepen de kellner, die zijn kortstondige gewichtigheid voelde tanen.

En als Olivetti en Fantoni nog verder snuffelden in de geïllustreerde ‘Excelsior’, vonden zij daar de afbeelding van twee revue-sterren, die triomfen vierden in de Sala Umberto te Rome.

Fantoni zei belust: ‘Jammer, dat wij niet een kwart-eeuw later zijn geboren... Dan dragen ze alleen nog maar muiltjes en een parelsnoer...’

Maar Olivetti lachte uit de hoogte: ‘Onnoozelaard! daarmee zou immers het fijne eraf zijn! Voileeren! Suggereeren!... Dit is héél goed...’

Ravasso schoof zijn dikke buikje dichterbij.

Twee wulpsch-mooie vrouwen met doortraptdroomerige oogen, een bos struisveeren op 'r kop, als wilden, een kort kafferrokje van struisveeren

laag afgezakt om het middel en kruivend langs de bloote dijbeenen, terwijl aan het naakte bovenlijf alleen twee schitterende pantser-rozetten de borsten dekten, - zoo stonden zij aanminnig tegen elkaar aan, de veeren rokjes ineengeschoven, met de vaag-obscene beweging eener gewaagde revuefiguur.

‘Jawel, de zusters Leliana... om de situatie te redden,’ zei Ravasso. Hij lachte dubbelzinnig.

Welbeschouwd had Olivetti toch aesthetische bemerkingen, maar zijn puntige pinknagel trok onderwijl met een blijkbaar welbehagen, het weelderig glooiend lijntje langs tusschen de omflonkerde schemering van den oksel en de brutaal blootkomende heup.

Ottavio zei: ‘Als je dat bij het sujet zelf...’

Zij keken allen benieuwd naar zijn kant: wanneer Ottavio begon, kon je de meest verbluffende dingen te hooren krijgen...

Maar hij voltooide zijn zin niet. In de poort der Via Strozzi, daar kwamen op hun dooie gemak aangekuierd, hand in hand, Renato Focardi en de kleine Silvio...

Ottavio wierp een snellen rondblik naar de anderen. Maar toen hij was blijven zwijgen, hadden die hun onderzoekingstocht langs de bladen der illustratie voortgezet.

‘Slobberpak... schuithoed...’ hekelde Ottavio

inzichzelf, ‘prettig gezicht, als je dat weer eens voor je neus krijgt...’

‘Maar kijk dat joch daar nou als een zoet baasje naast zijn grootvader stappen,’ dacht hij dan ook, verteederd.

Het jongetje, met zijn breedgeranden bruinen hoed en zijn reebruin Engelsch koetsiersjasje, waar beneden de geslobkousde beenen dapper zich weerden, zag er stevig uit, - meer dan hij was.

Als echter op eenmaal Renato en het kind kalm het wemelende plein gingen oversteken, begon Ottavio inwendig te popelen en te vloeken van nerveusheid.

‘Sacr'... die auto daar!... kijk dan toch uit je doppen! - Hoe kon Aurora het toestaan, dat zij dezen weg namen...!’

Zijn twee handen krampachtig gebald, was hij iedere seconde op het punt overeind te springen en toe te schieten... - Hij zou het hem zeggen... nooit meer met het kind de Piazza dwars over... alleen de rustige straten... of langs den kant... En Aurora, ze leek wel gèk!

Als een bezwering hielden zijn oogen onafgewend, tusschen den warrel der voertuigen door, de twee argeloos rustige wandelaars vast. En terwijl hij zoo zat, hoorde hij plotseling opzij van zich, boven de illustratie:

‘God...zeg...wat een zotte vent!’

‘Hou je mond... 't is Focardi...’

‘Wat, Focardi?’

‘Stil toch! de groote Focardi...!’

De blikken van Ottavio en de twee fluisteraars betrapten elkaar. En terwijl hij half overeind kwam - Renato en Silvio, achter een rijtuig langs, liepen op een holletje naar het trottoir - en nog een laatste vloek hem naar de lippen drong, dacht hij verbitterd:

- Plezierig, als ze van je vader zeien: Wat een zotte vent, - en je moest erkennen, dat ze gelijk hadden... Je wist waarachtig niet, wat hij wel leek...!

II

En middelerwijl was Renato, met den kleinen Silvio aan de hand, den hoek van het plein omgeslagen.

Toen zij daar in de Via Calimala veilig en wel op het trottoir verder stapten, begon Silvio, het bleeke gezichtje opgeheven naar het oude gezicht hoog boven hem, te vragen:

‘Grootvader... zeg, grootvader, heb jij daar net vader niet gezien?’

‘Je vader gezien? Nee... Jij dan wel? Waarom zei je dat niet?’

Het jongetje bedacht zich uitvoerig.

‘Omdat hij dan misschien mee had gewild, om

ook naar je huis te gaan kijken...,' kwam hij eindelijk.

'Jou kleine schavuit,' zei Renato, 'daar zou dat huis toch niet van bederven?'

Het kind, een pasje vooruit en driekwart omgewend, liep al maar omhoog te kijken, als zocht hij in den raadselachtigen lach daarboven naar het antwoord, dat hij nu weer geven moest.

'Vader héέft het al gezien...' vond hij tenslotte.

Renato begreep het best; een kind wil een groot mensch voor zich alleen hebben. Twee groote menschen,... dan is alle pret eraf.

Hij zelf was eigenlijk net zoo, dacht hij; hij ging ook het liefst met 't jongetje alleen er op uit, zonder ander gezelschap.

Goedig kwam hij bijgesprongen: 'Natuurlijk... vader héέft het al gezien, tweemaal zelfs, en Silvio nog in 't geheel niet.'

Van onderop zag hij een warmen blik naar hem heen.

'Wij gaan nu het huis alleen van buíten kijken,' vertelde Silvio gewichtig, een straks gehoord besluit napratend, 'en de volgende keer gaan we naar binnen, al de trappen op!'

'Oom Lorenzo zegt,' schoot hij opeens uit, 'dat kleine jongens er hun beenen kunnen breken, en groote ook.' Aan zijn stemmetje was te hooren,

dat hij oom Lorenzo volstrekt niet aardig had gevonden.

Renato meesmuilde. - De groote jongens! - daar hoorde *hij* dan zeker toe...? Maar tegen Silvio deed hij:

‘Je was toen misschien juist erg stout geweest, dat oom Lorenzo dat zoo zei.’

't Was maar een zachte veronderstelling, doch die niet verkeerd scheen uitgevallen. Silvio keek vóór zich. Hij wàs vaak erg stout thuis.

‘Als je dus den volgenden keer mee naar binnen mag,’ zette Renato nog door, ‘dan moeten we maar goed oppassen, dat je niet net stout bent geweest...’

‘Maar hoe moet jij dat dan weten, grootvader, of ik stout ben geweest?’

‘Wat?’ zei Renato, alsof dat de meest natuurlijke gevolgtrekking was, ‘als je ondeugend bent geweest, weet je toch zelf wel, dat je niet mee naar boven mag?’

Hij had plezier in de schermutseling. Don Pompeo zou wel zeggen, dat de logica ver te zoeken viel. Doch voor Silvio wàs de logica er, en terdege ook, dat zag je wel aan zijn gezichtje.

Maar daar waren ze bijna den banketbakker langs geloopen, waar het kind, bij het begin van hun wandeling, een ijsje was beloofd. Silvio echter bleef op zijn hoede.

‘Grootvader, wat zei je ook weer, strakjes, toen we net bij ons uit huis kwamen?’

Renato moest zich even uit het vorige gesprekje los maken. Dan fronste hij de wenkbrauwen. Van wie had de jongen dat toch, dat omwonden vragen, of hij niet openlijk zelf met iets voor den dag dorst komen?

‘*Wat* zei je toen toch ook weer?’ dwong het kind nog eens met angst in zijn stemmetje, want ze waren den winkel al voorbij.

‘Als *jij* eerst vertelt, wat ik zei, dan zal *ik* eens zien, of ik het niet vergeten ben...’ kwam Renato oolijk, en liep een stapje langzamer.

Silvio had den ingewikkelden vorm misschien niet heelemaal begrepen, maar den zin ervan des te beter. Hij trok een mondje, of hij heelemaal niet van zins was, zich te laten snappen, en zijn kleine hand wrong driftig in de groote, die haar gevangen hield.

‘Pas maar op... àls ik het soms vergeten zou zijn...’ kwam Renato nog, en zette er resoluut den pas in.

‘Een ijsje! grootvader, een ijsje!’ riep het kind plotseling, in een groote opwinding, als een noodkreet.

Een paar voorbijgangers lachten.

‘Ja, waarachtig... een ijsje,’ zei Renato, alsof hij zich het afgesprokene nu eensklaps heel goed herinnerde, ‘je hebt gelijk, Silvio... een ijsje.’

Een diepe zucht van verluchting, onder naast hem, ontroerde zijn hart.

Zij keerden een eindje op hun schreden terug, en schoven den winkel binnen, het kind eerst, dan Renato, die de deur boven hem had opengehouden.

In den winkel was rechts en links een lange toonbank vol schalen in vitrines, en achterin stonden wat tafeltjes met stoelen.

Renato bestelde het ijs.

‘Welk ijs?’ vroeg de juffrouw.

Silvio keek naar zijn grootvader; maar Renato bleek niet erg van de ijs-soorten op de hoogte.

‘Vanille-ijs?’ bedacht hij zich.

Silvio echter knikte beslist van nee.

‘Nee...?’ aarzelde Renato. Hij voelde zich bijna verlegen worden.

‘Chocolade-ijs?’ kwam de juffrouw bijgesprongen.

Maar Silvio bleef overtuigd in zijn afwijzing.

‘Zeg jij 't dan zelf, Silvio,’ zei Renato, die 't moeilijk begon te vinden.

Silvio zweeg.

‘Cassato?’ sloeg de juffrouw een graadje hooger aan.

Silvio keek met groote, pathetische oogen naar Renato op, of hij van hem alle heil verwachtte; hij bleef zwijgen.

Een jonge vrouw met een bakblik versche koeken was uit het achterhuis binnengekomen.

‘Hij zal frambozen-ijs willen,’ opperde die in 't voorbijgaan.

Frambozen-ijs, ja, dat bleek het te moeten zijn. Silvio zei niets, maar lachte, en ging aanstonds, met een verheugd afwachtend gezichtje, naast zijn grootvader aan het tafeltje zitten, en keek ieder om beurten triomfant aan.

‘Frambozen-ijs dus,’ besliste Renato.

En als het bestelde nog even uitbleef, hield Silvio het op zijn stoel alweer niet uit en begon, op zijn teenen getipt, een onderzoekingstocht de twee toonbanken langs. Bij de schalen, waarvan de inhoud hem vertrouwd was, zei hij met een lichte geringschatting vluchtig den naam: bitterkoeken... dameskussen... schuimpjes... Maar de schalen, wier inhoud hij niet bleek te kennen, hadden een oogenblik zijn onverdeelde belangstelling.

En eindelijk, geheel verslonden, zat hij boven zijn glazen bakje roode, smeltende heerlijkheid, en smikkelde aandachtig lepeltje na lepeltje.

‘De Signorino komt hier wel vaker,’ vertelde de juffrouw achter de toonbank aan Renato, ‘met zijn moeder... en met zijn jonge oom, geloof ik.’

Renato ging er niet op in, nam een teug van zijn bitter Campari, zoog zijn snorren droog.

En toen het glazen bakje bijna leeg was, en Sil-

vio nog een paar laatste likjes eruit gelepeld had, brak plotseling een groot verhaal los:

- Verleden week had hij hier ook frambozen-ijs gegeten met oom Lorenzo... maar zijn moeder was er niet bij geweest... en de week daarvoor ook niet... Zij hadden later bij den Mercato Nuovo op haar gewacht, en toen was moeder eindelijk gekomen, en had tegen oom Lorenzo gezegd, dat hij beter had gedaan, ‘het kind’ naar huis te brengen.’

De juffrouwen moesten vreeselijk lachen, zoo eigenwijs als dat ‘kind’ er uitkwam, maar Renato vroeg zich af, waarom het naïef relaas hem verontrustte. Hij betaalde en zij gingen samen den Mercato Nuovo langs, de Por Santa Maria in...

Hoewel de schilder nu al sinds een paar weken in Florence was teruggekeerd en hij soms twee en meermalen per dag dezen zelfden weg aflei, was hij nog altijd weer geboeid door hetgeen zijn oogen er te zien kregen: de ruwe, steile gevels der eeuwenoude straat; de geheimzinnige inkijken in de eenzame, nog middeleeuwscher zijsloppen, waar burcht aan burcht een andere reeks van burchten dreigend tegenover stond; en eindelijk het ruimer doorzicht, in zon en volte, over den Ponte Vecchio, de Oude Brug, met zijn twee rijen goudsmidswinkeltjes onder de lage luifels, vroolijk en druk op den barschen achtergrond van andermaal kasteelachtige bouwwerken en grauw verweerde muren.

Het kind dribbelde nu zonder verder te spreken naast hem voort. De nadering van het beloofde schouwspel van zijn grootvaders huis maakte hem stil.

Zij gingen niet de brug op, maar sloegen links af. En daar, halfweg het wonderlijk-doorlichte bogenlaantje van Vasari, dat langs den Arno tot de poorten der Uffizi voert, hield Renato in en zette het jongetje op de borstwering.

- ‘Nou maar kijken, Silvio! Zie je daar, aan den overkant van het water... dat hooge huis? Het hoogste van allemaal...? Eerst zie je een dikke muur met van die steunberen, die in het water staan... en daar bovenop een loggia, vier bogen ...op vijf hooge pilaren...Zie je 't goed?’

‘Vier bogen...op vijf pilaren,’ herhaalde peinzend Silvio.

‘En daarboven een verdieping met drie groote boogramen... En dan wéér een verdieping met drie groote boogramen... En wat is daarboven?’

‘Daarboven is het terras,’ zei Silvio, zeker van zijn zaak.

‘En van wie zou dat terras wel zijn?’

‘Van grootvader?’ dacht Silvio te vragen naar den bekenden weg.

‘Mis,’ zei Renato. ‘Daarboven is een terras, dat heb je goed gezien, met allerlei planten erop, maar dat is lang nog niet het ware terras. Wij zijn pas

op de derde verdieping! - Achter op dat terras zie je vier glazen deurtjes, en daarboven een afdak, en achter dat afdak gaat het huis opnieuw de hoogte in!'

Met groote, ernstige oogen keek Silvio, om alles goed te begrijpen.

'Maar, grootvader, hoe komen de menschen in het huis?'

'Wat dacht je, kleine schelm, uit het water? Nee, aan den achterkant, in de Via dei Bardi!'

'En zijn dáár al de trappen?'

'Dáár zijn de trappen!'

Silvio knikte verheugd.

'Nou, dus we zijn dan achter dat stukje dak van de derde verdieping. Daar heb je weer een muur, en in die muur is een raam. Zie je het raam?'

- Ja! Ja! Silvio zag het.

'Dat is grootvaders eetkamer. En dan ga je van binnen een trapje op...'

'Wéer een trapje?' vroeg Silvio gespannen.

'Wéer een trapje op; en dan is er een raam opzij, maar dat zien we nu niet; en daar is de keuken. En boven die blinde muur is wéer een stukje dak... en dan begint de toren!'

'Dan begint de toren!' riep Silvio verrukt.

'Eerst zie je een klein raampje... Zie je 't?... Dat is grootvaders slaapkamer... En dan moet je van binnen alwéér een trapje op...'

Silvio begon luidkeels te lachen en te trappelen van pret.

‘En dan zie je twee vierkante ramen... dat is grootvaders... atelier... En dan nog één láátste trapje...’

Hij hield in. Silvio keek om.

‘En...?’

‘En...?’

‘En dan zie je het hóógste raam, en dat is het raam van...?’

‘Van...?’ vroeg Silvio in de uiterste spanning.

‘Van grootvaders terras immers?’

‘Ja, van grootvaders terras,’ zei Silvio met een hijgje, alsof ál die trappen hem buiten adem hadden gemaakt, en hij nu dan toch eindelijk aangekomen was.

‘*Achter* het hoogste raam is het terras...’

‘En *op* het terras...’ drong Silvio. Hij had dat al wel zesmaal hooren vertellen in deze dagen, en hij wou het telkens opnieuw hooren.

‘Op het terras,’ lei Renato dan ook voor de zevende keer met een engelengeduld uit, ‘staan twee sinaasappelboomen en vijf citroenen in groote potten... en een oleanderboom... en een sagopalm ...en in den hoek is het hok van Brisc.’

Silvio knikte. Zoo was het: de sinaasappelboomen en de vijf citroenen, en de oleander, en de sagopalm, en het hok van Brisc.

Renato, met wijsheid, liet hem een oogenblik aan

het uitpuren van zijn eindelijk voldaan verlangen.

‘En zíe je nu de sinaasappelboomen, en den oleander, en den sagopalm, en het hok van Brisc?’

Silvio keek verwonderd. Nee, dat was waar, hij zag ze niet.

Dat kwam, omdat ze achter den muur zaten.

‘Hoepsa,’ zei Renato en tilde hem van de wering af, ‘nu gaan we op de brug kijken... dan zie je er een beetje meer van!’

En ze liepen het doorlichte laantje van Vasari weer terug.

Maar opeens werkte Silvio zijn handje los en rekte zijn kleine armen om bij z'n grootvaders hals te komen.

‘Wat is er?’ vroeg Renato verteederd en boog zich naar hem over.

‘Een kusje...’ fluisterde Silvio, en hij gaf hem een zoet zoentje op zijn ruige rimpelwang.

Overgelukkig door dat onverwachte liefdeblijk ging Renato met Silvio verder en de brug der goudsmidswinkeltjes op, tot aan het open middengedeelte, waar onder de drie wijde arcaden het riviergezicht vrij ligt.

Daar posteerde Renato zich met het kind. En meer van terzijde nu, zagen zij, heel in de hoogte, achter het beschuttend stuk noordermuur, het torenterras, met boven het walletje uit, de warreling van een aantal kleine boomkruinen, en, duidelijk

uitgelijnd, de stijve vederen van een palm. Vreemd, daar zoo hoog, dat palmboompje tegen de blauwe lucht.

‘Als je goed kijkt,’ zei Renato, ‘en Brisc is op z'n hok gesprongen, zou je de punt van zijn staart boven het muurtje kunnen zien uitkwispelen...’

Maar Silvio kende zijn grootvader al. Hij trok een slim mondje. Natuurlijk kon je de punt van Brisc z'n staart niet boven het muurtje zien! Maar wat wàs 't grappig, te denken, dat je daar die gekke, zwarte staartepunt zou zien heen en weer wiebelen! Hij schaterde het eensklaps uit.

En na een oogenblik:

‘Kent Brisc nu eíndelijk den weg in Florence?’ informeerde hij met een nagemaakt groote-menschen-ongeduld.

‘Nee,’ antwoordde Renato bedenkelijk: ‘nog àltijd niet! Het is een moeilijk geval! Maar hij zal 't wel leeren, al is hij oud.’

Een oogenblik stonden dan de grootvader en het kind stil om zich heen te kijken. Renato's blik, van den toren weg, was de verte ingetogen, naar waar de rookblauwe bergen nog een vage sneeuwlijn legden langs den zoelen lentehemel. Daaronder wolkte wat teeder groen, en donkere cypressenheuvels hieven hun ernstige vreugde daarneven. Tusschen een zonnehelle en een beschaduwde huizenkade vloot de breede, grijsgroene stroom op hen toe, rond grillige

grintbanken en langs grazige oeverlandjes, nederig beneden de hooge wallen. En alles, in het vochtige lentelicht, leek glanzend van een nieuwen gloed.

Silvio zei niets, en dacht niets, en zàg ook eigenlijk niets; maar zijn oogjes, onbewust, dronken de liefelijke, luchtige vroolijkheid van dien Meidag in. Zijn gezichtje was van een ontroerenden ernst.

‘Kijk,’ zei Renato eindelijk, ‘daar loopt er een te visschen met zijn vierkante net voor zich uit... Tot aan zijn buik loopt hij door het water.’

Silvio zocht, vond het visschertje, bleef dan geboeid diens bewegingen volgen. Renato had plezier in hem.

‘Wat heeft hij daar voor een geel ding opzij hangen, grootvader?’

‘Dat 's een leege kalebas om de vischjes in te doen.’

Silvio knikte, bleef weer kijken.

‘En gaat hij dan op dat rooie karretje naar zijn huis, als de kalebas vol is?’

‘Welnee,’ verklaarde Renato, ‘dat is het karretje van de zand werkers...’

‘O!’ zei Silvio. Zijn oogjes zochten opnieuw.

‘Waar zijn de zandwerkers, grootvader?’

‘Dat 's waar, die schijnen al te zijn gaan eten ...’ zei Renato.

Hij keek op zijn horloge.

‘Sapristi!’ schrok hij, ‘wij moeten zien, dat we wegkomen, Silvio... half een!’

En met dat hij zich omdraaide, kwam daar, hooggehakt, het hoofd hooghartig ingetrokken, haastig Aurora aangestapt.

- Wat heeft die op den linkeroever te maken gehad? dacht Renato plotseling.

Maar Aurora had de twee al gezien, stevende heftig op hen toe.

‘Mijn hemel! Vader, bent u nòg al hier? 't Is over half een!’

‘Jullie eten toch nooit voor éénen? en je bent er zelf ook nog...’

‘Maar voor *u* met Silvio thuis zou zijn...Kom, Nini, ga maar gauw met moeder mee.’

Silvio bleef staan kijken naar het visschertje, dat juist een visch had spartelen in zijn net. Aurora werd ongeduldig.

‘Kòm, Nini! Vooruit! We moeten naar huis.’ Zij trok hem bij zijn handje opzij.

‘Ik wìl niet naar huis!’ rukte hij terug en werkte zich weer tegen den muur, om naar het visschertje te kijken.

‘Laat 'm maar even,’ zei Renato, ‘ik kom dadelijk met 'm. Vóór eenen is hij heusch in de Via Tornabuoni.’

‘Nee, vader, als hij ondeugend is... Dio mio! Hij doet net of hij nog nooit op den Ponte Vecchio is geweest!’ voegde ze er minachtend aan toe.

‘Ik bèn hier nog nooit geweest,’ mokte Silvio.

‘Wel, nou nog mooier!’ Aurora's zwarte oogen, éven met zwart aangezet onderlangs, werden nog zwarter aangestookt.

‘Ben jij nog nooit op den Ponte Vecchio geweest?’

‘Nee,’ hield Silvio koppig vol, ‘ik ben hier nog nooit geweest.’

‘Hoe kan een kind zoo liegen! Verleden week nog heeft hij net zoolang gezeurd, tot ik hem mee heb genomen naar Bianchini, hier drie winkeltjes weg, om die likeurglazen met zilveren voeten te bestellen.’

‘Ik ben hier nóóit geweest!’ riep Silvio hartstochtelijk, en alsof hem een groot onrecht werd aangedaan.

Renato, die het kind meende te begrijpen, waarschuwde zachtjes: ‘Silvio...!’

Een rood vloog Aurora over de kaken; haar felgeverfde lippen trilden. Ze pakte Silvio hardhandig beet. Het kind verbleekte.

‘Hij gáát al mee, hij gaat al,’ zei Renato sussend, en zachter tegen zijn schoondochter: ‘laat hij nou niet beginnen te huilen...’

Aurora frutselde nerveus een knoop van haar wit-glacé handschoen vast, die was losgesprongen. Haar booze blikken monsterden scherp Renato's jachtpak, zijn schuithoedje.

En in hetzelfde oogenblik had Silvio al iets anders verzonnen.

‘Moeder!’ drensde hij en drong naar het krantenkraampje dat daar was, ‘ik wil een courant! ik wil zoo'n courant met twee ongelukken!’

‘Wat bedoelt hij?’ verbaasde de grootvader zich.

‘Och, de “Domenica del Corriere”,’ deed Aurora onwillig. De ‘Domenica del Corriere’ was een Zondagsblad, dat elke week in rauwe kleuren met een brand of een bloedbad of een treinramp de lezers gelukkig maakte.

‘Een ongeluk aan den voorkant, en een ongeluk aan den achterkant,’ dwong Silvio.

‘Wat heb je aan al die ongelukken?’ vroeg Renato streng.

Silvio zweeg een oogenblik, keek glurend naar zijn moeder.

‘Niets,’ zei hij eindelijk.

‘Kom, via!’ besloot Aurora geërgerd, ‘'t is nu mooi geweest. De laatste Domenica ligt allang thuis. Dag vader! We moeten door.’

Ze reikte geen witte glacé-hand.

En Renato zag vol pijn, hoe, op haar hooge hakjes, in haar parelgrijzen tailleur, de ingebeelde vrouw het kind meetrok, dat dreinend zich sleepen liet, en dan telkens een paar passen meeholde, de duistere schaduwstraat in.

Hij keek hen na, tot zij de Por' Santa Maria ten einde waren.

Tweede hoofdstuk

I

DIEN morgen, in de vroegte al, was Renato de steile stappentrap naar zijn terras opgeklommen. Hij kon maar niet genoeg krijgen van zijn torentop! En toen hij de deur opendeed, zat kwispelstaartend Brisc om het hoekje... Renato strekte zijn hand uit, om hem over den kop te strijken, maar het dier, zoo gauw het de kans schoon zag, glipte onder de liefkoozing weg en haastte met malle, dwarse sprongen van zijn onnoozel-lang lijf naar beneden.

‘Schijnheilige rakker!’ lachte Renato, ‘zijn baas kan hem gestolen worden, als zijn maag jeukt... En het zal nog de vraag zijn, of hij al wat te slobberen vìndt!’

Dan zag hij het jonge licht over zijn fonkelende oranje- en citroenen-boomen uitgestort, en hij bleef nog een oogenblik talmen onder het afdak, open op het Zuiden. Maar in den beschuttenden Noordermuur wachtte het fameuze uitzicht-venster, dat hem, sinds hij hier woonde, al heel wat uren had gevangen gehouden, en dat ook nu, onweerstaanbaar, hem tot zich trok.

Nooit uitgekeken raakte hij op dat verwonderlijk schoone Florence, daar aan den overkant van den Arno. Nooit was die stad dezelfde, bij de oneindige schakeeringen der daguren en weersgesteldheden, maar altijd vol geheimenis, - een warreling van licht en schaduw, waaruit van menig ander tijdvergrauwd gebouw een open dak-loggia gelijk de zijne hem vragend aanblikte.

En boven die wemeling van veel-verdekkende daken uit, verrezen, dicht bijeen, de oudbekende kostbaarheden: de wit-en-groen-marmeren kerken, de strakke stede-burchten, de sierlijke torens en, dofrood binnen zijn blanke naven, de grootsche koepel van den Dom, - rezen zij, argeloos, in hun warme, sterke kleuren, een groep van eeuwen her vertrouwden, tegen de zonne-wazige heuvelen van Fièsole aan.

Renato hield van ze, en hij sprak ze toe soms:- wat zijn jullie toch een goeie jongens, om daar altijd maar even mooi te blijven staan! En wat hebben jullie 't goed met elkaar! - Maar of jullie mekaar wel zoo door en door kènnen, zelfs na die vriendschap van honderden jaren? Wie zou ooit te weten komen, wat er zich verborg achter het steile voorhoofd van het Palazzo Vecchio, of in welken heimelijken hoek de bloem van het Badia-torentje met zijn steel stond ingeplant?

En al starende zag Renato telkens nieuwe geheimen opdagen of wegschuilen... Op deze hoogte

eerst vertoonden zich, duidelijk en raadselachtig, de statige verdiepingen van dat rijzigst huis der stad, dat aan de straat de schemerduistere kerk van Or San Michele herbergt. - Wat zouden daar, bóven die oude gewelven, nog voor hooge en weer hoogere zalen zijn? En waar dienden zij toe? - En wat was toch dat somber en deurloos paleis naast de poorten der Uffizi? - Ofwel Renato mat, vóór en àchter den doodsbleeken marmergevel van Santa Croce, de uitgestrektheid der schamele wijken, waar de ontucht krioelt en de misdaad. O, wel doken er donkere holen onder den zonnigen vrede van zijn stadsgezicht... Zijn blik dwaalde verder weg, de bruggen over en den zilvergroenen Arno langs, besteeg de heuvelen aan den horizont, poosde bij het muur-omtrokken woud, dat den top van den Incontro dekt - hij had daarheen in zijn jeugd, met een vroeggestorven vriend, een daglange wandeling gemaakt, en hoe hartelijk waren zij er onthaald in het oude refectorium van het Franciscaner klooster! - doolde dan weer terug, en neêr, en plotseling zag hij aan den overkant, het bogenlaantje van Vasari, op weg naar den Ponte Vecchio... Daar had hij, enkele dagen geleden, den opgetogen Silvio zijn toren laten zien, heel, heel klein baasje, daar in de diepte.... en ginds op de brug! - Het arme kereltje, hij was er nooit geweest, hield hij maar vol, - natuurlijk, omdat hij er nooit iets anders

gezien had dan likeurglazen op zilveren voeten.

Een poos lang peilde hij, in verdrietig gepeins, het olijfgroen voorbij spoelend water in den afgrond onder hem.

En als hij zich eindelijk omwendde van zijn uitkijk-venster, zag hij de intieme wereld binnen van zijn zonnigen terras-tuin, waar tusschen het blinkend loof de gele citroenen en de oranje sinaasappelen wonken. Er hing een fijne, zoete geur van de witte, wassige bloesems.

Hij wandelde het laantje tusschen de klassieke, als vaten zoo groote, aarden potten af, en toefde aan de zuider-wering, bij den sagopalm in zijn groene ton.

- Hij had het maar getroffen, dat al deze planten bij de huur van zijn kwartier waren inbegrepen geweest. Het sprak wel vanzelf - hoe kreeg men ze die acht trappen weer af! - maar daarom was het niet minder plezierig!

Met de hand boven de oogen, voor de zon, zag hij dan zijn zuider-uitzicht aan, rijp van stovend steenrood en doorflonkerd donkergroen. Hoog over de nabije daken en straatvoren van den linkeroever aanschouwde hij de heerlijke hellingen van Bellosguardo, wier schermpijnen en cypressen afstraalden op de lucht, - en recht voor hem uit de hangende tuinen en de belvederen van het steil en statig park achter het Palazzo Pitti.

Dan steigerden, den heuvel op, de kale huizen van de Costa San Giorgio en van andere achterstraten. Zijn Pia woonde er, de werkvrouw, die 's morgens zijn drie vertrekken kwam schoonhouden en die sinds enkele dagen ook voor hem kookte.

- Een mooi type, die Pia, dacht Renato, mooi en tragisch. Veel geleden had die vrouw, om haar ziekelijken man, en om haar twee groote zoons... nu wéér, - een gruwelijke geschiedenis... En niettegenstaande dat alles, een jeugdige vrouw nog, van een onverwoestbare pittigheid in al haar verdriet; scherp, wrang soms, revolutionnair in merg en been; en toch met een ondergrond van fatalistische en rauwe welgemoedheid.

- Zou ze er al zijn? Hij moest eens gaan kijken, of zijn koffie nog niet klaar was...

Maar hij ging niet, koesterde zich in de zoele Mei-zon en bleef geboeid door de gelaten der huizen, die tegenover hem heuvelwaarts stegen, en waarvan hij langzaam-aan het leven der open vensters te kennen begon. Hij keek ook neer in de kille kloof der Via dei Bardi, steil onder hem, zag die af naar rechts, naar links, - tot hij plotseling iets vreemds meende op te merken...

Daarginds, in een loggia onder een verren dakluifel, leek het hem, of iemand hem groette, groette met een handgewuif. Wie kon daar wuiven naar hem? Een gezette figuur meende hij te onderscheiden

...iemand met een witten baard...en een pet op, zou je zeggen... Nu stond 't heerschap stil naar boven te turen, of hij den toren met 't palmboompje in 't oog hield... Renato trok de wenkbrauwen op: 't kon niet voor hem bedoeld zijn. Hij kende niemand in die huizen daar. 't Moest de zijgevel wezen van het groote hoekpaleis aan den Lung' Arno... Toch schutte hij even de oogen met de hand. De groet scheen zich te herhalen, nadrukkelijker zelfs. Dan, als Renato dien niet beantwoordde, aarzelde ook de verre onbekende.

- Vreemd, dacht Renato... Misschien, als hij een kijker had...

Plotseling keerde hij zich om. 't Geneerde hem, die pet, die zich met hem scheen bezig te houden. Hij hield er niet van, te worden opgemerkt.

En terwijl hij tusschen zijn citroenen en oranjeboompjes terugkuierde, kwam Pia, met zijn morgen-koffie en zijn courant, moeizaam de onmogelijke trap opgestapt. Zoo steil was die trap, dat men, ten einde de hooge treden diep genoeg te houden, om en om van elke slechts de helft had laten staan, zoodat, wie ze te beklauteren kreeg, met een soort ganzengang, een voet rechts, een voet links, een wel zeer ongewone beengymnastiek moest maken.

‘'k Kom 's kijken, of je nog niet heelemáál ten hemel bent gevaren, professore! Dio Santo! wat een

Jacobsladder! een kippenloop is er niets bij. Natuurlijk de schotel vol koffie, en de krant dito!'

Een ronde, mollige vrouw van een vijf en veertig jaar was uit de trapgeul te voorschijn gedoken. Wat het eerst aan haar opviel, was, bij 't donkerblonde haar, de ongewone blankheid van haar huid, nog te meer naar voren springend door de bloedkoralen bloememandjes, die aan haar ooren bengelden, en door het glimpen van haar helblauwe oogen. Schuw en trotsch tegelijk waren die oogen, en het was duidelijk, hoe brutaal zij steken zouden, als Pia kwaad werd. Renato had van meet aan gevoeld, dat hij met deze vrouw nooit de gemoedelijke hartelijkheid zou kunnen hebben, die hij had met zijn stille Domenica in Massano.

'En niet alleen is je Nuovo nat,' vervolgde Pia, terwijl Renato zijn dampende kop koffie aannam, 'maar 'k heb 'm al gelezen ook!'

Ze lei de krant op de pot van een citroen-boom.

'Ze hebben Gino wéér verhoord,' kwam ze zachter, 'natuurlijk zonder dat 't wat oplevert... 't Is toch bewezen, dat hij op dat uur 's avonds onmogelijk op den Viale dei Colli kon zijn? Hij zat toen immers nog in die kroeg van de Via dei Pepi, bij die fraaie vriendin van hem? Ja, je beleeft plezier van je kinderen! Twee andere meiden hebben hetzelfde getuigd, en die vriend van 'm idem...'

'Die Pallini, die ook verdacht wordt?'

‘Precies! Een lekker exemplaar. Een jongen van negentien, die al geld uitleent tegen dertig en veertig procent... Hij schijnt tot één uur bij die meiden te zijn gebleven! De sloeber, 't zat eraan!

‘En nou hebben ze uitgevonden, omdat de moordenaar van 't ouwe wijf gevlucht moet zijn op een motorfiets (en Pallini hàd er een), dat hij Gino gestuurd heeft, en dat je best, verbeel je, in vijf minuten, van de Via dei Pepi naar den Viale dei Colli kan rijen! Want om twaalf uur zoowat is hij weggegaan uit die kroeg, en om vijf minuten over twaalf zou de moord gepleegd zijn... Toen meende de klabak, die langs kwam, te hebben hooren schreeuwen; en even later was hem een motorfiets langs gesnord, waarop hij beweert, Gino herkend te hebben. In 't pikkedonker! 'n Mooi bewijs! Schoeljes! Als de jongen toch om kwart over twaalf thuis was! Dat heb ik ze nou al drie keer onder hun neuzen geduwd!

‘Maar natuurlijk moet 't fabrikanten-zoontje gespaard worden, die vuile fascist, die elken dag bij z'n ouwe tante hing, en er dien middag óók geweest is, zoogenaamd niet na zevenen...’

En met een ruk van het hoofd, waardoor de roode oorbellen heftig verringelden:

‘'t Is een rotzooi... en een rotzooi blijft 't! Ze schrijven nou wel, dat er hard noodig een andere regeering moet komen, om aan dat fascistengedoe

een eind te maken; maar nou zie je 't 'ns! - Klassenjustitie, zegt me man. Daar dóen die ministerpiassen wat tegen! Een jongen die niets gedaan heeft...?'

Een oogenblik stond zij in zichzelf haar woede te verkroppen. Dan trok ze plotseling zeer bleek. En toonloos, als in een droom:

'Dat zou de tweede zijn!... de tweede!'

Zij sloeg de handen voor 't gezicht, keek weer op met een wilden blik, ergens ver weg in een gruwzame verte. En met een gefolterde stem hoonde ze:

'In 't gelid, jongens!... Netjes in 't gelid ...! Elke tiende zoo'n lief vrachtje kogels!... Op goed geluk af!...'

Ze lachte, kort en hard. Ze schreide niet. Haar oogen tuurden fel. De bloedkoralen bloemenmandjes hingen stil aan haar blanke kaken.

'Kom, vooruit maar weer,' zei ze, veegde uit gewoonte de handen schoon aan haar voorschoot, en stapte de trap af naar beneden.

Renato bleef verslagen achter. Hij zat neer op een ijzeren tuinstoel, dronk werktuigelijk zijn lauw geworden koffie leeg.

- Arme Pia; en arme menschheid... Hoe kon hij eigenlijk nog kijken naar zijn uitzicht, waar zulke verfoeilijke werkelijkheden ónder leefden. Hij wou graag gelooven, dat Pia's zoon niet schuldig was aan moord, - maar wat een bestaan, een jongen

van achttien jaar, die zijn alibi bewijzen moest uit zijn tegenwoordigheid in een kroeg van dàt allooi, in het gezelschap van drie sletten en een woekeraar van... negentien! Het was niet in te denken. - Pia was toch een behoorlijke vrouw... Wàs ze het? Moest hij misschien toch toezien bij wat zij beneden uitvoerde? Dan minachtte hij zichzelf om die op- welling. - Liet zij eens wat meenemen aan overschotten of aan een paar armzalige soldi, die zij niet voor hèm had uitgegeven, - hij had het beter dan zij. Hij dacht aan haar behuizing, zooals ze hem die beschreven had, - een woning, gelijkvloersch aan de straat, aan de achterzijde half onder den grond, waar het eenige, hooge venster uit kwam in een donkere brandstoffenloods. De werkplaats van haar man - hij was matrassen-kaarder en het levenslang wroeten in het stof der uitgeplozen wol had hem een chronische bronchitis bezorgd - zijn ‘atelier’ was zoo ‘schitterend verlicht’, hoonde Pia, dat hij bij het uithalen van een bed geen vloô van een muizenkeutel kon onderscheiden.

Renato hield van die cynische grappen van haar, omdat die elke klagelijkheid buitensloten en daar-door te scherper wondden. Hij hield van de rauwe critiek die er lag in haar aanprijzing van zijn drie simpele vertrekken: ‘heerlijke versche lucht, professore!’ Het maakte hem beschaamd.

- Stakkerd! haar oudste zoon gefusilleerd bij de

beruchte straf-decimatie's in 't begin van den oorlog, en nu deze... een kind nog bijna...

Hij nam de courant om te zien, hoe het er precies stond, wat Pia hem daareven van de instructie verteld had...

II

De zon was achter de paleizen van den Lung' Arno verdwenen, en de lichtende avond ging open over Florence en de opalen rivier. Renato, het schetsboek in de poozende hand, zag het aan. Hij stond bij den opgang van den Ponte della Trinita tegen de bruggewering geleund, en achter hem zat Brisc, de oude tax, met betraande oogen op te staren; nu en dan liep er een rilling over zijn glimmend-zwarte bast, en van zijn halsband af ging een koord naar boven, dat verdween onder de jas van zijn meester. Voorbijgangers wezen het elkaar en zagen lachende om.

En voor Renato uit, een eindje verder de brug op, aan het andere trottoir, draalde een blinde, een man van middelbare jaren al. Hij had een verloopen en schaamteloos gezicht en was gekleed in een schunnige pandjesjas; een deukhoed, die eens zwierig was geweest, stond hem achter op het hittig-roode voor-hoofd, en zoodra er voetstappen naderden, tokkelde hij een paar fletse accoorden op zijn bedelende gitaar.

Renato, ontwaakt uit den bangen droom van dit loszinnig wrak, had zijn potlood laten rusten en zag rond, verbaasd over de wijde schoonheid van dezen Mei-avond.

Als een verweerd stuk oud Venetië, hoog en grillig, rezen de okerkleurige achtergevels van den Borgo San Jacopo uit het glanzende water, tot waar, op zijn drie zware bogen, de Ponte Vecchio den stroom overspande. Daarachter, als een steil gebergte, verhief zich de vage huizenstapeling der Via dei Bardi. Nog verder in de verte, op de blauwige cypressenhellingen, zag hij, klein, den ivoren gevel van San Miniato met het gouden mozaïek, blakende in de avondzon, die daar nog was. En alles, van minuut tot minuut, werd van een al dieper schoon betogen en van een al waziger doorzichtigheid.

En als nogmaals zijn blik aan den Ponte Vecchio verwijlen bleef, - een nederig dorp over de rivier heengebouwd, zoo leek van daar die oude brug, een veeltintig vertier van puitjes, raampjes, balconnetjes, daakjes en stuttende houten palen, - dacht Renato aan den kleinen Silvio.

Plotseling herkende hij in den top van de steile steenrots, die de Via dei Bardi leek - aan het palmpje, uitvederend tegen de lucht! - zijn eigen toren. Nee: Silvio's toren, dacht hij met een weemoedigen lach.

En innerlijk Silvio nog ziende, was zijn kijken

teruggedwaald naar de hartverscheurende hallucinatie van dien liederlijken blindeman. Enkele dagen geleden, op een zijner vroege dwaaltochten door de stad, had Renato aan deze zelfde bruggewering een jóngen, blinden bedelaar gevonden, een blonden jongeman, met een, in zijn blindheid, als uitgewischt gezicht, de dichte oogen leeg ingevallen, een onnoozele droefheid rond den even open mond; het gezicht van een ziekelijk kind, waaraan alles vaag, week en kwijnend was. En die vragende hulpeloosheid tegen het rijke, morgensterke stadssilhouet, had zoo des schilders verbeelding geslagen, dat hij op den achterkant van een enveloppe drie, vier krabbels van hem maakte. Dezen namiddag met een schetsboek erop uitgetrokken, denkend in den stillen avond nog beter die deerniswaardige gestalte te kunnen benaderen, had hij dit verloopen type op jaren gevonden, dezen welgedanen bedelaar met het genotzuchtige gezicht en den lichtzinnigen lonk van zijn glazige oogbollen.

In een smartelijke aandacht was Renato aan het teekenen gegaan; een plan begon hem zacht te kwellen.

Maar telkens ook, van dien blinden verwordene, moest hij opkijken naar de hemelsche wereldzaal, die hem omgaf. De luchtige wolken, van een lichten blos bevlogen, deden het teeder avondblauw nog dieper schijnen, en paarsig werd het waas, dat de

rijzige stadsvormen vervaagde; de roodgoudene mozaïek van San Miniato bloeide uit.

En te midden van die glorie stond daar de blinde, onbewust van de verheven klaarte, die over zijn jammerlijke tronie van ouden schuinsmarcheerder viel.

Renato hervatte zijn schets. In den diepen avondschijn werd te duidelijker sprekend en te feller afstootelijk het masker van den bedelaar. Wat school er binnen dat vetbekrulde hoofd met de grove gelaatstrekken, de wulpsche lippen, den stompen neus? Welke gedachten gingen er om, terwijl zijn lichtvaardige hand een paar slordige maten sloeg en heel zijn wezen begeerig luisterde naar het klikken der soldi in het busje, dat hing aan zijn knoopsgat?

En al teekenende dacht Renato noch aan een anderen blindemanskop, waarvan hij vroeger vele schetsen had gemaakt, een uitgeleefden oude, in wiens geteisterde trekken de doode oogen bloedig weenden om een leven van onbegrepen ontbering en onvervulde verlangens.

‘Stil toch!’ vermaande Renato achterom naar Brise, die was opgestaan en dribbelend het touw aantrok, bevestigd aan den trekker van zijn meesters jachtbroek. - Ja, hij had bij het teekenen twee handen noodig, en hij wou niet, dat het dier wegliep, hier in de stad, die het niet kende. Dien morgen had hij hem ook al niet mee kunnen nemen op zijn wandelingetje met Silvio, want Aurora wou

geen honden in haar huis, had zij eens en voor al gezegd.

‘Stil dan toch!’ vermaande Renato nogmaals. De tax, kwispelstaartend, blafte verlangend.

Menschen, die langs kwamen, meesmuilden om de zonderlinge groep: de ongeduldige dashond, en de soort teekenaar met zijn raren schuithoed in de oogen gedrukt en zijn versleten jagersjas, van achteren opgetild door het touw, waaraan zijn langlijvig huisdier was vastgelegd.

‘Kijk die ouwe berenleider!’ zei een straatjongen, die grinnekend staan bleef.

‘Rigoletto...!’ riep zijn makker; hij was den vorigen avond in de opera geweest.

Het werd een giechelende groep van volkskinderen.

Doch de schilder hoorde noch zag iets van al die vroolijkheid, verdiept als hij was in het wezen van zijn triest model, - zinnelijk, sluw, en heimelijk hevig belust op iets, dat hij zich voorstelde te zullen hebben voor de vele ontvangen soldi. Een zwelgerij? een zuippartij? een vrouw?

En aan den stralenden avondhemel lagen, als spitse faisantestaarten, de wolkveeren zacht te branden voor eindeloos-diepe verschieten van verinnigd smaragd. De grillige achtergevels van den Borgo San Jacopo vulden zich met bruine schaduw in hun hoeken en gleuven; het vreemde geborgte van de

Via dei Bardi werd nog vager grijs; en op de duisterende Oosterhellingen was het licht van San Miniato verbleekt en uitgedoofd.

Maar de Arno, in de diepte, een parelmoeren stroom, sloop heen naar het Westen, de ernstige cypressen van den Monte Oliveto langs, en verloor zich in een blauw geheim van geboomte en zachte heuvelen.

De blinde, den dikken kop geheven, staarde zielloos den wonderen hemel in, en zag binnen zijn duister... welke zonde, welk geil genot?

Plotseling aanschouwde Renato het, sterk en fel: drie figuren zou hij schilderen, - een andere, gruwzame ‘Drie leeftijden’ - drie blindemans-figuren naasteen: den zielig-leegen, jongen vrager; den wulpschen genieter met zijn glazigen lonk; en den verwoesten oude... heel de blinde menschheid vóór den glorievollen Godsdroom van dezen avondstond.

Een oogenblik sloot hij de oogen. Het smartelijk vizioen, en de even smartelijke begeerte het te vertastbaren, folterden tegelijkertijd zijn hart; een voorgevoelen van iets geweldigs deed het gaan met zware slagen.

‘Rigoletto!... Rigoletto!’ riep aan het eind van de brug nog eens de schelle jongensstem.

Derde hoofdstuk

I

DEN Maandag daarop, terwijl Renato met een puimsteentje en zijn stukjes schuurpapier geduldig een groot doek stond te prepareeren - hij deed dat altijd zelf - vloog de deur open, en Pia, wat haar anders streng verboden was, kwam het atelier binnen en stamelde verschrikt iets over een signore, een marchese....

Vreemd, deze felle vrouw, gewoonlijk op het brutale af, en in haar rauw socialisme vol cynische grappen altijd, deed plotseling tam en uit het veld geslagen tegenover den titel, dien zij had aangekondigd. Schuw week zij terug op den overloop.

'Wat?' verwonderde zich Renato; 'een markies? Wat voor een markies?'

Een donkere stem, moeilijk het hijgen bedwingend, vroeg uit de diepte: 'Mag ik boven komen?' en aarzelende stappen, als afwachtend de vergunning, stegen naderbij.

Het was uit die stém, dat Renato plotseling herkende: een paar warm bruine oogen, een nobelen arendsneus, rood van veel heftig gesnoven buiten-

lucht, en een zorgvuldig geknipten, zijïg witten baard... Maar vergiste hij zich niet? Hoe zou de marchese Niccolini uit zijn Maremmen, hem hier in Florence komen bezoeken? In een kinderlijk verheugd uitzien stond Renato aan de deur van zijn atelier.

- En hij wàs het! Een warme blijdschap sprong op in zijn hart.

‘Signor Marchese!’ riep hij.

Dan brachten het steedsche pak met het decoratierozetje, de hooge zwarte bolhoed en de ivoor-beknopte wandelstok, zoo anders alles dan het goedmoedig jachthuis, waarin hij den ander had leeren kennen, Renato nog even van streek. Maar zoo vertrouwelijk bezag de bezoeker hem, en zoo hartelijk schudde hij hem de hand, dat de schilder weer geheel en al zich op de Villa Magna voelde.

Met het gemak van den man van de wereld liet de markies zich neer op den ouden keukenstoel, die naast den ezel stond.

‘Even uitblazen,’ zei hij lachend; ‘zoo'n bergtocht in het hartje van Florence!...’

Renato, zijn schuithoedje in de hand, staarde nog altijd verbluft hem aan.

‘Mijn leekenoogen waren dan toch maar beter dan zekere àl te picturale schilders-dito's,’ schertste de ander door, en hij vertelde, hoe reeds verscheidene malen, vóór hij des morgens in hun rustige loggia

zijn morgenlectuur begon, hij gemeend had den schilder te herkennen op de tinnen van zijn toren. Een enkele keer had hij getracht te groeten, en eens, toen hij zich verbeeldde ook zelf opgemerkt te worden, had hij gewuifd...

‘Dàt heb ik gezien,’ zei Renato, ‘maar ik kon u niet thuis brengen onder dat petje...’

‘Mijn reispet! En wat het grappigst was, vanuit onze loggia zag ik heel duidelijk dit torenbouwsel met zijn terras, dwars tusschen de luifeldaken door; doch op den beganen grond kon ik het niet meer terugvinden. Ik heb er onzen ouden portier bijgehaald; die beweerde, dat het aan het begin van den Borgo San Jacopo moest zijn,... te gek om los te loopen; zulke menschen hebben geen oriëntatie-vermogen. Maar onderwijl had ik mooi naar boven kijken in de straten... van uit de diepte zie je niets dan steile muren zonder onderscheid. Tot ik gisteren aan de overzijde langs den Arno gaand, het geheim ontdekte. Wat zal het hierboven een schitterend panorama zijn!’

‘Als u straks uitgerust is, en u heeft nog moed ...’ stelde aanstonds Renato voor.

‘Natuurlijk, natuurlijk!’ Maar nu moest de schilder eerst vertellen, hoe hij hier beland was, - 't geen die met een verlegen openhartigheid deed: zijn eenzaam voelen daarginds, de wensch bij zijn zoons te zijn en bij zijn kleinzoontje... en ook, zich

op zijn ouden dag niet meer zoo af te zonderen en toch nog het leven van zijn tijd wat mee te leven.'

''t Laatste alleen begrijp ik niet.' kwam Niccolini; 'u, die daar zoo heerlijk in uw Massano zat! Eens, toen ik er per auto door kwam, hebben ze mij uw huis op den wal gewezen. Heel die prachtige Maremmenwereld aan je voeten! Terwijl, het leven van je tijd meeleven! 't Is er het leven naar! 't Rapalje heeft het hoogste woord, en de regeering staat eronder, gehoorzame dienaar van de roode heeren! De eenigen, die wat aandurven, zijn de jongelui. Maar een macht buiten de uitvoerende macht, dat wil er bij mij óók al niet in. Nee, de lust je met het openbare leven te bemoeien, die vergaat je wel, zoo langzamerhand. Ik voor mij tenminste zit maar het liefst ergens buiten, in de een of andere studie verdiept, om heel die na-oorlogsche misère te vergeten. Maar, mijn twee jonge neven, die hier studeeren, die denken er anders over! Ik heb het misschien mis. Misschen hebben de jeugd... en de kunstenaar gelijk. Wat maakt u zoo begeerig naar onze tegenwoordige maatschappij?'

Doch Renato viel het moeilijk, aan zijn diepere gevoelens uiting te geven, en om het gesprek op iets anders te brengen, informeerde hij van zijn kant naar de aanwezigheid van den marchese in Florence ... die woonde hier toch niet?

Werktuigelijk was hij doorgegaan met het afglad-

den van de laag grondverf, waarmee hij zijn doek had overdekt.

De marchese zat er nieuwsgierig naar te kijken; dan, hartelijk en gezellig, deed hij een soort familierelaas.

‘In Florence wonen? omdat ik daarnet sprak over “onzen” portier? De brave kerel ik ken hem al veertig jaar! Onafscheidelijk van ons oude familiehuis. Mijn broer bewoont daar de verdieping met de loggia. Maar ikzelf woon in Siena, op een villa van mijn vrouw. Wij zijn er dichter bij onze oudste dochter, die met den marchese Spinelli uit Asciano is getrouwd. Nee, wij zijn Siena niet uit te slaan! Mijn jongste dochter is hier op de kostschool van Poggio Imperiale; maar de middelste - zoons bezit ik helaas niet - heeft een gebrek aan haar voet; een allerliefst kind, een engel werkelijk. Haar moeder en zij zijn altijd samen... mèt mij trouwens, op de enkele weken na, dat ik hier ben, of in de Maremmen. Als ik daar moet wezen, gaat mijn zuster met mij mee, de baronessa Spada. 't Is waar, die kent u... Poveretta, ze is al zoolang weduwe, en allebei haar zoons zijn in den oorlog gesneuveld... Maar mijn broer hier, die heeft een fleurig gezin! vier zoons, en vier dochters, en negen kleinkinderen, al is hij pas vóór in de vijftig... En mijn tweede zuster, die met den Conte Bartolucci van Bagno a Ripoli is getrouwd, heeft er vijf. De twee oudsten

studeeren hier; dat zijn de neven, waarover ik daareven sprak. Charmante jongens, alle twee; serieus, en archi-intelligent! Maar hartstochtelijke fascisten; en daar kan een verstokt liberaal als ik nu eenmaal slecht mee overweg. Ze praten er anders mooi genoeg over! - De drie anderen zijn meisjes. Ja, bij de florentijnsche geslachten zijn veel kinderen geen uitzondering. Een nicht van mij, de Contessa Aldobrindi, heeft er veertien. Maar de kazerne-tucht in dàt huis is mij wel wat kras, al moet een mensch toegeven, dat bij veertien kinderen een beetje militaire discipline niet overbodig is... Veertien!'

Hij zei het spottend, en tòch met ingenomenheid. Renato bleef zachtjes doorwerken. Heel de reeks adellijke namen, die hij niet eens van-hooren-zeggen kende, al werden ze dan ook nog zoo bescheiden te berde gebracht, boezemden hem maar een betrekkelijke belangstelling in; maar de goed-vertrouwende manier, waarop zijn bezoeker hem zoo in den breede zijn familie-relatie's zat uit te leggen, als wilde hij hem dusdoende nader in zijn intimiteit brengen, die waardeerde hij des te meer. En ook stond hij te kijken van de bloeiende gezondheid en de gezonde moraal dier oude families.

Dan, den blik van Niccolini volgend, zei Renato:

'Ja, u krijgt hier op het oogenblik niet veel te zien van wat des schilders is.'

Inderdaad, aan de vier witgekalkte muren hingen

enkel een paar vaag aangeduide teekeningen, die den buitenstaander weinig konden zeggen. En slechts één omvangrijk doek stond omgekeerd tegen den achterwand.

‘De beste schilderijen zijn dáár,’ wees Renato en duidde op de twee groote, vierkante ramen van den Noordermuur, waar ze als ingelijst hingen in hun bijna meterdiepe nissen.

Een oogenblik later stonden zij er samen voor, en overschouwden het stadsbeeld, dat ook op deze hoogte reeds van een buitengewone pracht was.

Maar toen moest de markies het terras zien. Renato, in een jeugdigen ijver, klom hem voor. Niccolini volgde dapper, maar na enkele stappen al, één tree rechts, één tree links, begon hij hartelijk te lachen.

‘Weergaas nog toe! Wat is dat voor een middel - eeuwsche uitvinding! 't Lijkt wel een tredmolen. Ik word er waarachtig duizelig van!’

Hij stond stil en 't leek, of hij den tocht wou opgeven.

Maar Renato was zoo vol verlangen, zijn allerschoonste bezit te toonen, dat hij boozig naar beneden riep: ‘Kom, vooruit! Geen half werk!’

En opnieuw schoot de markies in een lach, guller nog dan de eerste, en kwam hompeldestrompel naar boven gezet.

Als goede, oude vrienden wandelden zij dan het

citroenenlaantje af, en Renato genoot van 's anderen opgetogenheid. Aan de Zuiderborstwering zochten zij samen de loggia van het Palazzo Niccolini, drie donkere boogjes in een okerkleurig huis, heel in de diepte tusschen de zwartroode daken verloren.

‘Merkwaardig!’ zei de marchese. Hij begreep, dat de schilder hem daar, in die warrelige verte, niet had kunnen thuisbrengen, terwijl op zijn vrijstaanden toren tegen de lucht Focardi zoo goed was te herkennen geweest.

Op twee ijzeren tuinstoelen zaten zij daarna bij het Noorderraam.

‘Hier moesten mijn neven eens mogen komen,’ zei de markies; ‘Renato Focardi's toren verdiende twee sterretjes in de reisgids van den Touring-club. Zelfs op den toren van Giotto is het uitzicht zoo mooi niet!’

En al kijkende vertelde hij van zijn boek ‘De godsdienstige bewegingen der negentiende eeuw’. Hij had er kort geleden de laatste hand aan gelegd, en bij beloofde Renato een exemplaar, zoodra het verschenen zou zijn... ‘Maar dat duurt nog een heele poos! De proeven... dat is de groote beproeving! Als mijn dochter er mij niet bij hielp...’

- En of Focardi nu oprechtelyk niets toonen kon van zijn werk? vroeg Niccolini, toen zij weer stonden in de deur van het atelier.

- Een nieuw stuk was in voorbereiding, weifel-

de Renato, - maar de eerste streek moest er nog aan gedaan... er waren wel schetsen voor... Hij wees vaag in het rond, maar hij noodigde niet uit tot bezichtigen en hij gaf ook geenerlei uitleg. Dat had hij nooit gekund, spreken over dingen, waaraan hij bezig was; alsof het ijdele woord een verraad beteekende aan de wording, en die verhinderen zou.

Hij zweeg ook over het groote doek, dat omgekeerd tegen den achterwand stond. Dat was de nieuwe runderstempeling. ‘De jonge Heerscher’ had hij het genoemd. Nog altijd kwelde hem de onrust, of zijn innerlijke bedoeling daarin wel waarlijk was uitgedrukt. En de omstandigheid, dat juist de markies bij het uiterlijk gebeuren was tegenwoordig geweest, maakte het hem nog moeilijker, dit schilderij te toonen.

Niccolini bezag met schroom een paar teekeningen, die het dichtst bij de deur hingen; hij voelde, dat hij niet werd aangemoedigd, wilde toch belangstelling toonen; maar de vage krabbels zeiden hem niet veel.

Renato stond onwennig terzijde. Even dacht hij: Pimpia's portret, beneden, en het portretje van Silvia... maar daar ging je toch de menschen niet vóór halen, om ze te laten bewonderen. Zelfs de Morgen in de Maremmen was hem te persoonlijk...

‘’t Spijt me heel erg, dat ik uw klautertocht zoo

slecht beloon!' poogde hij te schertsen. 'Een andere maal hoop ik beter op te passen...'

''t Voornaamste is,' troostte Niccolini, 'dat ik het nest heb gevonden, en den vogel erin. Een volgende keer de jongen!'

En toen zij nog aarzelend even toefden, en de markies al gezegd had te gaan vertrekken, was er iemand op de trap, en kwam Lorenzo het atelier binnen.

Lorenzo was een der eerste dagen de behuizing van zijn vader komen bezichtigen en had zich daarna in veertien dagen niet weer laten zien. Het was dus niet zonder verwondering, dat Renato hem daar plotseling zag opdagen.

Hij stelde hem aan den bezoeker voor: 'Mijn jongste zoon.'

Tegelijkertijd werd hij zich bewust van een zekere schaamte. Waarom? Onderzoekend zag hij Lorenzo aan, die, overdreven elegant als altijd, een kleur had gekregen en een onhandige buiging maakte. Renato bemerkte, dat ook de markies met een blijkbare bevreemding den opzichtigen jongen man bezag.

'Tot ziens dus,' zei Niccolini dan; 'wij hooren nog wel van elkaar.' Hij stak een hartelijke hand naar den schilder uit, groette in 't voorbijgaan den zoon.

Renato bracht hem een verdieping naar beneden, maar van dan af wilde de ander niet verder uitge-

leide zijn gedaan: ‘Gekheid, ik kom er wel! Dít is een statie-trap!’ En hij verdween om den hoek van het volgend portaal.

II

Toen Renato weer boven kwam, bleek Lorenzo op denzelfden keukenstoel naast den ezel neergevallen, waar straks Niccolini gezeten had.

‘Hoe kom jij aan dien markies, vader? Is dat de Senator? - Een klant?’

‘Nee,’ zei Renato, ‘geen klant.’

‘En wat dan wel?’

Renato antwoordde niet. Hij zag naar de buitensporige uitdossing van zijn zoon: een lichtgrijs zomerpak van een bizonder modieuze tint, naar het roze schemerend, en dat, hoog en nauw met één knoop gesloten, hem een nòg aanzwellender buste gaf, dan de snit van dat seizoen voorschreef. Een lichtgrijze das met roode strepen droeg hij en verfijnde, gele molières; op tafel lag een parelgrijze flambard met breeden rand.

‘Wat een pontificaal voor een morgenbezoekje aan je vader!’ lachte hij, maar goedig toch.

‘Pontificaal?’ verwonderde zich Lorenzo.

Dan viel het Renato op, dat de jongeman er nog altijd weinig voordeelig uitzag, ondanks het artistieke van dien gefriseerden haarkop; en zijn blik werd als heengedwongen naar den ingeprenten, roze

driehoek van het litteeken onder het rechteroog.

‘Lieve hemel!’ riep Lorenzo plotseling, ‘kijk me toch niet zoo aan als een afbrekende critiek van Pastrelli in den Nuovo Giornale... Wat is er voor bizonders aan me?’

‘Niets,’ zei Renato betrapt, ‘je hebt gelijk!’

- Liet hij zijn oogen wat thuis houden. Hij wist immers, hoe de jongen niet wou, dat er over de schennis van zijn mooie gezicht werd gerept. Tot zijn verwondering dan ook ging die voort:

‘Natuurlijk, mijn ridderorde... Maar Goddank vinden ze die interessant... interessanter dan vroeger mijn gave wangen...’

‘Wie?... ze?’ informeerde Renato.

Lorenzo meesmuilde veelbeteekenend. Het licht uit de hooge ramen glom in het duivenei-groote lapis-lazuli-vlak, dat zijn sierlijk geheven pink dekte. 't Was, of die aanstellerige ring iets met de ‘ze’ en met het ‘interessant-vinden’ te maken had.

‘En 't atelier bevalt nog altijd?’ vroeg hij dan. ‘Atelier kun je eigenlijk nog niet zeggen... En je bent er net een, om 't zoo nog een jaar lang te laten. Ik zou het geen week uithouden tusschen deze witte muren.

‘Hoeft ook niet,’ kwam Renato lakoniek.

Met een moeden knik in zijn rug was Lorenzo opgestaan, alsof het zitten op dien keukenstoel hem te veel afmatte.

‘Wij hebben wel verschillende temperamenten! En 't gekke is, dat ik, die geen schilder ben, blijkbaar meer behoefte heb aan het schilderachtige om mij heen dan de groote schilder zelf. Toch moet ik die begeerte naar al wat artistiek is, wel hebben van jou. Ik ben gewoon niets waard voor mijn werk, als mijn omgeving me niet inspireert... me niet de eerste impuls geeft...’

‘Ottavio lacht om zoo iets,’ (Renato glimlachte alleen, doch dat zag Lorenzo niet) ‘Ottavio heeft een artistiek interieur, omdat het goed en deftig staat. Hij begrijpt mij niet. 'k Ben blij, dat jij nu voorgoed in Florence zit!’

‘Waarom heb je dan veertien dagen laten voorbij gaan zonder mij nog eens op te zoeken?’

‘Ja...’ zuchtte Lorenzo fataal, ‘ik ben nu eenmaal gedoemd om te doen wat ik niet wil, en te laten wat ik wil.’

‘Daarmee ben je in goed gezelschap,’ lag het schertsend op Renato's lippen, want de apostel Paulus schoot hem te binnen. Maar hij zweeg. Hij keek bezorgd. Wat moest dat alles? Werktuigelijk nam hij zijn puimsteentje op en herbegon zachtjes zijn geduldwerk.

‘Ottavio verhándelt zijn heele leven de schoonheid...’ kwam Lorenzo weer; ‘schoonheid voor hem is: geld. Zijn ziel is niet dieper... dan het glazen geldbakje op zijn toonbank.’

‘Nou, nou...’ onderbrak zijn vader hem.

Maar Lorenzo zette door: ‘Voor mij is schoonheid iets levends... een bloem... een vrouw... Als ik dié niet meer had.’

Hij zuchtte nog eens. Zijn groote oogen gingen zonder te zien het atelier rond.

‘Altijd weer nieuwe pose's en achtergronden uitvinden... nieuwe lichteffecten... 't Is maar niet, dat je je toestel zóó draait of zus, en je coulissen zus of zoo... Je moet dat alles doorléven. *Jij* begrijpt zooiets natuurlijk veel beter dan Ottavio. Ik zou nooit op de hoogte van mijn kunst kunnen blijven, als niet altijd weer een nieuwe ontroering mijn vermogens in werking bracht.’

‘Dus,’ zei Renato, maar zijn spot klonk mat, want hij werd verdrietig over wat hij te hooren kreeg, ‘dus nog steeds dat bewuste alphabet?’

Lorenzo lachte, gevleid.

‘Dat alphabet van Ottavio? ... Ja, en nee... Eéne in velen ... wie heeft dat ook weer gezegd?’ Hij trok een philosophischen rimpel tusschen zijn wenkbrauwen. ‘Want och, al begrijpen ze dan niets van je, zulke kinderen, 't is *de* vrouw, die je zoekt ... het eeuwige in de vrouw ... Een jonge dichter, Olivetti, zei me laatst nog hetzelfde; en een andere vriend van me, een journalist, krijgt geen deugdelijk artikel voor elkaar, als hij niet de een of andere nieuwe passie te pakken heeft.’

Rcnato zat hem in een stijgende verwondering aan te kijken. Wat kwam hij hier eigenlijk doen? Waar wou hij heen? Die soort confidentie's maakten hem verlegen. Hij vroeg botweg:

‘Wil je het terras niet eens zien?’

Dan, hartelijker, kwam hij nog achterna: ‘Kom, ga eens mee naar boven... 't is zoo'? mooie morgen!’

Maar Lorenzo beweerde, daar dien dag den moed niet voor te hebben.

‘Laten wij liever wat praten... 'k heb er behoefte aan. Een mensch wil zich wel eens uitspreken ... 't Leven kan soms zoo hopeloos eentonig zijn. Net of je aan een grijze rivier staat, en altijd maar loopt dat grijze, troebele water aan je voorbij... allemaal dezelfde onnoozele golfjes... 't interesseert je niet eens waar ze heen gaan... Nee, als er zoo telkens niet eens een frissche vleug poëzie doorheen trok...’

Renato, geprikkeld, wou gaan beweren, dat wie zelf maar frisch was, ook in het alledaagsche leven genoeg moois kon zien; maar Lorenzo was opnieuw over Ottavio's cynisme begonnen: nu pas weer die Amerikaansche, die altijd bij Gilli zat. Een bevlieging, goed... dat was begrijpelijk...; maar hij stelde ze gewoon vóór aan Aurora, en samen gingen ze dansen bij Rajola, met dien auto-vriend van hen...’

‘En vindt Aurora dat goed?’

‘Tja....’ zei Lorenzo, ‘Aurora kan zich toch niet klein-burgerlijk jaloersch toonen. Maar dat Ottavio zich zoo durft te laten gaan... Zoo zou Aurora van haar kant natuurlijk ook... Want, lieve God, die moderne vrouwen...’

- Nee, als je jezelf vrij hield, dan wás je vrij ... hij bijvoorbeeld ... Maar van 't oogenblik af dat je, uit eigen beweging, je in het huwelijk gooide en er alle vruchten en voordeelen van trok...

‘Wat zeg jij nou?’ kwam hij dan Renato rechtstreeks in zijn beweringen betrekken.

Renato was in een al pijnlijker onrust geraakt. 't Was of hij een vrucht opensneed, waaraan hij wel vlekjes had gezien, - en van binnen was alles beursch. Een gevoel van groote malaise kwam over hem. Hij dacht aan Aurora... Hoe kon Lorenzo zoo loslippig iets veronderstellen, waarvan hij de dracht niet eens scheen te begrijpen; Aurora, de moeder toch van zoo'n schat van een jongetje...

Moedeloos zei hij: ‘Ik zal maar voor me houden, wat ìk er van vind. Dat doet er immers toch niets toe?’

‘God, vader!’ riep Lorenzo plotseling, ‘schei uit met dat oortergende gerasp... hoe kunnen je zenuwen daar tegen...!’

Renato keek hem meewarig aan. ‘Jullie zijn helden,’ zei hij sarcastisch; maar hij lei toch zijn puim-

steentje in den richel voor het doek. Beide zwegen een oogenblik.

‘Ottavio gaat nu zelf een auto nemen...’ herbegon Lorenzo. ‘Wist je dat nog niet? Hij schijnt beter zaken te maken dan ik. Ja, pienter genoeg! ... 't Is niet ongeschikt, dat jij nu zelf eens een oog in 't zeil kunt houden en zien hoe alles hier marcheert.’

Renato was geschokt.

‘Waarover heb je 't eigenlijk? Wat bedoel je?’ kwam hij moeilijk.

‘Wat ik zèg... Niets bizonders,’ ontweek Lorenzo.

Dan gooide hij het over een anderen boeg.

‘Weet je wel, dat het misschien niet van het billijkste is, dat Ottavio alléén de voordeelen van je werk opstrijkt en ik daar heelemaal buiten sta?’

‘Daarom heb ik je ook iedere drie maanden door Ottavio je toelage laten uitkeeren.’

‘Ja, juist,’ zei Lorenzo heftig, ‘als je denkt, dat het prettig is, je iedere drie maanden bij je broer te melden... alsjeblieft, de toelage. - Hij doet het expres... nooit kan hij passen... alleen biljetten van duizend... morgen terugkomen... en dan een quitantie teekenen, of je niet te vertrouwen bent... Voor de goede orde van zaken zoogenaamd! Aurora zelf vindt het bespottelijk. 'k Heb je daar in Massano nooit mee willen lastig vallen... Maar nu je

hier bent... En dan Ottavio, die soms de duizenden van je werk ontvangt, zonder dat wij een van beiden ooit te weten komen, hoe alles precies gaat. Toont *hij* zijn boeken?'

'Dacht je, dat Ottavio geld van mij achterhield?' vroeg Renato streng.

'Dat zeg ik niet,' ontweek Lorenzo andermaal. 'Ik zeg alleen maar...'

Renato stond op.

'Dit gesprek bevalt mij niet,' kwam hij ruw. 'Ik hoor niet anders dan verdachtmakingen van Ottavio. Ottavio heeft een ziel als een geldbakje... hij heeft amours... hij beleedigt jou... hij doet mij tekort...!'

'God in den hemel! in Florence valt er al evenmin met je te praten als in Massano. Ik maak Ottavio niet verdacht. Ik zeg alleen, dat *hij* geen quitantie's geeft en geen boeken laat zien; dat is toch waar? terwijl hij van mij...'

'En als er op Aurora's gedrag wat aan te merken valt,' voer Renato zonder te luisteren voort, 'dan moet je 't rondweg zeggen, of zwijgen. Wat wil je ten slotte?'

Lorenzo voelde zich beleedigd. 't Leek wel een beschuldiging van laster! Als je zelfs met je eigen vader niet vrij uit kon praten... Zoo'n driftkop! Maar hij liet zich niet van zijn stuk brengen, en hij zou zeggen, wat hij te zeggen had...!'

‘'t Is duidelijk wat ik zou willen,’ kwam hij, een beetje schril; ‘je moest mij voor die toelage niet afhankelijk stellen van Ottavio... en je moest ook mij mijn aandeel geven in je werk...’

‘Wat wou jij met mijn werk aanvangen?’ Renato trok hoog de wenkbrauwen op van nietbegrijpen.

‘Ik heb toch ook een atelier? Je kon mij daar ook wel eens wat toevertrouwen! Een paar teekeningen, een studie... een schilderij zelfs. Dacht je, dat het geen bekendheid aan mijn “Arte” zou geven, als ik zeggen kon... En voor jou, voor ons alle drie, was het een kans op verkoopen meer!’

Renato aarzelde. Een oogenblik dacht hij: - Misschien heeft hij gelijk.

‘'k Zal er met Ottavio over spreken,’ zei hij.

‘O, als je er met Ottavio over spreken moet...’ hoonde Lorenzo; ‘'t is, of je geen meester bent over je eigen werk!’

‘Nee,’ antwoordde Renato, ‘zooals de zaken nu eenmaal staan, ben ik dat ook niet heelemaal. Maar we zullen zien.’

‘'k Begrijp trouwens niet goed,’ kwam hij nog na een oogenblik, ‘wat je eigenlijk met werk van mij op een fotografen-atelier zoudt kunnen beginnen. Dacht je, dat de menschen, die vervuld van zichzelf bij jou komen...’

‘Nee, bij *mij* komen natuurlijk geen menschen

van eenig begrip of kunstgevoel,' smaalde Lorenzo: ''k Ben er achter!'

't Was, of het roze litteeken onder zijn oog donker trok van boosheid. Hij rechtte zich met een vagen ruk van energie en scheen te willen heengaan.

'Lorenzo,' zei Renato plotseling met een groote indringendheid, 'spreek openhartig met me... 't gaat niet goed in het huishouden van Ottavio en Aurora. 'k Heb allang zooiets gevoeld, in Massano al. Trek niet zoo'n raadselachtig gezicht. Ik merk heel goed, dat je er alles van weet. Vertel 't me, voor hun eigen bestwil!'

Nooit had de troebele toekomst van die drie wezens hem zoo benauwd als op dit oogenblik.

Maar Lorenzo, na zijn vaders weinig overtuigde, halve toezegging, die hem kwetste, voelde zich volstrekt niet geroepen tot verdere mededeelzaamheid.

- Wat kon hij eigenlijk ook vertellen? Niets. Feiten waren er niet. Dat Aurora speelde met hem? Zeker, zij speelde met hem... maar daar bleef het immers ook bij? Hij kon toch niet gaan zeggen, dat hij, voor zich, dácht... want tot meer dan 'denken' kwam het nooit... daar zorgde zij wel voor! Wel was hij overtuigd, dat hij zich in dat denken niet vergiste... Alleen, zooiets zei je niet, zoolang je geen bewijzen hadt! En de theatraalheid, waarmee zijn vader zoo'n aangelegenheid in het moderne huwelijk opnam...

‘Ik zou het bestwil van Ottavio en Aurora maar aan henzelf overlaten,’ zei hij kortweg en greep zijn hoed.

Renato ging voor hem staan.

‘Jongen,’ zei hij, ‘ik begrijp je niet. Je hebt behoefte om je uit te spreken, zeg je, en je vertrouwt je vader niet genoeg, om dat oprecht te doen! Ben ik daarvoor naar Florence gekomen? Ik heb het zoo goed met jullie voor! Wees eerlijk met mij!’

Lorenzo zag hem aan. En plotseling kreeg hij medelijden met den ouden man. Hij dacht aan het Witte Paard en aan dien avond in Massano, dat zijn vader hem gezegd had, hoe hij voor zich dat doek noemde. Was hij niet even eenzaam hier als daarginder?

‘Kom, vader’ zei hij week gestemd, ‘laten wij geen oneenigheden maken. 'k Moest mij niet zoo laten gaan... vergeet maar wat ik gezegd heb. Ik ben toch blij, dat je nu hier woont...’

En hij gaf hem een kus op zijn raspige wang.

Maar Renato, al liet hij het toe, vond geen vreugde in dien zwakken omkeer en in den aalmoes dier liefkoozing.

Vierde hoofdstuk

I

EEN paar dagen later liep Renato in de oude straatjes tusschen de Via Calzaiuoli en de Via Proconsole, op zoek naar den winkel, dien men hem als den beste voor zijn verf en penseelen had genoemd. - Telkens bleef hij staan, getroffen door de indrukwekkende stellte dezer middeleeuwsche stegen, in welker nauwe spleten soms opeens de nog steilere verrijzing te zien kwam van den Palazzo Vecchio-toren of van de hoog-opwijkende, vaalroode bloembladen van den Domkoepel.

Plotseling, op de kleine Piazza dei Cimatori, zag hij den marchese Niccolini staan, in druk gesprek met een langen, blonden jongeman; en aanstonds vermoedde hij: dat moest een der beide neven zijn, met wie de oom zoo op had. - ‘Geen wonder’, dacht Renato, ‘wat een sympathieke kerel!’ Maar verlegen van aard als hij was, wilde hij ongemerkt langs gaan, toen Niccolini hem in 't oog kreeg en hem aanriep.

De markies bleek op weg naar de ‘Leonardo’, waar zijn broer hem introduceerde. - ‘Hij zou *U*

meteen als *lid* kunnen voorhangen,' opperde Niccolini, 'een schilder als gij mag daar niet ontbreken, nietwaar Sandrino?'

Tegelijk stelde hij aan Renato voor: 'mijn neef Sandro Bartolucci,' - en het jongemensch, op wiens gezicht een warme eerbied afwisselde met verwondering en zelfs met een tikje vermaaktheid, drukte den schilder de hand.

'De Leonardo?' vroeg hij lachend, 'Signor Focardi bij de 'superuomini'?[1)])

Renato keek als een onweer. - Ja, hij had daar wel over gehoord, over die club van aristocraten en geleerden en een paar kunstenaars, die gewichtige bijeenkomsten hielden met fraaie redevoeringen en zoo... Nogal net iets voor hem!... Het was hem ook niet duidelijk, of het jonge heerschap hem daarvoor te goed, of niet goed genoeg vond...

'Superuomini...! dat is hun spotnaam, moet u weten,' glimlachte de markies. 'En Sandro heeft misschien gelijk... u heeft wel wat beters te doen dan praten en hooren praten... Maar breng mij dan ten minste tot aan de deur! Dan kan ik binnen vragen: raad eens, wie mij tot hier heeft weggebracht? Er zijn er daar verscheidenen, die hóóg loopen met uw werk!'

Renato was zoo weinig aan persoonlijke erken-

1) Uebermenschen.

ning gewend, dat hij argwanend bijna den marchese aanzag. Dan ontwaarde hij, voorbij den rooden haviksneus en den witten baard, een schrander en fijn gelijnd gelaat, dat met een open belangstelling naar hem overboog.

Eensklaps had Renato een van zijn onberekenbare opwellingen. Dit was 'n jongen, die hem aantrok, dien hij wilde kennen. Zou het de jongste zijn, of de oudste van de twee? dacht hij nog. Maar hij had al gezegd:

‘Ik neem vrijwat liever dien neef van u mee naar mijn schilderscel, dan dat ik mij daarginds zelfs maar aan den drempel van de gewichtigheid waag!’

‘Vooruit Sandro, en waardeer je goed gesternte,’ schertste de markies. ‘Maar haal den barribal tenminste over, dat hij eens bij mij komt aanloopen. En breek je nek niet op zijn trappen, want dan maakt hij zich maar kwaad!’

Hartelijk als altijd nam hij afscheid. En Renato, alsof hij een kostelijk present ijlings in veiligheid moest brengen, haastte zich met den jongeman op weg naar huis. Den winkel voor zijn verf en penseelen was hij heelemaal vergeten.

En van meet aan vlotte het tusschen hen. Bartolucci, hoffelijk, was aanstonds aan Renato's linkerzijde gegaan; onder den neergeslagen rand van zijn deukhoed - beminnelijk jongensachtig stond hem dat - keken levendig zijn grijze oogen, en als hij

lachte, zag Renato, boog 't puntje van zijn fijnen neus koddig even door. Al vragende vernam de schilder, hoe dit de jongste der beide broers was, een-en-twintig jaar oud, en studeerende in de economie. Dan ving de ander aan, over Renato's kunst te spreken. Hij deed het zoo enthousiast, en zoo bescheiden tegelijk, dat Renato het als iets feestelijks ervoer.

Alles wat bij Ottavio was tentoongesteld geweest, kende hij: de Jagers, de Boerenbinnenplaats, de Rustende paarden, de Etruscische ruïne, den profeet Ezechiël, - en dat onbetaalbaar eigenwijze ventje: ‘wat ik wil, dat willen *zij* niet’ ... Maar vooral het pràchtige Witte Paard, dat nu in de Arte Moderna van het Palazzo Pitti is...’

‘Dat is waar ook...’, zei Renato. ‘Ik ben er nog niet geweest. Hangt het goed?’

En als Sandro vreemd opkeek:

‘Ik zit hier pas een week of wat; en ook was ik huiverig, het terug te zien in zoo'n museumzaal, tusschen allerlei andere dingen in.’

‘O, maar dàn kunt u er gerust heengaan,’ kwam de jongeman verheugd, ‘want het staat op een ezel, heelemaal afzonderlijk, bij een venster...’

Renato hoorde er blij van op. Alleen, dacht hij, waarom hadden Ottavio en Lorenzo hem dat niet eerder verteld? Deze vreemde jongen stelde er nog meer belang in dan zij.

‘En dus, je kon er mee overweg?’ vroeg hij, zijn begeerte nauwlijks beheerschend, er nog meer over te hooren uit dezen jeugdigen mond, die zoo begripvol hem naar de ziel sprak.

‘Mee overweg?’ Sandro lachte om wat hem enkel rustieke eenvoud scheen; en in dien lach klonk een steeds warmer sympathie. - ‘’t Is voor mij uw mooiste werk! En zoo expressief! Wat een moeheid zit er in dat doek, wat een eenzaamheid... en wat een idealisme tegelijk!’

Renato bleef staan.

‘Idealisme?’ zei hij verbaasd.

Sandro kleurde.

‘Ja zeker,’ verdedigde hij zich, ‘dat voel ik er sterkin!’

‘Idealisme...’ herhaalde peinzend Renato.

‘In de atmosfeer ervan’, zocht Sandro, ‘in de ... helderheid van die schemering... in dat licht aan den horizont... net of het oude paard tòch nog op iets goeds hoopt,... en tòch nog zijn vrede vindt...’

Renato was ontroerd. Zij zwegen beiden.

‘Jongen’, zei hij eindelijk (en hij verwonderde zich niet eens, dat hij dezen onbekende uit een zoo andere omgeving dan de zijne zoo vertrouwelijk aanspreken kon) ‘ik geloof waarachtig, dat jij dat schilderij beter hebt doorzien ... dan ikzelf.’

Zij sloegen de Via dei Bardi in, stonden voor den

steilen gevel van het huis, waar de schilder woonde.

‘Ja, nu neem ik je mee naar boven,’ zei Renato, terwijl ze de trappen bestegen, ‘maar ik vraag me af, waartoe!... Op mijn atelier is eigenlijk niets te zien... een paar teekeningen... Alleen, voor de vensters heeft Onze Lieven Heer tafereelen geschilderd, zooals ik 't niet kan!’

Sandro lachte weer zijn aardigen lach-vanbewondering.

‘De teekeningen interesseeren me nòg meer,’ waagde hij. Maar dat scheen niet in goede aarde te vallen. Zijn oom had hem trouwens al zoo iets verteld.

Doch toen zij boven waren gekomen, gebeurde er een wonder.

‘'k Zal je toch één schilderij laten zien,’ zei Renato; ‘help me maar eens beuren...’

Samen sleepten zij het reusachtig doek, dat omgekeerd tegen den achterwand stond, het vertrek in en stelden het aan een zijmuur in het volle licht der beide Noorder-ramen.

Sandro keek verbijsterd. Het vervaarlijke schouwspel overweldigde hem. Tegen de licht-overgloeide, groene heuvelen en den diepblauwen hemel - omlaag scholen een blanke kudde en wat landvolk achter hekken saam - verrezen donker de dreigende gestalten vanden toornigen jongen stieren den lasso-werpenden ruiter op zijn steigerend paard. In

een gewissen worp vlijmde met zoo felle slinger-lijn het koord de lucht door, dat het neerkomen rond de horens onvermijdelijk leek.

Somber en toch argeloos, méér dan mensch-endier, de natuurkrachten zelve, zóó zagen ze eruit, de verdwaasd toe-stuivende stier, het achterover-angstend paard, en de stouthartige ruiter, daarop vastgeklemd, uitvierend het vermetel gebaar van den Bedwinger.

'Wil je nu wel gelooven,' zei Renato, 'dat ik dit doek nog aan niemand heb durven laten zien?'

'Durven?' verbaasde zich Sandro. Hij vroeg niet verder. Hij zag opzij, zag dat al oude gelaat met de veterane-snorren, en in de zwaar-overbrauwde, diepe kassen de lichte oogen, die gespannen keken, - keken naar de eigen schepping, als werd die hem nu voor het eerst gëopenbaard. Even voorovergebogen stond de schilder, alsof hij nogmaals het grootsche vizioen besprong, - maar uit zijn twee weerloosopene, afhangende handen sprak een diepe nederigheid.

Sandro, stil van een nieuwen eerbied, wendde zich wederom naar het stuk. Hij schroomde iets te zeggen.

'Zie je,' kwam Renato dan, als een uitleg, 'de meedoogenlooze strijd om de macht...'

'Ja, meedoogenloos... zoo zéker als die lasso neerkomt... Maar tegelijk...', peinsde Sandro.

Hij bedoelde: ‘Zoo verrukkelijk trotsch... én zoo edel!’

Hij vermeed elk woord, dat vleierij kon schijnen.

‘Edel’, dacht hij nog eens. Er hing, door dat heftig bewogene tafereel, een wonderlijke klaarheid, die als een mystieke verzoening was; eenzelfde ontroerende... wijsheid, ja, dàt was het, als rond het oude, witte paard.

‘En tegelijk?’ vroeg Renato begeerig.

‘Tegelijk...? Tegelijk is het, of u zeggen wilt, dat het zoo moet, en dat het... dús... góed is.’

‘Zeker, dat zit er in,’ kwam de schilder na een oogenblik. Dan bedacht hij zich: ‘Goed... dat is te zeggen... de natuurlijke, de onvermijdelijke strijd om het bestaan... het recht van den sterkste!’

‘En dat is nog maar altijd van kracht’, zei Sandro, ‘ook tusschen de menschen onderling, - en tusschen de volken...’

Bruusk wendde Renato het hoofd naar hem om.

‘Je zou toch een nieuwen oorlog niet goedkeuren, hoop ik?’

‘Een nieuwen oorlog, nee... Alleen, - ik vréés...’, aarzelde Sandro, maar met een accent, of hij heel zeker was van een wetenschappelijk feit.

Renato fronste de wenkbrauwen.

‘Wàt vrees je?’ viel hij hem ongemakkelijk in de rede.

‘U zèlf zei het: de *onvermijdelijke* strijd om het

bestaan. Italië bijvoorbeeld... heeft nièts, geen steenkool, geen petroleum, geen mineralen; en graan niet genoeg. 't Eenige dat Italië heeft, is zijn snel toenemende bevolking. Er komt dus noodwendig in de toekomst een moment...'

'Gekheid', kwam Renato streng, 'met goeden wil is er voor elk probleem een oplossing te vinden. Want kom me alsjeblieft niet aan met moderne oorlogen. De moderne oorlog is monsterachtig, onmenschelijk, en vooral onmenschwáárdig. Een misdaad. En hoe zou ooit een misdaad, hoe zou het onmenschwaardige - onvermijdelijk kunnen zijn? Dat màg het niet zijn. - De groote oorlog trouwens, die ons een half miljoen jongens heeft gekost, was heelemaal overbodig en heeft ons bitter weinig voordeel opgeleverd bovendien.'

Sandro dacht na. Zacht, maar vast, zei hij dan:

'Toch had de oorlog prachtige kanten...'

'Ik heb nooit veel prachtigs aan den oorlog gezien,' antwoordde Renato nuchter. Maar de even stellige als bescheiden toon had hem opmerkzaam gemaakt.

'Wat bedoel je eigenlijk?'

'Wat ik bedoel?... ja, dat zou een lang verhaal worden. Mijn broer heeft bijna héél den oorlog doorgemaakt, moet u niet vergeten, en ik het laatste stuk. Wij hebben er àlle verschrikkingen van beleefd,

en zooveel ellende doorgemaakt erna... en niettegenstaande dat...'

Oplettend keek Renato hem aan. Het klonk ernstig, wat die jongen zei.

'Niettegenstaande dat...?'

Maar Sandro had met schrik op zijn horloge gezien.

'Mag ik nog eens bij u terugkomen?' vroeg hij, 'het is al ver over mijn tijd!... En mag ik dan eens probeeren, u te vertellen, wat ik daareven zeggen wou?'

II

De ontmoeting met den jongen Bartolucci was in Renato's eenzaam leven een gebeurtenis, die hem de dagen door bijbleef. Deze groote kunstenaar was niet verwend met vriendschap, en nog minder met eenvoudig en zuiver begrip van zijn kunst. Zijn beste vrind in Massano, de brave Don Pompeo, die geen gradueel onderscheid zag tusschen een doek van Raphael en een van Carlo Dolci, en die eigenlijk de meeste bewondering had voor de negentiende-eeuwsche, academische tafereelen, waarop vele figuren met een volmaakte natuurgetrouwheid van gezichten en handen en geplooide gewaden stonden verbeeld, - hij voelde maar matig voor Renato's werk en, graag toch prijzend, prees hij die dingen het hoogst, welke hem een

zwakke poging leken in de richting der meesterwerken van eertijds. De goeie Don Pompeo begreep niets van zijn moderner techniek en nòg minder van wat hij zocht uit te drukken... Zijn zoons (wanneer hij aan hen dacht, was 't hem, of hij in zichzelf een wonde plek beroerde, - nu eerst recht, nu hij in Florence woonde) zijn zoons, zeker, zij bewonderden zijn werk, maar vooral Ottavio's oordeel was nooit spontaan. Het was altijd de kunsthandelaar, die bekeek, die hypercritisch bekeek met de routine van den expert en het criterium der verkoopbaarheid. Zijn lof gaf nooit een zuivere vreugde, en Renato gevoelde smartelijk, dat, als het aan hem lag, hij zijn eigen zoons het werk van zijn geest en van zijn handen nooit zou toonen.

Zoomin als vroeger, dat besefte hij duidelijk, zou hij aan zijn kinderen *vrienden* hebben, noch voor zijn kunst, noch voor zijn leven. Het was een bittere gedachte, dat hij hier wonen zou en sterven, vlak bij hen en onherroepelijk van hen gescheiden; maar het was een gedachte, die hem niet verwonderde. Hij was voor hèn naar Florence gekomen, in den blinde weg, en eigenlijk had hij altijd geweten, dat hij hen niet zou vinden in de diepe vertrouwelijkheid, die zijn ouderdom verwarmen mocht. Hij was er alleen heel zeker van geweest, dat hij den kleinen Silvio waarlijk bezitten zou, en die zekerheid had hem niet bedrogen. Als de laatste teedere bloem uit hem

en Silvia, bloeide de liefde voor het jongentje in zijn hart, - en gelaten zou hij de verwijdering van zijn zoons en de eenzaamheid van 't eigen leven gedragen hebben, als hij niet was gekweld door een gedurige onrust over het verkeerd gaan van het hunne. Het gesprek met Lorenzo over het uiteenwijken van Ottavio en Aurora, misschien wel allebei in een heimelijke liefde-verhouding - de kleine jongen verlaten in het midden - liet hem zelden los. Hij had zich voorgenomen, ernstig erover te spreken met Ottavio. Maar wat kon hij feitelijk zeggen? weten deed hij niets. - Tweemaal had hij des Zondags bij hen gegeten. Aurora deed hartelijk, Ottavio mededeelzaam zelfs, en Silvio was niet van hem weg te slaan. Zij onthaalden hem op een vorstelijk maal, ouden Chianti, een fijn kopje koffie na; Ottavio wilde er hem zelfs likeuren bij opdringen, uit vergulde flacons, die in een mahonie kistje staken. Het was alles even joviaal en royaal geweest. Maar *thuis* zou hij zich daar nooit gevoelen, in dat rijk zich aanstellend gedoe. Aurora had hem gevraagd, alsjeblieft geen pijp te rooken na den eten, zij kon de lucht niet verdragen; en Ottavio had er bijgevoegd, dat hij nu hier in Florence dat gekke boeren-kermis-model maar eens moest opbergen... Zijn dierbaar lijfstuk! Hij dàcht er niet aan!

De tweede maal dat hij er at, was om drie uur de auto van Servini voorgekomen; hij had den man

even gezien, een heerschap in een leeren jekker en met een leeren helm-muts op, een pater-goedleven, wiens rakkers-van-bruine-oogen Aurora maar noode met rust lieten. Ottavio had fideel gedaan, en Silvio vergat heel zijn grootvader in de pret van meê te mogen, - zij zouden even naar Siena tuffen, in vier uur heen en terug. Het had hun erg gespeten, zeiden ze, dat er voor hèm geen plaats was in den auto. Zij waren allen tegelijk naar beneden gegaan. Met een groote drukte waren zij weg-geraasd, Aurora, een sluier om haar hoed, naast Servini, Silvio tusschen hen in, en Ottavio - voor zijn lange beenen - naast den chauffeur.

Renato was op zijn eentje naar huis gewandeld.

Met Lorenzo voelde hij zich dan toch altijd iets meer op zijn gemak, - al had Ottavio hem gewaarschuwd, dat zijn heer broer zich ruïneerde met een zekere Odette, een française nog wel, die eerst de minnares was geweest van iemand uit de groote wereld (de naam was Renato ontgaan). Dus wat dat grapje kosten moest! - Toch had hij eenmaal met Lorenzo een werkelijk prettigen avond. Voor het café op de Piazza Signoria zaten zij - om hèm plezier te doen, zei Lorenzo: je zàt daar anders niet. Renato ontging de reden van deze kieskeurigheid. Het was er heel netjes... En nooit uitgekeken raakte je op het trotsche geweld van het Palazzo Vecchio in den nacht. Genoegelijk praatten zij over

allerlei gewone zaken, en geen enkele schimpscheut op Ottavio kwam den vrede van hun samen-zijn verstoren.

Toen zij opstonden, verklaarde Lorenzo, dat de avond hem goed had gedaan. Hij voelde zich zoo verlaten... Er was iemand vertrokken, naar het buitenland...

'Zoo, zoo, dus ik dien een beetje als bliksemafleider,' lachte Renato goedig. - Hartelijk bléél het van den jongen, dat hij hèm was komen halen, inplaats van een andere verstrooiing te zoeken. Toch liet het hem onvoldaan achter.

Enkele dagen later, na het avondeten, werd Renato verrast door een tweede bezoek van Sandro Bartolucci.

Samen zaten zij op de twee ijzeren tuinstoelen aan den rand van het torenterras. Het was negen uur. Zoet geurden in den kalmen avond de oranjebloesems en de bloesems der citroenen. De stad, diep onder hen, ontwaakte met een aangenaam geroes uit de loomheid van den Juni-dag, en aan de overzijde van den Arno zag de kade zwart van de wandelaars.

De blanke toren van Giotto, roze en ivorig van kleur, de baksteenroode Domkoepel en de bruine belforten van Palazzo Vecchio en Bargello, zij stonden tezamen in den blonden avondschijn geheven, een schoone droom, een hemelstad. En ver

aan de dampblauwe heuvelen van Fièsolé zette - één enkele laatste vonk - de zon een ruit in vuur.

De schilder haalde zijn roodleeren tabakszakje en Pimpia's versmade pijp te voorschijn - het menschenkopje met den steekneus en de verschrikte kraaloogjes - stopte haar zorgvuldig en trok er den brand in. Sandro, uit den achterzak van zijn veldgrauwe rijbroek, diepte eveneens de zijne op, rond en glanzend als een kastanje. Hij was dien middag naar een bijeenkomst van den Fascio geweest en had het zwarte hemd der oorlogsvrijwilligers nog aan. Fijn bleekte daarboven zijn ranke gezicht met de heldere, grijze oogen, den slanken neus, en den jeugdig rooden mond onder het kort geknipte, blonde snorretje.

Renato, terwijl zij zaten in zacht gesprek, gaf er zich rekenschap van, dat hij extra in zijn schik was met dit bezoek, vooral ook om de stevigheid der gehouden belofte.

‘'k Ben blij, dat u zoo ophebt met onze fascistische beweging,’ vervolgde Sandro, ‘en daarom ben ik er ook zeker van, dat u begrijpen zal - u vroeg het laatst, - wat wij gevoeld hebben in den oorlog. U moest daar mijn broer over hooren spreken! Alleen, hij is niet gemakkelijk aan 't praten te krijgen. Hij was nooit expansief, zoo in den omgang; en na den oorlog is hij nog veel stiller dan vroeger. Maar een ziel van vuur!’

Renato knikte, Zooiets begreep hij maar al te goed.

‘Ik was pas zestien, toen Gian Carlo vertrok. Hij ging als volontair. Of het gister was, zoo goed herinner ik mij dien laatsten middag thuis! We dronken thee in de bibliotheek. Die goeie vader was één zenuw, al hield hij zich kranig; hij had het goed gevonden; hij vond het nòg goed. Als u wist, hoe wij allemaal hadden meegeleefd met den inval in dat arme België, met Frankrijk, met Leuven, met Rheims... Mijn moeder ook; toch moest ze haar best doen niet te schreien. Ik stond bij het venster en kon maar niet laten naar mijn broer te kijken, zooals die, volkomen kalm, op een punt van de tafel zat. Een held leek hij mij. Je zou hem ook eerder twintig dan achttien gegeven hebben.

‘Kom, menschen,’ zei hij, ‘courage! Jullie doen of 't een ongeluks-dag is. Terwijl juist het mooiste leven begint!’

‘Het mooiste leven...,’ verweet mijn moeder.

‘Zeker’, zei Gian Carlo met zijn donkere stem, ‘als je je geeft aan de zaak van de menschheid... uit eigen vrijen wil.’

Hij zei dat doodeenvoudig, zonder eenige opwinding of emphase; ik zal het nooit vergeten. Ik weet, dat het een banaliteit kan lijken. Maar zooals hij het zei, op dàt oogenblik, in het bewustzijn van den dood te onderstaan ter wille van zijn ideaal, was het

prachtig. Trouwens, u zult hem kennen! Als hij niet zoo hard voor zijn laatste examen zat te werken, was hij wel meegekomen van avond.

Al dien tijd aan het front is hij prachtig geweest. Van de eerste brieven en kaarten af, die hij naar huis zond, tot de laatste toe - mijn moeder bewaart 't heele pak! - is het één... ik zou bijna zeggen heilige vroolijkheid, rustig en doelbewust... En één groot gevoel van kameraadschap voor zijn makkers. Elk van zijn berichten eindigde met den uitroep: ‘Leve 't leger! Leve de broederschap aan het front!’

Op oogenblikken, dat het spande, krabbelde hij met potlood alleen maar een strijdkreet: ‘Italië! Italië! Avanti Savoia!’ Ik zie ons nog, na lange dagen van onrust, als er zoo'n kaart kwam. - Gian Carlo lééfde! Wij staken elkaar dat nietig levensteeken toe; niemand kon die woorden hardop lezen. Het klonk ons in de ooren als een ver trompet-signaal, dat ons de tranen in de oogen dreef. Een uur later riep soms mijn vader plotseling met een heete stem: ‘Italië! Italië! Avanti Savoia!’ En mijn moeder, tienmaal op een dag, drukte de briefkaart aan haar lippen, die haar jongen geschreven had. Een smartelijke geestdrift ontstaken die kaarten in ons allen...’

En terwijl Sandro even zweeg, en Renato hem stil zat te bezien, dacht die: ‘en toen jijzelf ook

aan het front was, welke brieven zal jij toen wel naar huis hebben gestuurd?' Hij zag, in dat jonge gezicht, licht in den schemeravond, de zuivere oogen turen, en de wangen, bleek van herdenken, smaller trekken langs den vastbesloten mond.

'En toch heeft Gian Carlo het daar als artillerist op zijn Monte Grappa, in kou en sneeuw, vaak heel moeilijk gehad. Want vóór den oorlog was hij verre van sterk, en eigenlijk kleinzeerig... Moeder had hem altijd geweldig verwend. Hij was eer voorbestemd tot een leven van alle mogelijke comfort. Als kind is hij eens van zijn stokje geraakt, toen hij enkel maar zou worden ingeënt! Denk u eens in, wat een dergelijke natuur moet geleden hebben onder de gruwelen van den oorlog. Ik, later, - en ik had heel wat sterker zenuwen - was er soms kapot van. Maar hij: geen wóórd van zelfbeklag; niet eens toen hij, in 't begin van '18, ernstig gewond is geweest aan den schouder.

In een van zijn eerste brieven, 'k weet het nog goed, vertelde hij van zijn nachten aan het front. 't Was in November, en op 900 meter hoogte! Er waren geen slaapplaatsen genoeg en zij hadden zóó onder den blooten hemel gelegen, broederlijk naast elkaar in het stroo, en met hun hoofd 'heerlijk op hun ransel'. Mijn moeder vond het verschrikkelijk; 'en wij in ons huis met centrale verwarming,' zei ze vol schaamte. En alsof Gian Carlo zooiets ge-

voeld had, liet hij erop volgen: ‘en de kleine moeder, als de moedige Moeder van een goed soldaat, hoor ik al zeggen: wat zal dat die luie Gian Carlino opknappen!’ - Dat is zeker, de oorlog heeft onze zielen niet weinig gestaald!

Twee jaar nadien, toen ik achttien was geworden, ben ik ook gegaan... Het kòstte mijn ouders wat, maar al mijn vrienden waren weggetrokken; ik was niet te houden! - De prachtige brief, dien hij me tóen schreef: dat ik nu binnenkort zou worden opgenomen in de groote familie die het leger was; dat ik er trotsch op mocht wezen, het rantsoen met mijn wapenbroeders te deelen; en dat ik te toonen had, den stroozak waardig te zijn. Ik ken hem van buiten, want, verbeeld u, twee dagen voor ik naar Turijn zou gaan, waar ik eerst een opleidingscursus moest volgen, kreeg ik de Spaansche griep, die nòg weer zes weken me terughield, en àl dien tijd had ik z'n brief in de lâ van mijn nachttafeltje, als een soort geloofsbelijdenis!’

En met een lach: ‘Zien, wat ik nog van mijn lesje terechtbreng! “Laat de lafaards praten,” schreef hij, “en houd het ideaal hoog, dat ook het ideaal van je broer is: de kameraadschap van alle Italiaansche jongens, die vechten voor de beveiliging en voor de grootheid van hun land, en voor het beste, dat de menschheid heeft.” En dan, wacht eens even... nee, dat is me ontgaan, maar 't kwam neer op zijn

lijfspreuk: “wees altijd opgewekt; klaag nooit, over niets.” Een vaart, dat er in die brieven zat! De brieven van een jongen van negentien jaar!’

‘Goeierd,’ dacht Renato, ‘en je bent zelf pas een-en-twintig!’

‘Maar hij is altijd veel ouder geweest dan zijn leeftijd,’ vervolgde Sandro, ‘en als hij wat meer eerzucht had, zou hij 't ver kunnen brengen...! Hij was nooit anders dan de eerste van zijn omgeving, zonder dat hij er iets voor deed...’

En na een oogenblik:

‘Een onbewuste dichter is hij, mijn broer, al heeft hij nooit verzen gemaakt... en een onbewuste schilder, al heeft hij nooit een palet in zijn handen gehad. U moest lezen, hoe hij ons de landschappen beschreef van die ontzaglijke bergwereld van Noord-Italië, van de Dolomieten; die geweldige wintergezichten; de titanische tochten met hun kanonnen, die ze door de meterhooge sneeuw de bergen opsleepten; en de eenzame waken in die koude, blanke nachten onder de sterren! Hij was toen vaak ook in een groote religieuze extaze. Hij gelóófde in de overwinning, absoluut, als in de zegepraal van de goddelijke gerechtigheid.

Na de nederlaag van Caporetto - ja, dàt was een bitter brok voor al de onzen, die op hun post waren gebleven, het ellendig verraad van de vaderlandsloozen, die schandelijke desertie van duizenden

en duizenden, - maar ontgoocheld was hij niet. Integendeel, die brieven waren van een nog hooghartiger koelbloedigheid. En 't zijn toch maar de jongens van *zijn* lichting geweest, die met de werkelijk verheven verwoedheid van Homerische helden, en met het geloof van echte martelaars, den vijand hebben staande gehouden en teruggeworpen. Is 't waar of niet?, een jaar lang zijn de Piave en de Monte Grappa het bolwerk en het symbool van Italië geweest!'

'En jij,' dacht Renato weer, terwijl hij zat te kijken naar dat bezielde gezicht, 'ben jij soms ook niet een onbewuste dichter?'

'In de buurt van zijn batterij,' vertelde Sandro verder, 'was er een wending van den weg, dien ze den 'doodsdraai' hadden genoemd. En ik herinner me, hoe hij schreef, om me moed bij te brengen: 'vandaag ben ik er tweemaal langs gekomen; ik wòu geen vrees kennen, en ik wàs niet bevreesd. Ik liep in een volkomen rust; ik vond alles goed wat gebeuren kon. Ik rookte mijn pijp en zong, vlak onder het snuit van de Oostenrijkers, ons lijflied: "Monte Grappa, jij bent mijn Vaderland".'

'En Sandro Bartolucci zelf?' vroeg Renato verlangend.

'O,' wierp Sandro weg, 'in vergelijking met Gian Carlino heb ik niets gepresteerd. *Ik* heb alleen maar meegedaan aan de overwinning, om zoo te

zeggen, de laatste maanden, - al hebben wij het, ook toen nog, heet genoeg gehad... Als ik denk aan dien overtocht van de gezwollen Piave, den 26sten October, onder het vijandelijk vuur, - al die jongens, die rondom je werden stukgeschoten en bloedend verdronken... den donder van de kanonnen, het bulderen van de rivier, het gieren van de projectielen vlak over je hoofd...'

'Je begrijpt zooiets later niet meer,' huiverde hij.

'Dus jullie waren niet bij elkaar?' vroeg Renato.

'Nee, ik was bij de infanterie; *hij* bleef op zijn Monte Grappa. Maar we schreven elkaar, korte briefkaarten, als handdrukken. *Ik* was er nog pas nieuw ingevallen, in die geweldige leger-bewegingen; ik was er heelemaal verbijsterd door en had niet veel in te brengen. Hij, na twee jaar lang de ontzettende spanning van den oorlog te hebben beleefd, was in een paroxysme van overwinningszucht geraakt. Toen ze zeien, dat den Oostenrijkers een voorbarige wapenstilstand zou worden toegestaan, kwam hij voor het eerst tot verwenschingen van den vijand, die bij zijn karakter niet schenen te passen, en die je later ook nooit meer van hem zou hebben gehoord. - "Wàt! wapenstilstand!" schreef hij naar huis. Wij laten ons niet voor den mal houden! Dóód aan ze, wèg met ze, néér met ze! Oorlog! Oorlog! Oorlog! tot ze zijn uitgeroeid!'

Renato's gezicht was versomberd, doch hij zei

niets: hij wilde het verhaal zuiver hooren, zooals het uit dien jongen kwam.

Opeens begon Sandro te lachen: ‘Maar *mijn* briefkaarten, die waren pas mooi! Toen wij thuis kwamen, zat er een in den spiegel van de eetkamer gestoken; een, die ik geschreven had in de dagen, dat de overwinning doorbrak; - een pure razernij! “Victorie! Victorie! Leve Savoia! Victorie! Leve de koning! Victorie Italië! Victorie! Victorie!” en zoo tot de kaart vol was. Een volslagen bezetenheid!

En ik was heusch geen uitzondering! Ik denk nog altijd aan de matelooze vreugde, waarmee wij allen in de eindelijke zege opgingen! Later, ja, hebben wij daar veel over gehoord en gelezen, zijn we misschien wel wat anders gaan denken... maar toén waren wij met duizenden jongens in één loutere vervoering, na al het doorgestane...’

Hij zweeg. Als ontwakend uit een droom keek hij op.

‘Wat is het hier prachtig...’ kwam hij afgetrokken. Renato zag het niet.

Een oogenblik zaten ze stil bijeen. Dan hervatte Sandro - zijn stem was plotseling gedempt -:

‘En toen de thuiskomst...! Wij werden zóó getransporteerd, dat iedereen bij nacht op de plaats van zijn bestemming aankwam. Eerst leek dat een toeval, maar ten slotte begonnen wij te begrijpen, dat het opzettelijk was. Wij hadden natuurlijk wel

gehoord, aan het front, hoe de publieke opinie was gekenterd... maar voor ons was dat nooit een realiteit geworden. Wij voelden ons de jonge helden van den dag; velen van ons hadden twee, drie jaar van hun jeugd gelaten aan het front; wij hadden honderdmaal den dood getrotseerd en de bitterste ontbering geleden - al hadden wij die dan omgezet in kameraadschappelijke vroolijkheid om het ongehoorde en pittoreske! En na de eindelijke overwinning droomden we van feestelijke intochten, van triomfbogen, muziek, meisjes die ons bloemen zouden toewerpen, en van een heerlijke, algemeene vreugde!

Niets van dat alles. Wij werden door het gros van het publiek met een ijzige onverschilligheid ontvangen. De cynische geest, die tot het verraad van Caporetto had geleid, vergiftigde het volk. En de besten dweepten met President Wilson, inplaats van met Maarschalk Diaz.'

''t Is waar,' zei Renato, alles heeft zijn tijd... ''t was misschien niet het moment voor een zoo jonge natie als Italië, om internationaal te gaan denken.'

'Natuurlijk,' stemde Sandro toe. Dan hervatte hij zijn verhaal: 'De eerste dagen was daar wel het groote geluk, weer thuis te zijn; 't geluk, je vrienden terug te vinden, - maar de openbare meening was ons vijandig. 't Was of de menschen zich schaam-

den voor de jonge mannen, die den oorlog hadden helpen winnen. Zelfs de regeering!... bang voor de oproerige beweging onder het volk, en gehoorzaam anti-militair! De koning scheen ons in den steek te hebben gelaten. - Op een goeden dag kwam het verbod, de decoraties te dragen, die we zoo zuur hadden verdiend. U heeft er natuurlijk over gelezen... Een slag in je gezicht! 't Gaf je een gevoel van moreele ontwrichting.... Gian Carlo had er vier; 't was mijn vader, die ze bij zich droeg, in zijn portefeuille! Wie zich op straat vertoonde met het rijtje lintjes, dat zijn mannelijk gedrag bewees, had alle kans, dat de een of andere plebejer ze hem van zijn jas rukte. Als de haat toch zoo groot was, dat ze zelfs verminkten, die zich niet verweren konden, hebben durven hoonen en bespuwen! - Een poos later, weet u nog, werd aan de officieren gelast, zich niet meer in uniform te vertoonen! De oude generaal Bertelli, een vriend van mijn ouders, die zich niet stoorde aan dat verbod, werd door het plebs gemolesteerd. Een man, die al met pensioen was, maar bij 't uitbreken van den oorlog zich weer aanmeldde, en zijn laatste krachten offerde aan het vaderland! Intusschen ontsloeg Nitti de deserteurs uit de gevangenis! Landverraders, en zij die hun plicht hadden gedaan, allemaal precies hetzelfde conduiteboekje! De lafaard en de held onherkenbaar van elkaar...'

Renato knikte herhaaldelijk, soms om te beduiden, dat het hem bekend was, soms nadenkend...

‘En het dagelijksch leven, zooals wij het terugvonden, dat was misschien nog het ergst. Wij zagen het doortrokken van het grofste materialisme. De cinema's, de dancings, de variété's, de café's, ze waren allemaal stikvol; niemand scheen aan iets anders te denken dan aan zijn plezier... Het smijten-met-geld van de “haaien”, de ploerten, die uit de rampen van den oorlog hun rijkdommen hadden binnengesleept! En daarnaast de ellende en de werkeloosheid van duizenden van het front teruggekeerden! Alles leek leelijk geworden, ondragelijk plat, of weerzinwekkend van onrecht. Het was de volkomen vernietiging van elke moraliteit.’

‘Maar dat was toch juist het gevolg van dienzelfden oorlog?’ stoof Renato op.

‘Zeker,’ zei Sandro, ‘maar het slechte gevolg, de slechte uitwerking in een onwaardige massa. De groote natuurverschijnselen brengen het ware karakter van de menschen aan het licht! En deze reactie was vernietigend... Zelfs voor onze staatslieden, toen in '19 de vrede geteekend werd. 't Was, of ze er op stònden, de offers te vergooien, die heel een Italiaansche jeugd had gebracht! Een nieuw verraad aan het vaderland! We kregen geen koloniën voor onze overbevolking, - en ondertusschen zonken we weg in het roode moeras.

Voor iemand als Gian Carlo was dat jaar een martelaarschap. Meer dan eens kwam hij er voor uit: als jullie er niet waren, zou ik net zoo lief in den oorlog gebleven zijn.

Er was een algemeene ontmoediging, een desorientatie van al onze gevoelens. En toen moesten de ergste tijden van het communisme nog beginnen...'

''t Is vreemd,' zei Renato, 'alles wat je vertelt wist ik, de feiten althans, en toch... Ik heb er nooit op deze manier over hooren praten. De Massaners, die uit den oorlog terugkeerden, hadden niet anders dan schimpscheuten over voor "de groote vuiligheid", zooals ze 'm noemden. Ik ken er een, een zadelmaker, een jonge kerel nog, afzichtelijk verminkt... en de schandelijke decimatie's, uit de eerste maanden...'

''t Is maar al te waar,' zei Sandro, 'een oorlog is verschrikkelijk, en ènkel verschrikkelijk, als je geen sterk ideaal hebt in je hart. Maar als je dat wèl hebt gehad, en als je met eigen oogen gezien hebt de ongeloofelijke daden van heldenmoed, waarmee de doodsangst werd overwonnen, en van meer dan dat, van zelfvergeten liefde voor de gevallen wapenbroeders, - dan zeg je: de smadelijke jaren erna waren vrijwat verschrikkelijker. Zoo hebben wij 't tenminste gevoeld. 't Leek, of er geen lucht meer was om te ademen. U hebt geen idee van den geestelijken nood, die onder ons jonge mannen

heerschte. Ik weet van jongens, door den oorlog gespaard, die uit vertwijfeling en misère zich hebben verdaan. - En het eenige licht, dat er daagde, Mussolini, - we hadden hem toen nog nooit gezien - konden we ons aansluiten bij den man, die gezegd had: “hier is de vrede, met in de eene hand de olijftak en in de andere de republikeinsche klimop”...? We hadden toch gestreden onder de leuze van het koningschap van Savoye!

Natuurlijk, met geestdrift hadden we allerlei stukken van hem gelezen, onder anderen dat ten bate van de ontslagen soldaten, die honger leden. Trouwens, vóór den oorlog al, die gloeiende artikelen tegen onze onduldbare neutraliteit...’

‘Ik heb nooit begrepen,’ zei Renato, ‘dat je een oorlog voorstaat, die niet strikt noodzakelijk is. Zooveel onnoembaar lijden...’

‘Het is maar wat iemand noodzakelijk of niet noodzakelijk noemt,’ hield Sandro vol, ‘u hebt, van uw standpunt, misschien gelijk; maar hij, en de futuristen hier in Florence - laast u hun Acerba in dien tijd? - zij hadden niet minder gelijk van het hunne! Zij vonden, dat in de groote Europeesche worsteling - en die ging toch om de zegepraal van het recht! - een Italië, dat zich angstvallig neutraal hield, een belabberd figuur maakte. Erger, het *verhandelen* van die neutraliteic bij beide partijen leek hun een schande.’

‘Dat wàs het ook,’ gaf Renato toe; ‘maar stel een strenge neutraliteit, uit humanitair beginsel, zonder marchandeeren... Ja, ik voel wel het edelmoedige van te hulp te willen snellen, - maar een offer kan ook tè groot worden.... En of het onze, uit politiek oogpunt, zoo onbaatzuchtig is geweest?’

‘Van Mussolini was het in elk geval een daad van moed, zijn positie in de socialistische partij eraan te geven, en zich vóór den oorlog te verklaren. Ook van persoonlijken moed, want hijzelf viel onmiddellijk in de termen...

En nu, - dat iemand weer sprak van Plicht! van Tucht! van Zelfopoffering! Die woorden, het leken vuurtorens! onwaarschijnlijke vuurtorens in onzen nacht van anarchie en materialisme. Het waren dezelfde vergeten begrippen, die ons den oorlog hadden geheiligd.

Dien zomer stichtten mijn broer en twee oudere vrienden van hem een monarchistische vereeniging hier, - u heeft er destijds misschien wel over gehoord. 't Was een eerste poging om tegen de roode strooming in te gaan. Maar toen eindelijk Mussolini te Florence verscheen, om er het eerste congres van de “Italiaansche fasci van gevecht” te leiden, en wij hem hadden hooren spreken, toen gaven wij ons gewonnen en sloten ons bij hem aan, monarchist of niet. Want op slot van rekening liet de staats-

vorm hem onverschillig, - als Italië er maar boven op kwam! “Italië”, zei hij, “dàt is de heilige, aanbiddelijke naam, waarin alle fascisten elkander terugvinden!” Wij herkenden onzen Meester. In òns was een dringende vraag geweest, van wanhoop eerder dan van hoop, en een andere stem, krachtiger dan de onze, gaf het antwoord. Hij speelde op onze harten als op een instrument, dat al gestemd was, en ik verzeker u, de muziek was ráák! Wat een ernstige, krachtige kerel! Zijn woord en zijn daad waren onze uitredding. Wij werden de *fascisten van het eerste uur*... U weet welk een hardnekkige strijd er in deze anderhalf jaar achter ons ligt...’

‘Ik heb jullie “Disperata” aan den gang gezien,’ zei de schilder, ‘in Februari, toen m'n zoon gekwetst is, in de week van den opstand.’

‘Was uw zoon dan bij de onzen?’

‘Nee,’ zei Renato beschaamd, ‘hij kwam toevallig langs de Piazza Antinori... Maar ik heb jullie bewonderd!’

Sandro keek bescheiden voor zich neer. Zijn gezicht was nog maar vaag te onderkennen in den lichten zomernacht.

‘Och,’ zei hij, ‘het is zoo eenvoudig. Wij hadden en wij hebben nu eenmaal, zeg maar het idée fixe, het land te mòeten en te zùllen redden, voor de tweede maal. Het kan een dwaasheid lijken, zoo

iets te ondernemen met zoo weinigen, maar ik ben niets bang voor het resultaat. Want wij hebben den vasten wil en het vaste geloof. Buiten dat ééne doel kennen we geen overwegingen. Dùs moeten wij het winnen. Onze tegenstanders... denken hoofdzakelijk aan wat er bij het plunderen te halen valt en aan het botvieren van hun wraak. Ze hebben ook geen leiders...'

'"Evviva Lenin", staat op alle muren,' zei Renato.

'Ja, Lenin! Lenin is een groote figuur!... Als je Salvèmini hoort! Het kan best zijn, dat hij en enkele anderen daarginds een grootsch ideaal in hun hoofd hebben; hoewel misschien te veel enkel in hun hoofd... Met het gevolg, - dat er geen tweede voorbeeld in de wereldgeschiedenis is van zùlk een schrikbewind. Maar wie zijn hier in Italië de communistische aanvoerders? Schreeuwers, schunnige visschers in troebel water! Wij, fascisten, wij hebben onzen *Man*. O, we zijn er nog niet. Maar winnen zùllen we het, en hoe! "Het fascisme", heeft Mussolini onlangs gezegd, "is de groote mobilisatie van al Italië's moreele krachten, en ons doel is niet meer of minder dan: de natie te besturen. Binnenkort zullen het fascisme en Italië één zijn...."

'Hei! hei!' kon Renato zich niet weerhouden te zeggen, 'een zóó kleine minderheid! een goeie hon-

derdduizend misschien, op veertig millioen... Een kwart procent!'

'Dat geeft niets!' riep Sandro overtuigd. 'Wanneer heeft ooit de rekenkunde meegeteld bij de geboorte van groote historische verschijnsels? Wat doet het getal ertoe? Als u gezien hadt, in Pistoja! Dingen die ze later niet meer gelóóven zullen, en waar ik toch zèlf ben bij geweest!'

Voorover zat hij, fel in elkaar gedoken, zijn jonge kop uit die gebogenheid heftig omhoog gerekt, alsof hij zóó den strijd weer aanvangen moest.

'Den vorigen avond had onze commandant, de marchese Perrone, ons in zijn studeerkamer laten komen, met ons twintigen! "Morgen," zei hij kort en bondig, "is er op de markt in Pistoja een vergadering van de communisten. Ze rekenen op een paar duizend man. Wij gaan die uiteenjagen." Een energieke handddruk aan elk van ons. En basta.

's Morgens vroeg vertrokken we. In den trein, geen woord. We arriveerden in Pistoja. Op de ruiten van het station stonden sikkel en hamer geschilderd. We wisten, waar we aan toe waren... Verspreid, om geen aandacht te trekken, passeerden we de contrôle. Ergens in een slob verzamelden we ons, stuurden er één op verkenning uit. Een beetje van zijn stukken komt hij terug: het marktplein is propvol volk! Damen staat te spreken! U weet wel, die beruchte opruier.

We ontrollen een groote driekleur en we trekken er resoluut op los. Twintig tegen... ja, wie weet hoeveel?

Daar hoorden we de Internationale al! We kwamen de markt op; 't zag er weinig verkwikkelijk uit; des te beter! We schaarden ons, met onze vlag, tegen een muur. Ze hadden ons al gezien. Woedende blikken. Blikken van wantrouwen, vrees, onrust...

De vergadering wordt geschorst. Een benauwende stilte. Het volk begint op te dringen. Maar wij, onze revolver in de hand, de oogen vast op hen gericht, wachten het eerste schot. Ze hadden ons in één oogwenk kunnen vernietigen, en er gebeurde niets.

Ondertusschen dreigden we in 't nauw te raken. Maar we hadden alle tijd gehad, onze tegenstanders te schatten...

Plotseling roept Perrone met zijn stentorstem:

“Fascisten! aan ons!”

't Lijkt een electrische schok, die door de massa trilt.

“Aan ons!” schreeuwen wij met ons twintigen en rukken er op in!

Als hazen slaan ze op de vlucht! In vijf minuten - in vijf minuten! - was de markt ontruimd, Damen verdwenen, de roode vlag van het stadhuis gehaald, en onze driekleur uitgestoken! En terwijl we de wacht betrokken voor het monument van

Garibaldi, zagen we om de hoeken van de stegen de laatste koppen gluren, het restje van het “roode leger”, dat de laffe burgerij zoo bang had gemaakt!

Zonder één schot was Pistoja òns.

Zoo gaat het overal. Verleden week zijn we de zaken gaan rechtzetten in Montevarchi; de Kamer van Arbeid met al hun paperassen uitgebrand! (Die dingen zijn nu eenmaal in broeinesten van het communisme ontaard!) De roode Sindaco laten aftreden... Met ons vieren! Het komt maar op de innerlijke overtuiging aan! Als u denkt, dat we in de provincie Pisa practisch het heft in handen hebben met 'n vijftig man! Probeeren ze een staking, - wij doen het werk! De burgerij mag ons dan rumoerig en “onwettig” vinden...’

‘Nou’ kwam Renato, ‘een beetje... rumoerig zijn jullie wel. En erg wettig zéker niet...’

‘Goed, maar zooals de onzen laatst de straatvegers-staking hebben opgeknapt! Een jool! De communisten waren buiten zichzelf! Ze haten ons, want ze voelen zich machteloos, niettegenstaande hun groote overmacht. - Wat het is? het slechte geweten, de onzekerheid, het eigenlijk niet begrijpen, wat ze willen, of wat ze zouden kunnen, àls ze wilden, - wie zal het zeggen? Maar 't is duidelijk, dat ze het afleggen, overal, tegenover onze - noem het brutaliteit; maar noem het liever vastbeslotenheid.

Alleen met de zegepraal van het onwaarschijnlijke komt de wereld vooruit!

Als je onze prachtige avant-garde ziet! Jongens van zestien, zeventien jaar, fascisten meer uit instinct dan uit begrip, altijd vooraan in hun blinde zekerheid, met dat arrogante air van de jeugd, - je voelt, hoe kan tegen die zorgelooze, open edelmoedigheid de belangzuchtige massa op?'

''t Is waar,' zei Renato, 'op een afstand herken je ze, aan de beminnelijke haast, die ze altijd hebben, die driftige manier van loopen, die besliste gebaren! En hoe zingen ze de Piave, en Giovinezza! Je zou er weer jong voor willen zijn, om mee te zingen!'

'Het Heilige vuur! Mussolini heeft het zoo mooi gezegd: Niets groots kan er worden volbracht, dan in een staat van scheppingskrachtige liefde van mystieke bezieling.'

Even was het stil. Dan vervolgde Sandro, bitter opeens:

''t Eenige, waar de heeren communisten knap in zijn, dat is in het bedrijven van de lafhartigste misdaden: het gooien van bommen uit ramen! de bom in het Diana-theater, onder een weerloos publiek! Hoeveel dooden... je kunt het niet bijhouden! Laatst, in Torre, vonden onze jongens een voorraad handgranaten in het winkeltje van den wethouder. Ze hebben zijn huis in brand gestoken... In Mantua,

na onzen triomphalen intocht onder den jongen Arrivabene, las u het?, heeft het rapaille zich niet ontzien, den grafkelder van de familie open te breken en twee cadavers, dat van zijn oom en dat van zijn broertje, in stukken te snijden! Een nobele wraak! Maar als ze hun wapens durven gebruiken, dan beschieten ze ons vanuit hinderlagen...'

'Het gruwelijk bloedbad van Foiano della Chiana,' herinnerde zich Renato, 'nog pas geleden...'

'Maar elken dàg, op zes, zeven plaatsen...! 't Is een systeem geworden, 't heele land over! Ik heb verleden jaar October mijn vriend Finzi ermee verloren. Met hun tweeën reden ze rustig per rijwiel van Tavernuzze naar de Impruneta... en opeens, van achter een haag... u kent de geschiedenis? Hij viel zoo dood van zijn fiets. En de ander, die hem helpen wou, hebben ze in den rug overvallen en bewusteloos laten liggen aan den weg. Beesten! - Wist u, dat onze strijd ons al vele honderden makkers heeft gekost?'

En na een korte poos:

'Natuurlijk, in al die schermutselingen zijn er ook aan den anderen kant veel dooden gevallen... Maar nooit door verraad! Wie verraad pleegt, is geen fascist. "Het geweld is op het oogenblik nog noodzakelijk," zei de Duce een paar maanden geleden in Bologna, "maar het noodzakelijk geweld van het

Fascisme moet streng aristocratisch zijn van stijl, of als jullie liever wilt, strikt chirurgisch.” Is 't niet prachtig geformuleerd? Chirurgisch... een kwade zweer, die je uitsnijdt... met vaste hand... precies wat je moet uitsnijden, en meer niet... Maar 't is een hard en ondankbaar werk, als je eerst gevochten hebt met de vijanden van buiten af, om dan tegenover de menschen van je eigen volk te staan... Ze zijn toch Italianen... of ze willen of niet... 't Is misschien het meest tragische wat je bedenken kunt, de burgeroorlog... Maar als het moet... als 't gaat om de redding van je land... dan heb je je te geven, zonder voorbehoud! - En moest ik er zelf bij komen te vallen...’

‘Houd op alsjeblieft!’ schrok Renato, ‘waarom...?’ Hij hield in; hij ergerde zich aan zichzelf. - Wat was dat voor goedmoedige praat? - Of had hij intuïtief de mogelijkheid voor dezen jongen vriend bezworen? Hij was niet verwend met vriendschap...

Zij bleven in gedachten.

In den paarsen dakenwarrel der duistere stad groeven zich de diepe, vleeschblonde lichtgeulen van de straten, en over de deinzende heuvelen in het Oosten rees, groot en rood, de maan.

‘De jeugd is een heerlijk iets!’ zei Renato. ‘Ik zou jou uit de mijne ook een geschiedenis kunnen vertellen van grenzenlooze geestdrift en zelfverzaking...’

Hij voer niet verder. - Was ten slotte de beweging van David Lazzaretti niet een volkomen mislukking geweest? Waarom die op te rakelen, als een slecht voorteeken? - Een krankzinnige droom... en toch een droom, waarvan de kern een enthousiasme inhield, niet minder zuiver en onbaatzuchtig dan het hunne!

Sandro, al afwachtende, dat de schilder voort zou gaan, bezon zich op eenmaal:

'O! maar dat heeft oom Andrea ons verteld, - het fantastische verhaal van die Christengemeenschap... Ja, het was heel iets anders, - en toch is 't eigenlijk hetzelfde, en even prachtig als wat voor ons het fascisme is... en wat ook de oorlog was: een doel ver boven je zelf, algeheele overgave...'

Zij schrokken op. In het gat van de trap was geschuifel, een licht wemelde langs het verwulf, en bleek, met koolzwarte oogen, een kaars in de hand, verscheen Pia op het terras.

'Wat beteekent dat?' ontstelde Renato, 'hoe kom jij hier?'

'Ik heb immers den sleutel?' antwoordde Pia beleedigd.

'Dat vraag ik je niet. Ik vraag wat je doen komt.'

'Neem me niet kwalijk,' zei Renato tot Sandro, 'ik begrijp niet, wat mijn werkvrouw...'

'Ik had u willen spreken,' zei Pia stug, met een

woedenden blik naar den bezoeker, waarin zich een felle minachting moeilijk verborg:
- wat deed die vuile zwarthemd hier?

Met een ruk wendde zij het hoofd, zoodat gloedrood in het kaarslicht de bloedkoralen bloemenmandjes klingelden aan haar witte kaken.

‘Maar als u bezóek hebt...,’ kwam ze nog achterna. Het klonk op 't smalende af.

Renato werd kwaad. - Wat mankeerde die vrouw?

Sandro was opgestaan. Hij vond het pijnlijk, wist niet wat te moeten denken.

‘Het werd tòch mijn tijd...’ aarzelde hij.

‘Maar 't is heelemaal niet noodig, dat je weggaat.’

Dan zag Sandro dien ouden kop zoo meenens uit zijn humeur, dat hij aanstonds elke gedachte aan iets dubbelzinnigs uitsloot.

De schilder richtte zich opnieuw tot Pia:

‘Wat hadt je me te zeggen?’

‘Over me zoon,’ deed Pia gesloten, met een blik vol argwaan naar Sandro.

‘Ik geloof, dat het toch beter is...,’ zei Renato zacht tot den bezoeker.

Hij stak hem zijn hand toe. ‘Tot ziens dan...’

‘'k Ben blij,’ kwam Sandro hartelijk, ‘zoo rustig met u te hebben mogen praten. Ik hoop maar, dat ik niet te lang van stof ben geweest!’

‘Nou nog mooier!’ weerde Renato af, ‘je hebt me een groot plezier gedaan.’

Even stond hij in gedachten.

‘Kom maar gauw eens terug,’ zei hij; ‘'k zal je brengen tot aan mijn huisdeur. In de groote trap is licht.’

Hij nam Pia de kaars uit de hand en ging Sandro voor.

De vrouw stond terzijde, de lippen fel gesloten, haar gezicht één verbeten opstand. En tegelijk was er iets zielig smartelijks in haar masker, om medelijden mee te krijgen.

‘Wacht me maar in de keuken,’ beloofde Renato haar.

III

En nauwelijks had de schilder Sandro uitgeleide gedaan, of Pia, toen hij de keuken binnenkwam, barstte los:

‘Ze zijn wéér een huiszoeking wezen doen, professore, daarnet, nog geen uur geleden...!’

‘Waarom dat?’ vroeg Renato bezorgd.

‘Ja, waarom? Dat vraag ik ú! Als ze toch de vorige keer alles overhoop hebben gehaald, zonder iets te vinden! Ze hebben 't op Gino gemùnt, dàt is het! Hij moèt en hij zàl 't gedaan hebben. Maar ik heb ze te woord gestaan! Die twee gendarmen,

nou ja, die klungelden erbij; maar dan was er zoo'n bleeke pestkop, die alles opschreef, en die zegt: “ik raad je in je eigen belang, ons welwillend tegemoet te komen; anders kon je ook wel eens worden ingerekend!” - Dat ontbrak er nog maar aan! Welwillend tegemoet komen... En ingerekend worden!

‘In alle hoeken en gaten hebben ze weer gesnord. En weet u, waar ze naar zochten? Naar een afgedankten bezemsteel...!’

‘Wat?’ vroeg Renato.

‘Een bezemsteel! Ja zeker! Dat zeien ze me natuurlijk niet, maar dat bleek, toen ze er achterin de werkplaats een vonden; in twee stukken gebroken; bij het brandhout. Hoe die daar kwam, weet ik zelf niet. Het eind ontbrak eraan. - “Dat komt alvast uit,” zei die rechercheur. Toen halen ze een mes te voorschijn. - U hebt toch gelezen over dat mes, dat in de villa op den grond lag? - Zoo'n mes in een hoes? Het echte handvat was eraf, en 't was versteld met het eind van een stok. Er zaten rooie vlekken in, van bloed. Gino heeft nooit zoo'n mes bezeten. Tenminste... ìk heb 't nooit gezien. En z'n moeder zal het toch wel 't beste weten! Toen gingen ze passen. Eerst de twee stukken, die ze bij ons gevonden hadden... nogal glad, dat die pasten! Dan 't heft van het mes... Dat paste natuurlijk niet... het was recht afgesneden van onderen... Precies even dik was het, zeien ze. Of alle

bezemstelen niet even dik zijn! Maar je kwam wel zoowat tot de goeie lengte, met die drie stukken aan elkaar... Ik dacht, dat ik 't besterven zou. En mijn man... zoo wit als de wol, die hij zat uit te pluizen. Ik heb 't ze in hun gezicht geschreeuwd: “Dat mes is nooit van hem geweest... nooit!” Maar die bleekschieter dreigde weer: als 'k me niet koest hield! En toen vragen: als 't dan niet aan dat mes zat, waar was dan wèl 't ontbrekende stuk van de twee, die ze gevonden hadden? Mijn man, die goeierd, op z'n knieën in het brandhout aan 't scharrelen... zijn handen beefden... en zullie zochten ook mee, voor de leus... Hoe kun je nou, God in den Hemel, 't eind van een bezemsteel vinden, die je misschien een jaar geleden in stukken hebt gebroken?... Hij is thuis nòg aan 't zoeken, wed ik... de stakkerd...

Nou, 't wàs er niet... En oogen tegen mekaar! “Bewijsmateriaal van den eersten rang,” zei het scharminkel tegen de gendarmen. Ze hebben de einden steel in een courant gerold, zoo voorzichtig, of ze duizend Lire per stuk waard waren! Ja, ze moesten eens breken onderweg!! En toen zijn ze opgekrast met hun bewijsmateriaal...!’

Pia brak uit in een fellen, bangen schaterlach.

En opeens viel ze op een stoel aan de tafel en begon hartstochtelijk te snikken:

‘Ze zullen hem erom veroordeelen...! Je zal het

zien... Om die rotte stukken bezemsteel... Hoe kan hij bewijzen, dat dat mes nìet van hem is geweest?'

'Maar dat hóeft hij ook niet te bewijzen,' troostte Renato, 'zùllie dienen te bewijzen, dat 't wèl van hem was.'

'Ja, ze zullen wat!' smaalde Pia door haar snikken heen. 'Gino Gori héèft het gedaan, of hij 't gedaan heeft of niet. "De vermoedelijke dader"! Dat lees je toch elken dag in de courant! Zelfs zijn eigen moeder laten ze niet bij hem toe! Ik ben er al drie keer als een hond teruggestuurd...'

Wilder overviel haar het huilen.

'Mijn twéé jongens,' snikte ze, 'allebei mijn jongens!'

En opeens schreide ze niet meer; de vochte oogen trokken strak, vonkten kwaadaardig.

Die pràchtige oorlog! Dat zei die fascist immers daarnet tegen u? Die pràchtige oorlog?... En onze Paolino dan?... Omdat z'n compagnie niet vooruit wou... Wat bewees dat tegen hèm? *Hij* had fut genoeg in zijn knuisten, dat beloof ik je! Hij heeft meer gevochten in z'n leven, dan zijn moeder lief was. En zoo'n jongen fusilleeren ze, zóó maar, op de rij af, een op elke tien, schuldig of niet. Pipo, z'n kameraad, heeft het ons allemaal precies verteld...

'Ik zíe den muur, waar ze tegen werden gezet!'

schreeuwde ze plotseling. Ze sloeg de band voor de oogen.

‘En elk een salvo kogels tegelijk! een salvo kogels! uit menschelijkheid!’

Weer lachte ze snijdend.

‘Uit menschlievendheid, begrijp je, dat iemand niet lijden zal! - Hij viel direct dood neer.’

Even keek ze strak voor zich heen. Dan, vol haat, lachte ze nogmaals, kort en schel; en plotseling ontstak ze in de woede van een dier, dat zijn jong is ontrukt.

‘En dat kreng van een goudkraag, die zelf afgezet is na Caporetto, als ik 'm hier had,’ krijschte Pia, ‘als ìk 't voor het zeggen had! Ik liet 'm tegen een boom binden! Ik zou 'm zijn gemeene commando-bek openbreken, en er zijn tong uitrukken... en dan liet ik 'm doorzéven met evenveel schoten als hij onschuldigen heeft laten ombrengen. De beul! De lafaard!

Zoo'n massa-moordenaar loopt vrij rond, en een jongen, tegen wien niets te bewijzen valt, dan dat ze bij 'm thuis twee stukken bezemsteel vinden, die niet eens aansluiten bij het heft van een mes, dat niet van hem was, die krijgt levenslang! Want je zal 't zien! Hij krijgt levenslang...’

En weer schokte Pia op in een vloed van snikken. Renato stond er verslagen bij, trachtte te sussen: er viel nog niets van het proces en zijn verloop

te zeggen. Maar zij, al schreiende, knikte koppig van nee, nee. Dan rechtte ze weer het hoofd en raasde door:

‘En waarom dat alles is? Omdat het rijkelui'szoontje gespaard moet worden, de lieve jongen, die elken dag bij zijn ouwe tante hing... Maar als 't proces eenmaal aan den gang is, dan zullen ze van mij wat te hooren krijgen! Wat recht is, is recht...!’

Eensklaps kalmeerde ze, kwam voor Renato staan, zag naar hem op, en vroeg, kleintjes, als een kind, dat geen uitweg ziet in zijn verdriet:

‘Kun jij er niets aan doen, professore? Je bent zoo'n goeie... Kun jij er niets aan doen?’

Vijfde hoofdstuk

I

OP een morgen, tegen elven, kwam Renato uit de Via Tornabuoni den Arno opgewandeld. Hij had juist Silvio thuis gebracht. Tweemaal per week, geregeld, gingen zij samen er op uit, zoo tot twaalf uur, half een. Zij gingen naar het room-chalet van de Cascine, of naar den Piazzale Michel Angiolo, vanwaar Renato heel Florence met al zijn bruggen en gebouwen aan Silvio uitleggen kon; of naar den Ponte di Ferro, om er de badhuisjes te zien. Eens gingen ze ook naar het museum van Natuurlijke Historie, voor de opgezette vogels en de van Onze-Lieven-Heer zèlf beschilderde kapellen.

Renato wist heel goed, dat hij Aurora door die uitgangen een dienst bewees, want met het ‘kinderkind’, zooals hij het jeugdig slachtoffer noemde, was het jongetje maar al te vaak onhandelbaar. Alleen, Aurora hield ervan, ‘het heft in handen te houden’, en de anders niet minder onhandelbare Renato, in de afhankelijke positie van al of niet met zijn kleinzoontje uit te mogen, lei gedwee zich neer

bij haar autoritaire moeder-uitspraken: - Silvio mòcht zijn nieuwe sandaaltjes niet aan, mòest ze juist aan, mocht volstrekt geen melk drinken, of moest juist wèl melk drinken; altemaal voorschriften, die soms ingrijpende veranderingen in de reeds vastgestelde plannen maakten.

Dien morgen was gewichtig het kindermeisje komen waarschuwen, dat de signorino zonder mankeeren vóór elven moest thuis wezen. - Waarom? had Renato durven vragen; hij had naar den Bobolino willen gaan, het uitzichtrijke parkje vol schaduwend geboomte en versche geuren, buiten de Porta Romana; maar dáárvoor kon niet een heel uur gemist worden!

De witgeschorte afgezante echter trok het raadselachtigste gezicht, dat zij in haar onnoozelheid trekken kon, en antwoordde alleen: ‘De signora heeft het gezegd.’

‘Zoo...,’ aarzelde Renato, wat overbluft. Silvio had hem vol spanning aangekeken; maar het jongetje wist allang, dat hij met zijn grootvader op niets hoefde aan te sturen, en hij hield zijn lipjes dramatisch saamgeklemd. Renato liet zijn snorren hangen. Toen waren zij samen op weg gegaan; maar onder de portici van de Coöperativa hadden ze omstandig, als een paar goeie vrinden, beraadslaagd, en ze waren tot de overtuiging gekomen, dat ze twee bananen moesten koopen en die gaan opeten

aan de ‘Vasca’, den grooten vijver achter de oude Fortezza da Basso; daar, bij de sproeiende waterklatering en onder het lommer der ceders, was het 's zomers altijd heerlijk frisch om te zitten. Ze hadden gedaan wat ze waren overeengekomen; Silvio had gespeeld met een paar jongetjes, die zij er vonden onder de hoede van een deftige ‘nurse’; hij had er zeker niet minder piekfijn uitgezien dan zijn nieuwe vriendjes; - maar de ‘nurse’, spichtig en prim, had een zekeren argwaan voor den grootvader in een Engelsch zwijgen omgezet. En om kwart voor elven precies had Renato den kleinen baas aan het kinderkind weer afgeleverd.

En wat zou hij nu eens doen? Naar huis gaan, zooveel eerder dan hij gedacht had? - daar was geen aardigheid aan. Eigenlijk voelde hij zich ook lui. De dag was warm, en zijn atelier, onder het platte dak van zijn terras, was nog warmer. Daarbij, de stad máákte je lui. Een oude zondaar vond hij zich soms, als hij alwéér, op een uur, dat hij nog goed licht had voor zijn werk, ergens een koffietje of een vermouth zat te slurpen. Hij zag er anders heerig genoeg voor uit tegenwoordig, dacht hij; en hij keek niet zonder verteedering naar het geestige vischgraatje van zijn beste pak, dat hij iederen uitgang met Silvio den laatsten tijd droeg.

‘Waarom lachen de menschen zoo vaak, als ze ons zien, grootvader?’ had Silvio eens gevraagd, en

er was angst en verwardheid geweest in den vragenden blik, dien het jongetje naar hem opzond. Die blik had Renato pijn gedaan. Hij was gaan opletten, en hij had gezien, wat hem tot dusver nog nooit was bewust geworden: vermaak van de voorbijgangers. Natuurlijk, 't gold zijn jachtbroek, zijn oude plunje... hij wou niet, dat het kind daaronder lijden zou. En van dien dag af had hij zich in zijn beste pak gestoken iedere maal, dat hij in de Via Tornabuoni kwam.

Den eersten keer had Renato een kleine tragedie gepeild. Terwijl hij in den ‘artistieken’ pronksalon te wachten zat, was Aurora zelve met het kind binnengekomen. En dadelijk had Silvio geroepen: ‘O, kijk eens, kijk eens! moeder! wat is grootvader nù mooi!!’ Even had Renato zich gevleid gevoeld door zijn succes. Dan was het beschermende in Silvio's tè groote vreugde tot hem doorgedrongen... Die vreugde van zijn jongetje sprak boekdeelen! Natuurlijk had men zijn uiterlijk gehekeld in tegenwoordigheid van het kind, dat daarover verdriet had gehad of verlegen was geworden, want de kleine Silvio was dol op hem, dat wist hij best. Aurora, neerbuigend lief, zei: ‘Dáár doet u me plezier mee’; wat niet wegnam, dat haar steelsche blik toch nog zéér critisch gegaan was naar zijn dierbare schuithoedje... ‘Maar voor je dàt van mijn kop kijkt!’ had Renato gedacht, - ‘mijn

beste kleeren, goed, voor 't kind; maar die kop is van mij, en die draagt het hoedje dat hem past.'

Nu, in dat mooie bruine pak - hij vermoedde niet, hoe Aurora het... fatsoenlijk, maar overigens hopeloos had gevonden, - en den groenvilten schuithoed wat humeurig achter op zijn gerimpeld voorhoofd, liep hij den Lungarno af, naar den Ponte Vecchio toe.

En eensklaps herinnerde hij zich, wat de jonge Bartolucci - hij zag hem vaak tegenwoordig - die eerste maal verteld had over zijn Witte Paard in Pitti. - Kom vooruit!... ééns moest hij er toch toe besluiten; hij ging dat oude zwak van hem eens een visite maken...

Dan werd hij ook kwaad op zichzelf. Er viel heelemaal niet mee te spotten. Al zijn eenzaam verdriet, na den dood van Pimpia, stond daarin uitgedrukt. 't Was geen bescheidenheid of losheid van zijn werk geweest, zooals Sandro misschien meende, die hem tot dusver uit Pitti hield. Instinctief had hij geschroomd, weer oog in oog te staan met die oude, felle berooidheid. Vreemd genoeg; want hoe vast was hij eens besloten geweest, dat stuk tot zijn dood toe bij zich te houden. Toch had hij 't aan Ottavio afgestaan. Nu werd het beroemd, daarginder.

In een wonderlijke verwarring van gevoelens stak hij wat later de steile esplanade over.

Hij kwam de middenpoort binnen, ging de grootsche galerij van den fonteinenhof door en besteeg de hooge en weidsche trappen met hun beelden en wandtapijten, hun zalen van portalen, en hunne overloopen met balustraden, die weer uitzicht gaven over de beklommen treden-vluchten.

Boven betaalde hij zijn entreé'tje van een lire en betrad het museum. En eenmaal daar, raakte hij dadelijk verslonden aan het kijken. Hij herkende kapitale doeken uit den tijd, dat zij nog hingen in het gebouw der Accademia, - geweldige, even kundige als pompeuze historiestukken, met alle lichteffecten en alle glanzen-over-stoffen, die een mensch maar verlangen kon! Ze maakten hem kribbig.

Drie, vier zalen liep hij door. Hij zag schetsjes van Ussi. - Kijk dat witte ezeltje met zijn scharlaken schrabak, en het vaalblauwe moortje erbij... wat een mooi dingetje! Hij zette zijn schuithoed weer op, om onder den luifel door beter te zien...

Dan kwam hij in de zaal van de bekroonde werken... Een reusachtig doek, heelemaal gepointilleerd in paars en oranje, stelde een moeder met kinderen voor. De kleeren, de gezichten, de tafel, de muur, alles was oranje en paars. Iets voor Sergio! Zoo zágen die modernen de wereld! God mocht het hun vergeven...

Hij ging een deur door, en herkende van vroeger de Oude Juffrouw van Tito Lessi. - Dàt was

schilderen! Een oud, leelijk burgermensch, een kapseltje op met pensées, en een bruine doek om, tegen een donkergroen fond. Maar àf, doorwerkt; méér: doorvoeld. Een gaaf, klaar beeld van een nietig bestaan; een klein, lévend monument. Renato stond zacht knikkend het te beschouwen, de onderlip vooruitgestoken in bewondering. Dan nam hij, verder gaande, eerbiedig voor 't bescheiden schilderij zijn hoedje af.

En op eenmaal bevond hij zich als tehuis in de zaal van de Signorini's! Hij zag den Meester weer voor zich, zooals die hem als jongen had meegetroond uit Campiglia naar Florence. Signorini, wat had hij aan hèm niet te danken! Een echte, een groote kunstenaar! Weer stak hem de pijn, dat hij na enkele jaren in onmin van hem gescheiden was. Signorini was scherp geweest in zijn oordeel, en hijzelf trotsch en opvliegend. Jammer, en stom. Signorini had het goed met hem voorgehad. Een bèste vent, met zijn vinnige oprechtheid en al. Eigenlijk net zoo'n type als hijzelf was, meesmuilde Renato. Natuurlijk, zonder dat hij als schilder zich met hem wou meten.

- Zie me dat studietje eens aan: twee kinderen in het zonlicht; enkel goud en schaduwbruin! Wat een licht! Wat een atmosfeer! wat een eenvoud...

Toen hij, na-soezende over den Meester, nu twintig jaar al dood, van de zesde de zevende zaal bin-

nenkwam, - zijn eigen Witte Paard was hij heelemaal vergeten - zag hij het eensklaps recht voor zich uit, op een ezel bij het verste raam. Hij ging een paar stappen naderbij. Een vreugde, veel sterker dan de ontroering, die hij gedacht had te zullen ondergaan, vervulde hem. 't Was de vreugde van te herkennen: een goed schilderij!

‘Sapperloot,’ zei hij zacht bij zichzelf; ‘die was ráák, hoor!’ Hij liep halfweg de zaal in, stond op een paar meter afstands stil, keurend zijn werk. Goed, die regenlucht, die horizont! En mooi, de smartelijke lijn van dat naakte boompje... En terwijl hij nog technisch waardeerde de vage schamplichten over de puilende flanken van den ouden schimmel, wegstappend in de verlatenheid van dien schemeravond, - drong vlijmend zich in hem op de grauwe sfeer van het uitgestorven huis, na Pimpia's dood.

‘Tja... ja...’ mompelde hij voor zich heen.

En droevig verstrooid toevende voor het schilderij, dat het beeld van die sombere dagen was, ontwaarde hij plotseling in den hoek van de vensternis een kleine, donkere gestalte... een jonge vrouw, of een meisje? - een fijn profiel, een ernstig verdiept oog. Toch hinderde hem die aanwezigheid; hij had het doek ook van dichterbij willen bekijken, hervinden nog eens elke pijnlijk-aandachtige penseelstreek. Maar als hij scherper toezag, trof hem de

overgegevenheid, waarmee die turende oogen zich verloren in zijn avondschemering. Zij had hem niet eenmaal hooren naderen, de kijkster, zoo weg was ze in 't geen ze zag. Een schroom rees op bij Renato. - Vreemd, dit onbekende wezen, dat zich wegdroomde in zijn droom. 't Was hem nog nooit overkomen, iemand te bespieden in de beschouwing van zijn werk... Wat zou ze er voor gevoelen? Vond ze er iets van zichzelf in terug? Ze was niet zoo héél jong meer... een midden twintig wel...

En stil, om niet te storen, keerde Renato zich af en ging in de diepte van de zaal de schilderijen bezien, die daar hingen. Maar hij keek niet meer met onbevangen aandacht. Aldoor voelde hij achter zich den nadenkend weemoedigen blik, die uitstaarde in zijn eenzaamheid, en het niet wist.

Eensklaps wendde hij zich om. Nog net als daareven stond de kleine, donkere gestalte in den vensterhoek. Maar tegelijkertijd wendde ook zij het hoofd... Renato, betrapt, keerde zich weer naar het fijne landschapje van Sernesi, dat hij juist had ontdekt, en deed zijn best, daarbij zijn attentie te bepalen. Doch middelerwijl hoorde hij zachte stappen de zaal verlaten.

Zonder veel meer te zien, talmde hij nog eenmaal de muren langs, kwam eindelijk weer voor zijn

‘Witte Paard’ te staan. In denzelfden hoek stond hij als enkele oogenblikken tevoren de onbekende beschouwster...

- Was het waar, wat Sandro Bartolucci toen zei... was er idealisme verborgen in dit beeld van eenzaamheid... ‘Net of het oude paard toch nog zijn vrede vindt?’ Zou het dát misschien geweest zijn, wat zij er in voelde? Hoe kon anders een jong leven deze verlatenheid verstaan?

Droomerig wandelde Renato de laatste zalen af. Even viel hem op een Leonardo-prijs... ‘De dood van Cleopatra’. Hij las den naam: Del Bono. Nooit van gehoord. Straks vond hij er Sergio Murati ook nog!... wacht maar!

‘Wàt 'n kouwe drukte,’ hoonde hij, en zóó gauw maakte hij zich uit de voeten, dat hij een juist binnen-aarzelende vreemdelinge, die zocht in haar Baedeker, bijna omverliep.

In de voorlaatste zaal zag hij, bij den hartstoch telijken manskop van Bonci, een bijna voltooide copie staan. De copiïst was al vertrokken; zijn schilderdoos stond op den stoel; twee natte penseelen staken eruit.

Renato schudde het hoofd. - Wat 'n vermorste verf en tijd! Knap genoeg in elkaar gesmeerd, maar de eigenlijke expressie van den kop, die was zoek! 't Zat hem natuurlijk in een paar kleine verschillen van afmeting... Renato mat bij benadering,

schetste, met den vinger vlak bij de copie, een paar toetsjes in de lucht...

De wachter, die erbij liep, zei:

‘Ja, precies, daar is hij den heelen morgen al mee aan het tobben... en eerst ging het zoo vlot!’

‘Mijn vingers jeuken,’ had Renato gezegd voor hij het wist, en zijn blik ging in de richting van de paar natte penseelen.

‘Om den dood niet!’ ontstelde de wachter. ‘Waar zou dat heen moeten, als wij de bezoekers toestonden, in 't werk van de copiïsten te knoeien!’

Renato lachte.

‘Je schijnt er anders wel een beetje verstand van te hebben,’ kwam de wachter goedig achterna. En als de schilder verder wou gaan, deed hij een stapje met hem mee en fluisterde:

‘In het kabinet hiernaast zit er nòg een te zuchten... vraag, of u die soms helpen kunt...’

Renato knikte maar eens van: wel nee. Dan, door de half open deur, ontwaarde hij, aandachtig naar haar werk gebogen, een kleine, donkere figuur; een bleek, smal gezicht, een ernstig-verdiepten blik. Hij ging binnen. Het was zijn onbekende kijkster van daarstraks! Een kleinen rimpel tusschen de oogen, zat ze en tuurde van het palet naar de schilderij, van de schilderij naar de copie, en van haar copie weer naar het palet, mengde voorzichtig een kleurtje bij de kleur, die maar niet de juiste wou worden.

Renato stond achter haar.

‘Er moet een klein beetje oker bij,’ liet hij zich plotseling ontvallen.

Het meisje schrok op. Dan herkende zij den raren boereman, die haar van voor den Renato Focardi had weggekeken. Zij kleurde en trok haar penseel terug, zoo beslist, of zij niet van zins was verder te werken, voor hij zou zijn doorgegaan.

‘Neem me niet kwalijk,’ schrok Renato, op zijn beurt, ‘'t is maar, dat ik u daareven zoo verdiept vond staan voor dat Witte Paard...’

Het meisje kleurde nog sterker, had een blik naar Renato op. Maar toen zij dat forsche, oude gezicht met de lichte, doordringende oogen, die toch zoo zacht en bijna ontroerd keken, vlakbij zich zag, begreep zij plotseling, dat deze eenvoudige man niet de eerste de beste kon zijn.

‘Ja, het Witte Paard van Focardi,’ zei ze. ‘Hoe is 't mogelijk, dat zúlk een kunst zoolang onbekend is kunnen blijven...!’

Renato zweeg.

‘Is u 't niet met me eens? Ik hóud van dat Witte Paard. Het gaat weg, het laat je achter, en toch...’

‘Hoezoo?’ vroeg Renato.

‘'t Is moeilijk te zeggen, wat ik bedoel,’ zei het meisje. ‘Zoudt u denken, dat er wat oker...? Ik ben geen authentieke copiïste, moet u weten... U misschien wel?’

‘Ik?’ glimlachte Renato...; en zacht: ‘ik ben... de schilder... van het Witte Paard...’

‘Is *u*...?’

Het meisje liet haar palet bijna vallen. En Renato voelde zich overstuur raken door dit plotseling contact met een onbekende, die hem bewonderde... een zóó fijn en begrijpend gezichtje.

‘Nu mag ik u wel vragen,’ herstelde zij zich, ‘mij niet kwalijk te nemen, dat ik u daareven zoo onvriendelijk ontving... Hoe kon ik weten...?’

‘Dat kon je zéker niet weten,’ bevestigde Renato.

Hij gaf haar nog een paar wenken bij haar werk, dat hij merkwaardig goed oordeelde voor een dilettante - zoo'n interieur van De Marni, vol halflicht en weerschijnen, was om den dood geen gemakkelijke opgaaf! - en met een handdruk, vol vereering van de eene, en vol onbewuste dankbaarheid van den ander, verliet hij haar.

Een week later kreeg Renato een briefje; - of hij zich de geïmproviseerde les in Pitti nog herinnerde? en of zijn dankbare leerlinge van één kwartier hem een bezoek mocht komen brengen? Zij vreesde wel, hem lastig te vallen, doch ze zou er maar eerlijk voor uitkomen: zij wilde zoo graag hem iets laten zien van haar eigen werk, hoe nederig dat ook was.

Renato keek even bedenkelijk: hij was op zijn dood voor dilettantisme, en vooral voor ‘schilderende juffrouwen’. Maar ‘schilderende juffrouwen’ zijn abstractie's; en opeens zag hij weer vóór zich de teêre werkelijkheid van dit ernstige gezichtje. Flavia Pasquali... wat zou 't voor een meisje zijn? En hoe in 's hemelsnaam had zij zijn toren uitgevonden? Renato had meer van die wereldvreemde verwonderingen, en zijn groeiende faam van schilder en van zonderling, was nog geen realiteit voor hem geworden.

Op den morgen, dien hij in zijn antwoord had aangewezen, meldde, bescheiden en vrijmoedig tegelijk, Flavia Pasquali zich aan.

Renato ontving haar in zijn eetkamer. Zijn werkin-wording kon hij niemand toonen.

Het schilderijtje, dat zij had meegebracht, bleek een klein stilleven: ‘Bewaarde Druiven’. Tegen een olijfgrijzen achtergrond, waarin men moeilijk iets onderscheidde van balken, hingen aan een gespannen touwtje, of aan een ijzerdraad, twee trossen, half ingedroogd, en paarsig-bruin verkleurd. Een schuwe glans lag over de rimpelige druive-schilletjes, alsof zij van verkreukelde zijde waren. Zij hingen er wat droevig, als iets uit het verleden, als iets dat rijp is gewéést, als iets vol saamgeronnen waarde toch en donkere bezonkenheid. Het was maar een heel

simpel schilderijtje, twee verschrompelde druiventrossen aan een touwtje, paarsig bruin op duister groen. Het was wat onbeholpen ook. Maar Renato beschouwde met verwondering dit kleine, sobere doek; het sprak hem aan als een stem, die veel verzweeg.

Het meisje zag ter sluik naar zijn gezicht.

‘Nou,’ zei hij eindelijk, ‘dat 's lang niet gek!’

Zij begon even te lachen.

‘Vindt u 't werkelijk wel goed? Maar u moet ook niet vergeten, dat dit verreweg mijn beste probeersel is. Als u zàg wat ik al niet heb geknoeid!’

Hij wees haar een foutje, een zwakkere plek; maar zij voelde zijn doen en zijn stem vol waardeering. En zij dorst te voorschijn komen met haar groote verzoek; of hij haar in ernst als leerlinge zou willen aannemen,... o niet dag-in-dag-uit, maar bijvoorbeeld eens in de week, een morgen of een middag...

‘Wou je dat zóó graag?’ kwam hij verteederd. Hij dacht na. Op zijn atelier kon hij haar niet inschikken. Maar zij zou misschien hier in zijn eetkamer kunnen werken; er was behoorlijk licht....

‘Ik zie eigenlijk niet goed in’... strubbelde hij nog tegen, ‘wou je naar model schilderen? Ik heb zèlden model.’

Zij echter stelde hem aanstonds gerust. Zoo ver

ging haar ambitie niet. Bij het stilleven wou zij zich houden...

‘Dàt is een raar geval,’ zei Renato met een bedenkelijke grimas, en krabde zich op zijn kop; ‘ik heb nooit stilleven geschilderd!’

‘Vooruit,’ besloot hij opeens, ‘richt je maar een hoek in, bij het raam; het is hier op het Noorden. Ik kom wel 's kijken af en toe... Wie weet, leer ik het dan óók nog niet!’

Het meisje was zoo dankbaar, dat zij niet eens moest lachen. - Leerlinge van den grooten Focardi, dien zij meer dan één ander levend schilder vereerde!

‘Welken dag zoudt u me kunnen hebben?’ vroeg ze.

‘Welken dag? Kom zoo maar eens van negen tot twaalf, een paar maal in de week... We zien dat nog wel...’

Ze keek wat bevangen, bang indiscreet te zullen zijn.

Opeens schoot het Renato te binnen: - Poveretta, ze zag er zoo erg eenvoudig uit, misschien dacht ze, het niet te kunnen betalen... En goedig zei hij: ‘Maak je maar geen zorgen. Ik bied het je immers zelf aan. 't Zijn ook geen lessen... We doen dat als onder vrienden.’

Flavia was getroffen door die belangeloosheid. En toch was ze, achter in haar bewustzijn van

meisje-van-goeden-stand, een tikje beleedigd tegelijkertijd.

‘Daar zit het 'm niet in,’ kwam ze met even iets van hooghartigheid in haar stem. Maar dadelijk erop was ze beschaamd over die uiting, dat het geld er niet toe deed.

Renato nam haar aandachtig op. Het onderhoud werd hem wat moeilijk. Hij was niet gewend met ‘dames’ om te springen.

‘Wat mij betreft,’ zei hij bruusk, ‘je kunt komen, en verder geen nieuws. Wat is je vader?’

‘Advocaat,’ antwoordde ze, glimlachend om zijn barschen toon.

‘Mooi zoo,’ besloot hij het onderhoud; ‘kom dus maar, zoodra je kunt, en breng wat fraais mee om aan 't werk te gaan.’

II

Als zij vertrokken was, dacht Renato: daar had hij zich nu hals over kop in een verplichting gestoken, zonder eigenlijk iets van dat meisje af te weten... en hij was zóó van plan geweest, den eersten tijd uitsluitend zich te verdiepen in de wording van zijn ‘Drie Blinden’.

Maar zijn belangstelling was gewekt. En toen hij den volgenden morgen Ottavio zag - 't was in de vroegte dat hij naar diens magazijn was gegaan, om

over de te blinkende lijst rond een zijner stukken te spreken - vroeg hij terloops:

‘Ken jij soms een advocaat Pasquali?’

‘Dat zal waar zijn! Vittorio Pasquali, den grand-ufficiale?[1)] Een groote piet!... en rijk!’

‘Zoo...!’ verwonderde zich Renato. 't Klonk bijna, of 't hem speet.

‘Hij woont aan den Viale Principe Amadeo,’ vertelde Ottavio nog door, ‘op den hoek van... hoe heet die straat ook weer? En dan moet je zijn villa zien tusschen Viareggio en Forte dei Marmi! Hij zal er nog wel een in de campagna hebben ook, de smakkerd!... Verleden jaar, 't is een publiek geheim, heeft hij aan zijn maîtresse een villino bij het Campo di Marte cadeau gedaan. Kranig, als je 't zoover brengt! Nog niet zoo heel lang geleden is, geloof ik, zijn vrouw gestorven... Hij is een paar maal bij me geweest, maar hij heeft nooit iets gekocht... Waarom wou je dat eigenlijk weten?’

‘Zoo maar... nieuwsgierigheid,’ weerde Renato af.

Ottavio trok bazig de schouders op. ‘Je vraagt zooiets niet zonder reden. Als er soms zaken in 't zicht zijn, beredder die dan in godsnaam niet zonder mij.’

‘En waarom niet?’ vroeg Renato.

1) Groot-officier eener ridderorde.

‘Een slimmen vogel als den advocaat Pasquali, dien zou ik maar aan mij overlaten. Jij zou misschien...’

‘Wàt zou *ik* misschien?’ Renato voelde zich boos worden.

‘Nou, ja...’ bond Ottavio in; maar kregel op zijn beurt: ‘Je hebt al tegen mijn zin een dozijn teekeningen aan Lorenzo in bruikleen gegeven. Denk je, dat je die ooit terug ziet? dat hij er respectvol mee zal omgaan? Ze hangen nog altijd ongelijst! En als je nou zelf ook nog onder mijn duiven komt schieten...’

‘Wat weerlicht!’ viel Renato uit, ‘zoolang als ik de dingen máák, zal jij me toch niet verhinderen willen, er mee te doen wat mij goed dunkt? Wat ik afsta voor je handel, sta ik vrijwillig af, begrijp dat goed. Vrijwillig, - of in 't geheel niet. En als ik morgen lust krijg, alles zelf te gaan verkoopen...’

‘Zeker,’ suste Ottavio, ‘dat spreekt vanzelf. Maar een kunstenaar is een slecht koopman, dàt wou ik maar zeggen.’

Hij verwenschte vaak den dag, dat hij zijn vader er toe was gaan drijven, naar Florence te komen. Uit de verte, per brief, hadt je een moeite van de andere wereld om wat los te krijgen, maar je kreeg toch altijd wel wat los, waarover je dan verder de baas was. En de rest bleef goed opgeborgen. Terwijl nu... telkens op ruzie af! Hij was trouwens toch

al prikkelbaar dien morgen. Zij hadden gisteravond op een villa bij San Domenico weer eens zoo'n fuif gehad, dat de stukken eraf vlogen! Hemelsche goedheid, wat was het er toe gegaan! Dat was andere kost dan dansen bij Rajola... 's Nachts om drie uur hadden ze hun roes willen gaan koelen in den vijver - 't was volle maan en warm als in Augustus - 'n éénige boel! Maar twee van hen waren er verder weg geweest, dan de anderen dachten, en die waren met hun avondkleeren en al het water ingesukkeld. 't Was 'n heele toer geweest, ze weer op te visschen! En in pyama's van den gastheer gestoken, waren de drenkelingen in een automobiel geheschen en naar huis gebracht... 't Gezicht, dat Aurora had getrokken! - *Hij* was voor geen klein geruchtje vervaard; een flesch meer of minder op zoo'n nacht, dat maakte voor hem geen onderscheid. Alleen, den volgenden morgen moesten ze hem niet noodeloos komen vervelen...

Hij vertelde vluchtig iets van dat feest, om zijn vader weer wat genoegelijker te stemmen.

'Ga mee...,' zei hij dan, 'Aurora is achter... er moet koffie zijn... dat zal ons kalmeeren.'

Over het zware, turksche tapijt liepen zij den winkel door. Smaakvol was die ingericht, met hier en daar een schilderij boven antieke meubelen, waarop wat glaswerk van Murano, een enkele porseleinen schaal te koop stond. Het schemerdonker 'maga-

zijn', daarachter, overwulfd door breede gewelven, op veertiend'eeuwsche wijze beschilderd, had de voorhal van een burcht kunnen schijnen, als niet de moderne doekjes en de copieën naar beroemde museumstukken er bij stapels langs de wanden hadden gestaan. Dan kwamen ze in een soort ruime cel met een getralied venster op een binnenplaats, waar Ottavio zijn bureau had ingericht.

Achter een fluweelen gordijn, in nog een nevenvertrek, hoorden zij iemand bezig; er werd geneuried, iets onherkenbaars; Aurora kon nooit wijs houden.

'Is er nog geen koffie?' riep Ottavio ongeduldig.

Het neuriën brak af; er werd iets snibbigs gezegd, dat ook maar half verstaanbaar was. Dan verscheen Aurora in de deur-opening. Als zij daar haar schoonvader zag zitten, trok, met een schrikje, haar gezicht overvriendelijk. Dat was Renato nog nooit gebeurd. Ze droeg een zwart zijden japon, met gouden bloemen geborduurd, en waaruit haar ronde, blanke armen tot aan de schouders bloot kwamen.

'Je lijkt wel in je balkleeren te zijn,' kwam Renato verwonderd.

''t Is heel laat geworden vannacht... we hebben hier geslapen, ieder op een sofa, om geen opschudding in huis te maken,' zei ze bijna beschaamd, 'maar anders, balkleeren... nu niet precies! - een eenvoudig avondjaponnetje...'

‘En Silvio?’ vroeg Renato.

‘Lieve hemel,’ onderbrak Ottavio, ‘Silvio heeft twee meiden om op hem te passen... als je je nooit eens zou kunnen amuseeren...’

‘Twee meiden, die jullie geen van twee extra vertrouwen... Zijn jullie van morgen al thuis geweest?’

‘Laat dàt nu maar aan mij over, vader,’ zei Aurora, liefjes-kattig.

‘Toe, haal ons liever een kop koffie,’ soebatte Ottavio.

Aurora ging beleedigd het andere vertrek weer binnen. Haar malsch-blanke rug, tot onder de schouderbladen bloot, leek smalend Renato aan te zien.

‘Pas toch op,’ dreigde Ottavia tegen zijn vader, ‘ze was nu vrijwel in 'r humeur... als *jij* 't bederft, moet ik het straks misgelden!... Ze kan soms zijn...!’

En met de beide handen aan zijn hoofd, of dat op barsten stond, fluisterde hij voort:

‘Want die zenuwen... God! God! die zenuwen! Je zoudt er dol van worden... Leg 'r alsjeblieft geen stroohalm in den weg...’

Hij verdween zelf ook in het achtervertrek, kwam even later met een kop dampende zwarte koffie terug. Aurora bracht er een andere aan Renato.

En plotseling draaide Ottavio om. Hij begon te

drijven, dat Aurora naar huis zou gaan. Silvio was een beetje verkouden gisteren... het moest eens erger zijn geworden...

‘Kom,’ zei Aurora, ‘in den zomer!’

Maar Ottavio hield aan.

‘Wind je niet zoo op!’ deed ze minachtend, ‘ik wou immers tòch naar huis! Je zal alleen even een auto voor me moeten bestellen, ik kan zóó niet over straat! Een dichte natuurlijk...’

‘Ja, ja, kalmte!’ bezwoer Ottavio, ‘ik kan niet weg, voor Nandino terug is!’

‘Die is om de post,’ lei hij aan Renato uit.

Een oogenblik later kwam de bediende den winkel binnen, en riep uit de verte, dat er geen brieven waren. Ottavio ging naar voren en zond het jonge mensch op de taxi-jacht.

Toen verscheen Aurora in een weelderige cape van steenrood fluweel, - wat prachtig stond aan haar warmbleek gezicht en zwarte haren. Renato keek zijn oogen uit.

‘Is dat ook een eenvoudig avondmanteltje?’ vroeg hij beduusd.

Aurora verwaardigde zich niet te antwoorden. Even keek ze verveeld naar Renato omlaag, trok het hoofd in den nek, stapte dan statig op haar vergulde schoentjes naar de winkeldeur, waar ze bleef staan uitkijken, of zoo de taxi eerder komen zou.

Ottavio haalde zich nog een andere kop koffie.

‘Hè, dat doet een mensch goed,’ zuchtte hij voldaan.

En toen zij den auto hadden hooren voorkomen, en met bulkende claxon-stooten wegrijden, werd Ottavio van een groote vroolijkheid. Hij zat op een punt van zijn bureau-tafel. Renato zag nu eerst, dat hij verlakte schoenen aan had en een zwart jasje met zijden opslagen. Hij deed niets dan lachen, zoo aanstekelijk, dat Renato mee-glimlachen moest. Maar plotseling, met een schrik, dacht hij: - 't leek wel, of hij nòg niet heel en al nuchter was...

‘Verbeeldt je... gisteravond laat waren we met Servini naar Amerikaansche vrienden van hem gegaan, ergens op een villa tusschen San Domenico en Settignano... in drie automobielen, een reut menschen, met ons veertienen, geloof ik! 't Was afgesproken, zei hij... Maar toen we kwamen, vonden we alleen een ouwe, kwaje portier... 't personeel was naar bed, en de menschen zelf waren in de stad... hij wist niet eens, hoe laat ze thuis zouden komen. Maar Servini naar binnen, aan de telefoon, en de portier aan de telefoon, en Servini weer... hoe hij 't aangelegd heeft, begreep niemand, maar de izegrim was in een ommezien als een lam. Wij werden in de eetzaal gelaten... en toen ons daar wijn was voorgezet en een schaal met vruchten, vertelde Servini, dat hij nog nooit in dat huis was geweest... als straks de eigenaars kwamen, moest het

schoone deel van het gezelschap maar met hartveroverende blikken aannemelijk maken, dat hij op zoo'n ongewone manier de vage uitnoodiging van enkele weken geleden had aangenomen... Toen is Aurora kwaad geworden; ze ging onmiddellijk terug, zei ze; Servini wou haar mee naar buiten nemen, om haar tot andere gedachten te brengen. Maar juist kwamen de menschen zelf! Joviale lui! Ze vonden dadelijk alles opperbest! Eerst een glas champagne op de kennismaking! De kok werd uit zijn bed getrommeld om ijs te draaien en coctails te mengen, van die Amerikaansche dranken, weet je, allerlei sterk goed door elkaar... Na den wijn en de champagne kregen de dames hem al heel gauw om... twee moesten er op sofa's worden gelegd in den salon, en Aurora is later naar de bibliotheek gestevend... met een waardigheid, om respect voor te hebben!'

En opeens begon Ottavio weer te lachen, zóó te lachen, dat de schrijftafelpunt, waarop hij zat, kraakte. Ottavio zag in zijn verbeelding de mooie Amerikaansche van bij Gilli, die er ook was geweest met 'r amant van de week (van wien ze trouwens bitter weinig notitie had genomen). Yan had een heldhaftigen dronk gehad; ze had aan zijn, Ottavio's voeten gelegen en geroepen: my hero! my hero! Tot Aurora weer was binnengekomen en haar, zoogenaamd bij ongeluk, op haar arm had getrapt, zoo-

dat een kostbare byouterie was losgesprongen en gekneusd. Canailles, die ‘zachte duiven’!

‘En je vrouw,’ vroeg Renato, ‘vermaakt die zich bij zulke gelegenheden?’

‘Al naar haar luim staat!... Gisteravond wèl, schijnt 't...’

- Hij was Yan wat gaan troosten op het balcon... lieve meid toch!... en in dien tusschentijd, zeien ze later, had Aurora zich dol gëamuseerd, en was eindelijk verdwenen, den tuin in...

Zijn gezicht versomberde; zijn stemming sloeg als met een nijdigen windruk om.

‘Zeg,’ kwam hij plotseling, onredelijk bruusk, ‘zou je die werkvrouw van je eindelijk niet eens wegsturen? Dat is nu al de derde keer, dat je bij die moordgeschiedenis met naam en toenaam in de krant staat! De weduwnaar Focardi, bij wie Pia Gori in dienst is, en je volledige adres... Dat wordt zoo zoetjes aan een schandaal... Een pretje voor ons, en voor Lorenzo!’

Renato, vol pijn al over het loszinnig en wrang verhaal van daareven, werd van een strakken ernst.

‘Ik dènk er niet over, mijn werkvrouw weg te sturen,’ zei hij vast. ‘Dat de journalisten de slechte gewoonte hebben, namen te noemen, die er niets toe doen, moeten zij weten.’

‘Plezierige werkvrouw,’ mokte Ottavio, ‘de moeder van een moordenaar...’

‘Bewezen is er niets,’ sneed Renato af.

‘Wat? Niets bewézen? En de stukken bezemsteel dan, die bij je parel in huis zijn gevonden? Die zijn toch maar gebleken aan te sluiten bij het heft van het mes, dat in de villa op den grond lag!’

‘Ja, uit de nerven van het hout,’ moest Renato toegeven. ‘Maar al is het mes van dien jongen gewéést, - kan hij 't niet hebben verkwanseld of weggegeven aan een kennis? En de gestolen voorwerpen, waar zijn die?, de zilveren kandelaars, en het heeren-horloge, en het kistje met ringen...? Bij Pia is niets gevonden.’

‘Je vergeet de som gelds, die in het weggegooide portefeuilletje moet hebben gezeten! Niemand weet, hoeveel dat geweest is...,’ insinueerde Ottavio.

‘Hoewel... eigenlijk doet er dat allemaal ook niet toe,’ wierp hij dan luchtigjes weg; ‘maar waarom jij zin hebt, je noodeloos te compromitteeren... en ons erbij...?’

‘Omdat ik nog minder zin heb, een arme vrouw onmenschelijk te behandelen,’ antwoordde Renato streng. ‘En wàt doet er niet toe? Al de ellende, die er in dat huis is? Een jongen van zeventien jaar, die al of niet een moord op zijn geweten zou hebben... dòet er dat niet toe?’

Hij stond op. Hij kon niet langer praten tegen dezen zoon met zijn mooie, verfuifde gezicht - een niet áán te zienen Dante-kop, die wuft zou zijn ge-

worden - boven dat korte jasje met de zijden opslagen en het gedeukte, witte plastron.

‘Als je je eens ging verkleeden thuis,’ beet hij hem toe, ‘nu de bediende er is... Pas *jij* maar op, dat *jij mij* niet compromitteert, als de menschen jou zóó gekleed vinden om tien uur 's morgens.’

Hij draaide hem den rug toe en vertrok.

En terwijl Ottavio zijn vader den winkel zag doorgaan, en geeuwend zijn overjas van den vorigen avond aanschoot, dacht hij opeens met een vleug van angst aan den kleinen, verkouden Silvio: - alles zou toch wel goed zijn, thuis?

Zesde hoofdstuk

DE Grand-Ufficiale Vittorio Pasquali was een advocaat in grooten stijl, een man van de wereld, brillant en vol levenslust.

Flavia was zijn eenige dochter. Er waren twee zoons geweest, die acht jaar in leeftijd verschilden; maar de oudste had kort voor het uitbreken van den oorlog door een skiongeluk den dood gevonden. Van dan af bleek het evenwicht in dat huis voorgoed verstoord. De moeder, sinds de geboorte van het jongste broertje toch reeds lijdende, was dezen schok niet te boven gekomen. Een volslagen zenuwdoofheid maakte haarzelve en Flavia, die meer dan de anderen met haar was, dat laatste levensjaar nog dubbel smartelijk. Op haar negentiende bleef het meisje achter met haar vader en diens evenbeeld, het broertje van tien, een oergezond kereltje, knap van kop, en uitbundig maar koel van aard. Zijzelve, fijn, zwijgzaam, en van een bescheiden vastberadenheid, trok naar de moeder.

En tusschen die twee luide naturen was haar diep en stil verdriet zoozeer bekneld geraakt, dat het zich niet uiten kon. Alsof zij niet werkelijk leefde, zoo

had zij geleefd in dat huis van den dubbelen rouw, waar een oudvertrouwd dienstpersoneel en een onbekommerde voorspoed haar alle verantwoordelijkheid ontnam en niemand haar noodig had. De eenige schijnbare opfleuring hadden de maaltijden gebracht. Schijnbaar, omdat de gedachte, dat hun gezin haar vader te triest zou lijken en hij spoedig zou willen hertrouwen, ook háár tot een luchtig vroolijk-doen dreef, waarvan zij zelf hoorde, hoe onnatuurlijk het klonk.

Tot zij door een toeval de bittere zekerheid kreeg, dat die nooit falende energie en die onverstoorbare monterheid van hem werden opgewekt en gevoed door een liefdesverhouding buitenshuis.

Zij, in haar jonge zuiverheid, had dat als een groote schande ervaren; zij moest er gedurig aan denken met een somberen angst. 's Nachts werd zij ermee wakker, kwelde zich met de vraag, of vóór haar moeders dood die verbintenis misschien al bestaan had...; of dát soms de oorzaak was geweest van die zonderlinge neerslachtigheden, ook toen Agostino nog leefde; of had integendeel de gedruktheid in hun huis, door het aanhoudend sukkelen van zijn vrouw, haar vader tot het zoeken van die verstrooiing gedreven? En ook voor hem-zelf werd zij bezorgd... Maar dat het gevreesde tweede huwelijk in de richting dier verhouding te zoeken zou wezen, - daartoe had haar vader te veel ge-

zond verstand, peinsde zij. Nooit werd over dat alles ook maar een toespeling tusschen hen gemaakt; toch zag Flavia soms plotseling aan de oogen van haar vader, hoe hij beducht was, dat zij meer van hem wist, dan hij wenschte.

Om haar gerust te stellen, vroeg hij wel: 'Valt het bestuur van het huis je niet te zwaar? Willen wij tante Raffaëlla eens voorstellen, hier te komen? Wat mij aangaat, ik zou niets willen veranderen in ons leven. *Ik* ben volkomen tevreden...' Zij was opgelucht door die woorden, en ze deden haar pijn.

In de eerste zomervacantie waren zij met hun drieën op reis gegaan; maar in die weken, meer nog dan thuis, had zij zich onwennig gevoeld in het gezelschap dier twee voortvarende karakters, met hun nooit rustend verlangen naar al weer andere avonturen: golf-wedstrijden, gevaarlijke bergbestijgingen, auto-races. Het jaar daarop hadden haar vader en Piero samen een voetreis door de Haute Savoie gemaakt en was zij met kennissen meegegaan naar zee. Hun eigen villa in Viareggio werd, sinds den dood der moeder, aan Amerikanen verhuurd. En tijdens dat strand-verblijf, daar in Forte dei Marmi, had Flavia den marine-officier Giuntini leeren kennen, die voor een kort gezondheidsverlof bij zijn familie was overgekomen; een door den oorlog zeer ernstig gestemden jongen man van groote begaafdheid.

Dat was in hem, voor dit ingetogen, fijne meisje, een plotselinge, vurige liefde geweest; een schroomvolle liefde in haar. In hem, vol van de geladenheid van dat tijdperk, waren alleen hevige gevoelens mogelijk; doch in haar werden die teruggehouden door de demping van haar leven der laatste jaren. Onzeker als hij van haar was, kwam het pas even voor zijn vertrek tot een verklaring tusschen hen. Tweemaal schreef hij haar uit Tarento en eenmaal uit Durazzo. Tweemaal had zij teruggeschreven. Toen was als een droom dit leven uit haar leven verdwenen. Vele maanden later las zij zijn naam onder de gesneuvelden bij een reeds lang geleden expeditie. En eerst toen zij hem voorgoed verloren had, begreep zij ten volle, wat hij voor haar had kunnen worden.

Nog triester werd haar bestaan in het groote huis aan den Viale Amadeo. Haar broertje was naar een Instituut gezonden. Zij wist, dat door den oorlog haar vader minder goede zaken maakte dan vroeger: toch was hij ook minder thuis dan ooit. Vaak sprak hij over de fabelachtige jaren van eertijds, die hen dekten voor de toekomst. 't Geen niet wegnam, dat hij wat meer wereldsch vertier in zijn salons niet ongewenscht scheen te achten; en op een goeden dag was toch tante Raffaëlla, zijn jongste, zeer elegante zuster, met vek koffers te logeeren gekomen. De rouw was geëindigd; al heel gauw, voor zoover de

donkere tijden dat toelieten, herleefde in den huize Pasquali een nieuwe mondaniteit, waaraan Flavia passief meedeed en die haar afstootte. Het duurde niet lang, of dat leege bestaan van tea's en diner'tjes en bridge-avonden gaf haar zulk een tegenzin, dat zij voorstelde, te mogen gaan verplegen in de oorlogshospitalen van Florence, wat zooveel vrouwen en meisjes uit de goede kringen deden. Na een aantal verstandelijke bedenkingen, die Pasquali voor het geval noodzakelijk vond, had hij toegestemd.

Een half jaar lang, met een heldhaftigen doorzettingswil, volbracht Flavia een taak, waarvoor haar krachten te kort schoten. Een andere zes maanden moest zij zelve een rustkuur doen.

En op een mooien voorjaarsmorgen, toen het meisje voor het eerst weer in hun zonnigen tuin had mogen wandelen, was Pasquali, die had ingezien, wat zijn dochter eigenlijk behoefde, met een denkbeeld voor den dag gekomen. Zij had in haar jeugd zoo talentvol bloemen geschilderd; als zij eens weer lessen nam... Het voorstel verraste Flavia. In haar teere stemming van terugkeer tot het leven zag zij op eenmaal dit nieuwe doel als een uitkomst. Nooit, dacht zij, had zij haar vader zoo begrijpend en lief gevonden. Zij stond op van de bank, waar zij zat, en kuste hem herhaaldelijk op beide zijn wangen. Iets zoo spontaans was in lange tijden niet tusschen hen voorgevallen. Wat misschien weinig meer was

geweest dan de practische diagnose van een scherpzinnig man, had zij aangezien voor diepere belangstelling, en voor het eerst sinds jaren voelde zij zich gelukkig.

Spoedig vond zij groote voldoening in een bezigheid, die opnieuw haar aanleg bewees. Zij nam een tijdlang lessen bij eene stilleven-schilderes, door den directeur der Academie aangeraden. En toen zij later den indruk begon te krijgen, dat deze nijvere handen haar weinig meer bij te brengen hadden, was zij voor zichzelf gaan werken, copiëerend ook nu en dan wat haar in de musea bizonderlijk trof. En zoo, in een der zalen van de Galleria di Arte Moderna, had Renato haar gevonden.

De eerste malen, dat Flavia bij Focardi kwam, werkte zij beneden. Door den knecht had zij haar ezel en verder schildersgerij laten bezorgen; en daar Renato met zijn eetkamer geen enkel aesthetisch oogmerk had - er hingen alleen maar twee meesterstukken: Pimpia's prachtig-felle portret en de teedere Morgen in de Maremmen - vond hij het best, dat zij haar spullen in den hoek naast de buffetkast liet staan.

Nu en dan kwam hij kijken naar wat zij voor moois te voorschijn bracht. Het gaf hem telkens weer een vreemde gewaarwording, - net of hij op bezoek kwam in zijn eigen huis; zijn huis, dat dit

lieve, verstandige meisje herbergde, en dat, door haar jeugd aangeraakt, hetzelfde huis niet meer was. 't Leidde hem af bij zijn werk, te denken: zij zit daar beneden. Hij voelde de neiging, meer te gaan kijken dan met zijn waardigheid strookte, en dan hij eigenlijk... durfde. Want niet dan met een zekeren schroom was het, dat hij de deur van de eetkamer opende; en aarzelend, met een ‘con permesso’, kwam hij binnen.

Haar aanwezigheid voelde hij als een stoornis, maar als een stoornis, waaraan hij niet graag een eind zou hebben gemaakt.

Integendeel begon hij al gauw te denken, dat het hem minder zou hinderen, als hij haar eenvoudigweg boven liet werken, op zijn atelier. - Telkens die vervloekte trappen, mopperde hij in zichzelf, en lachte zich tegelijk heimelijk uit; hij wist heel goed, dat de trappen hem niet moeilijk vielen. Het was haar tegenwoordigheid, die hem aantrok. Zij was zoo bescheiden; zij leek ook zoo blij, onder zijn leiding te mogen studeeren. Waarom zou hij dan dat stille licht van haar vreugde niet wat dichter bij zich laten schijnen? Het zou zijn oude hart goed doen. Alleen, hij kon die morgens niet aan zijn Blinden voortgaan; maar daarvoor bleven de middagen; en zij kwam trouwens maar tweemaal per week.

Sinds had Flavia haar hoekje in het atelier, bij

het eene raam; en achter een versch opgespannen doek bij het andere, werkte Renato. Zij spraken weinig onderwijl, maar de korte gesprekken bij komen en gaan en naar aanleiding van wat zij deed, waren vol van een natuurlijke verstandhouding, die Renato proefde als een dagelijksch brood, simpel maar kostelijk.

Toen hij eens over zijn nieuwe vriendschap met Sandro Bartolucci sprak, bleek, tot zijn groote voldoening, Flavia dien te kennen; ook twee zusters van hem kende zij. ‘Dat is te zeggen,’ verbeterde het meisje, ‘kennen... ik heb ze in gezelschappen ontmoet... en daar leer je eigenlijk nooit iemand kennen dan van zijn oppervlakkigste kanten.’ En zij beleed aan Renato haar afkeer van het mondaine leven, die zooveel verwijdering had gebracht tusschen haar en haar vader; haar onvreê in dat leege schitterjaar, toen haar wereldsche tante den toon in hun huis aangaf; en haar strijd daarna, een taak te volbrengen, waarvoor zij niet berekend bleek. 't Was voor het eerst sinds den dood van haar moeder, dat zij zich zoo uitspreken kon.

En elken dag dat Renato haar werk zag vorderen, groeide zijn waardeering voor haar klein, maar puur talent. Zij schilderde den teeren adel van theerozen, neerhangend op de dunheid van hunne bruinroode stelen; en in het droeve van de zachtgele bladeren gloeide aan als de beschaamdheid van een vreugde-

blos. Zoo innig en zuiver was dit werk, dat Renato weinig anders te zeggen vond dan een enkele technische raadgeving. Het was, dacht hij soms, of zij haar ziel uitbeeldde.

Hijzelf was begonnen, uit de herinnering, aan een Maremmaansch herfstlandschap: wijd golvende, brake akkers, doorpurperd grijs bij een grauwblauwe zee.

Maar na een week zei Renato zich: hij was een ezel! Maremmaansche landschappen kon hij altijd nog schilderen! Waarom probeerde hij niet, een portret van zijn Silvio te maken, het lieve, pipsche gezichtje, zooals het vertrouwend en guitig naar hem placht te kijken...?

Dan waren er meteen, verschalkte hem een volgende gedachte, een paar morgens meer, dat Flavia op het atelier terecht kon. Wat zou zij van Silvio genieten!

't Denkbeeld van dat portret vond bij Ottavio, en zelfs bij Aurora, een geestdriftig onthaal. Renato was er zoowaar gevleid door, niet verwend met hartelijke ingenomenheid van dien kant. Heen door hun ouder-liefde en -ijdelheid was het een spontane erkenning zijner groote gaven.

Dien Maandag - sinds weken was hij niet in de Via dei Bardi geweest - kwam Ottavio in eigen persoon Silvio brengen, benieuwd vooral, de dochter van den deftigen advocaat Pasquali te ontmoeten,

nog wel als leerlinge van den ongelikten beer, die zijn vader was!

Hij had zich deftig uitgedost, een zwart pak en gele laarzen. Silvio droeg een bruin fluweelen hesje met een kanten kraag; een prinsje, was Aurora's bedoeling geweest.

Ottavio, na de voorstelling, ging dadelijk op Flavians ezel af, keurde met grooten lof en uitgelezen schilderstermen haar werk. Zij vond hem onuitstaanbaar, in het bizonder zijn gele laarzen. En onderwijl beschouwde, en keurde inzichzelf, Ottavio ook de schilderes: - een voornaam kopje, móói; gelukkig dat zijn vader over den leeftijd was; hij, zoo altijd samen in dit niet-groote atelier, zou het zeker niet lang hebben uitgehouden, zonder tot intimiteiten te komen. En verwonderlijk, zoo eenvoudig als zoo'n meisje zich kleedde! Wit zijden blousje, donkerblauw tailleur-rokje, geen enkele versiering... Nauwelijks gepoederd zelfs; tenminste zoo, dat je het niet zag. Ja, dat had hij al meer opgemerkt van vrouwen uit die kringen: eenvoud, eenvoud... Aurora kon zich daar nog wel eens wat meer op toeleggen...

Flavia, om Renato plezier te doen, was vriendelijk. - Zeker, zij wist waar zijn zaak was, zij was er zelfs tweemaal geweest, voor de groote Focarditentoonstelling het vorig jaar; eens met haar vader. Ottavio, hoewel met veel onderscheiding, sprak over

den advocaat als over iemand, dien hij zeer goed kende, en toen verder dóór over andere ‘wederzijdsche kennissen’... Hij was ervan overtuigd, zich uitmuntend voor te doen. Aan Flavia leek dit alles hinderlijk arrogant.

De kleine Silvio had bij Renato de wijk genomen. Tusschen diens knieën stond hij tegen hem aangeleund en keek zwijgend en nieuwsgierig naar de onbekende juffrouw, voor wie zijn vader zich zooveel moeite gaf.

Maar toen Ottavio was vertrokken, raakte het kind in minder dan geen tijd op streek met haar. Alleen op de vraag, hoe hij heette, was hij blijven zwijgen. Hij zag, dat zijn grootvader de wenkbrauwen fronste. Pathetisch keek hij hen om beurten aan.

‘Nou,’ zei Renato wat kort aangebonden, ‘dat weet je toch wel?’

‘Nee!’ barstte eindelijk het jongetje los, ‘dat weet ik niet!’

Flavia begon te lachen.

‘Kom, gekke jongen, weet je zelf niet, hoe je heet?’

‘Nee!’ riep Silvio nog hartstochtelijker, ‘want moeder zegt Nini, en hij zegt Silvio!’

Zelfs Renato lachte mee, al had hij weinig met dat Nini op.

Dan werd er overlegd, hoe Silvio poseeren moest.

- Zittend, meende Flavia; stil *staan* was onmogelijk voor een kind. Maar stil *zitten* bleek voor Silvio al niet veel mogelijker. Telkens glipte hij zijn stoel af, om naar iets te gaan kijken: hoe Renato's ezel precies in elkaar stak; wat Flavia voor gespjes op haar schoenen had; hoeveel rozen er in het vaasje waren; want Renato had hem tot tien leeren tellen.

En toen dat de volgende malen zoo doorging, en Silvio van stil zitten maar geen begrip kon krijgen, besloot Renato hem zijn gang te laten gaan, in kleine schetsen iets van hem vast te leggen, en met behulp daarvan hem te schilderen uit de herinnering.

Dat waren vroolijke morgens op het atelier; maar van werken kwam soms weinig, voor Flavia ten minste, omdat aldoor Silvio rond haar heen krawiedelde.

En op een morgen verscheen Sandro Bartolucci. Het scheen hem maar matig aan te staan, de Signorina Pasquali te treffen, al had Renato hem over haar verteld; doch de kleine Silvio, met die snaaksche oogjes, won dadelijk zijn hart; en nog nooit had hij den bewonderden meester zoo in actie en zoo gelukkig gezien. Bij een volgend bezoek echter kon hij het al beter met het meisje vinden. Zij was blijkbaar anders, dan hij zich had voorgesteld, natuurlijker en opener van aard. Ook haar werk vond hij mooi.

En toen hij een andere maal eens alleen bij Renato

zat, vertelde hij hem, hoe Flavia Pasquali in hun kringen doorging voor excentriek en oneenvoudig; zijn zusters hadden nooit haar omgang gezocht... Maar die schenen zich dan toch vergist te hebben.

Hij vertelde maar niet te veel van de duistere berichten, welke juist in dien tijd hem in beroering brachten: de onhoudbare toestanden in Massa, Carrara, Sarzana, waar opnieuw de roode gardes heer en meester waren, de automobielen langs den heirweg Pisa-Spezia aanhielden, de reizigers beroofden, en allerlei andere ongerechtigheden bedreven, zonder dat het nieuwe ministerie van den hervormingssocialist Bonomi een hand uitstak. De verrader! Met den steun van den fascio was hij, als bloc-candidaat, aan 't bewind gekomen; en nu zond hij fascisten naar de galeien, waar de deserteurs uit ontslagen waren! Wat de karakterlooze regeering naliet, dat zouden zij wel eens gaan opknappen! Wacht maar! En de jonge energie rechtte zijn lijf en bracht een stalen glans in zijn oogen.

Het viel Renato op, hoe sterk en hoe ernstig hij straalde in zijn blonde jeugd.

Een paar morgens nadien - het was de achttiende Juli - leek Sandro nog stralender dan de vorige keeren, zijn blik nog vaster. En het verwonderde Renato, want juist twee dagen te voren was een van Sandro's beste vrienden, de jonge graaf Fóscari gedood. Die had in een schoenlapperswin-

keltje het schandelijk schimplied hooren zingen:

‘Vermoord is Berta de fascist’; - hij was er binnen gegaan, om het te verbieden, en door een verraderlijken priem met de schoenmakersels afgemaakt. Ging die wreede gebeurtenis, dacht Renato, hem niet méér aan het hart, dat hij zoo helder keek?

Hij kwam maar kort, vertelde Sandro; eigenlijk alleen om een afspraak te maken voor Gian Carlo. Die had twee examens vlak na elkaar gedaan, was nu eindelijk vrij, en verlangde niets liever dan met den meester kennis te maken... Of morgen-ochtend schikte?

‘Beter Donderdag,’ zei Renato. Hij wilde den nieuweling ontvangen op een morgen, dat Flavia er niet was. Een derde, zelfs al was zij het, verzwakte altijd een eerste contact. En de broer van Sandro, door alles wat hij van hem gehoord had, interesseerde Focardi sinds lang.

‘Donderdag?... Ook goed,’ antwoordde de jonge man, even nádenkend, ‘maar dan komt Gian Carlo denkelijk alléén...’ Hij zei het terloops, doch met een gezicht, of het iets gold, dat veel beloofde...

Dan gleed een vleug van smart daarover en van verbittering. Hij dacht aan de scherpe, stoutmoedige trekken van den vriend, aan zijn oogen, zwart en zonnig, aan den lach van zijn blinkenden tanden-

mond, - en hoe dit fel gelaat nu achterover lag, geel als was, en hoe zij morgen Anníbale begraven zouden...

Doch hij duldde niet in zichzelf dezen inkeer tot den dood, die zijn energie ondermijnen mocht. Hij vroeg de laatste krabbels in het schetsboek van den meester te zien, keek van die rake haaltjes naar den nieuwsgierigen Silvio, maakte een paar vergelijkingen, waar het ondeugend model onbedaarlijk om giechelen moest.

En plotseling werd ook hijzelf van een uitdagende vroolijkheid. Hij kon het net zoo goed, zei hij, en in zijn opschrijfboekje, al lachend en pratend, beweerde hij een portret van Silvio te maken. Het kind was één popelende afwachting, het uitproestend telkens om de bedenkelijke gezichten, die de lange meneer erbij trok.

Ten leste mocht hij het konterfeitsel zien. Silvio schaterde opnieuw. Hij had een héél klein lijf, met uitstaande beenen en uitstaande armen, en een héél groot hoofd, met uitstaande ooren en zùlke oogen! Toen gooide Sandro zijn zakboekje en het potlood op tafel en tilde den gierenden Silvio hoog in de lucht.

Hij zette hem neer. En opeens viel de ernst weer in, als een overtrekkende wolk, die voor een lange minuut de natuur stil maakt. Aandachtig bezag hij - het jongetje hing aan zijn beenen - het

bijna voltooide doekje van Flavia's theerozen.

‘Mooi,’ zei hij droomerig, ‘teêr... 't is of ze glimlachen!...’

Dan rukte hij zich los uit die stemming van weemoedige vreugde: ‘als ìk op het oogenblik schilderen moest...!’

Flavia zag vragend naar hem op. Silvio, tusschen Sandro's beenen door, speelde kiekeboe naar zijn grootvader, die het stond aan te zien.

‘Nu, wat zou *u* schilderen?’ vroeg Flavia.

Sandro lachte jongensachtig: ‘Ik? iets gewèldigs! iets, waar de stukken af vlogen! Een razend veld met klaprozen; of een stormzee; of een markt vol waaiende vaandels...!’

Renato, die tot tweemaal toe het neerslaan van zijn stemming had geraden, keek verrast naar hem. Hoe veerkrachtig was de jeugd! Bloeide die jongen daar niet zelf als een bloem van blakende jonkheid?

II

Dien Donderdagmorgen was de schilder alleen en poogde uit zijn tallooze schetsen en geheugenbeelden een synthese te maken, voorstudie van het portret, dat hij van Silvio schilderen zou. Hij slaagde er niet in, zich volkomen te concentreeren; telkens keek hij op zijn horloge. Doch het kanonschot van twaalven dreunde al los over de stad, en nog was het aangekondigde bezoek niet gekomen.

Hij begreep het niet. Het prettig houvast van Sandrino's punctueelheid had hem nog nooit in den steek gelaten. 't Was waar, hij zou misschien niet van de partij zijn... En de oudste broer scheen meer vijven en zessen te hebben.

Toch slaagde hij er niet in, zich boos te maken. Een onrust begon hem te kwellen. Wat was het, waarom Sandrino misschien niet mee kon komen? Hij zag weer zijn geheimzinnig gezicht, verheugd en vurig, en toch met iets, dat Renato zich niet verklaren kon... En die uitbundige vroolijkheid erna...

Bezorgd zette om half een de schilder zich aan zijn eenvoudigen disch. Dan dronk hij zijn zwarte koffie, toog naar boven, en tilde zijn ‘Drie Blinden’ op den ezel.

Een langen tijd stond hij ernaar te turen, schudde gekweld het hoofd: - daar zag hij het wéér... nee, een *gelijkenis* was 't natuurlijk niet, maar het was een expressie, een herinnering, die hem ondragelijk werd ... De middelste blinde, de jammerlijke tronie van niet meer jongen schuinsmarcheerder met zijn troebelen lonk, had iets, een trek om de genotzuchtige lippen, die telkens weer Ottavio voor hem opriep, - Ottavio, zooals die, nog nauwlijks nuchter van zijn nachtfestijn, hem het makaber verhaal deed over zijn eigen aangeschoten vrouw...

Hoe kreeg hij die expressie weg?, vroeg hij zich

angstig af, - hoe kreeg hij ze weg, daar ze het essentieele was van dat lichtzinnig gezicht? - O! 't sprak vanzelf, Ottavio keek gewoonlijk anders; Ottavio was een fatsoenlijk man, daaraan wenschte hij niet te twijfelen. Maar ìets van hem stond er toch, onuitwischbaar, in dit verloopen blindengezicht geschreven, - en deze blinde moest dus ook aanwezig zijn in het complex van Ottavio's karakter.

Hij nam het penseel op, kwam tot dicht bij het gelaat van den bedelaar... Nee, die trek verzachten of ze wijzigen, dat was heel de felle uitdrukking ervan vervalschen... en hij liet zijn hand weer zakken.

Hij zuchtte, ging verder aan de partij, waar hij den vorigen middag in gewerkt had.

Opeens hoorde hij zijn voordeur dichtslaan. Daar kon Pia nog niet zijn? Het was pas half vier... Gewoonlijk kwam zij tegen zes uur, half zeven, om zijn avondeten klaar te zetten. Palet en penseelen in de hand, luisterde hij op het portaal...

‘Ik ben het, professore!’ riep iemand, hijgend van het snelle klimmen. Het was tòch Pia. Haar stem klonk van een striemende vroolijkheid. - Wat zou er wezen, schrok Renato bijna.

En daar kwam zij aangezet, zwaaiend den Nuovo della Sera, heel haar gezicht één uitdagende gloed, die haar sloeg uit wangen en oogen.

‘Heb je 't nog niet gelezen, professore?’ juichte ze, ‘'t gestolen horloge is ontdekt... in Siena, bij een opkooper van goud en zilver... en raad 's, wie het hem verkocht had? Pallini! Die van de motorfiets! De schijnheilige sloeber, de woekeraar!... En je weet wel, dat sleuteltje uit het horlogekastje, dat ze met de leege portefeuille in den tuin hebben gevonden, - dat sleuteltje past! Wat zeg je me dáárvan? Nou nog de zilveren kandelaars, en 't koffertje met de ringen... Die zullen óók nog wel voor den dag komen, vroeg of laat! - Ik zou dien ellendeling kunnen wùrgen. Ik zou 'm z'n oogen kunnen uitkrabben! Voor dat individu heeft mijn jongen nou al drie maanden lang moeten zitten! Maar nou zit híj! Ah!’

Zij stond als een furie, bezeten van een vreeselijke vroolijkheid. De bloedkoralen bloemenmandjes aan haar ooren ringelden van een roode vreugde.

Renato óók keek verheugd, al zag hij dadelijk in, hoe het nog niet veel vóór Gino bewees, dat Pallini werkelijk medeplichtig bleek.

‘En ... heeft Pallini bekend?’ vroeg hij haastig.

‘Ja, dat kun je begrijpen! Die weet nergens van! Toen hij 's nachts thuis kwam, had hij een gouden knol in het instrumentkistje van zijn motorfiets gevonden; en toen uit de couranten bleek, dat ook 't heeren-horloge naast 't ouwe wijf 'r bed vermist werd, was hij bang geworden in den moord betrok-

ken te raken, en op een tocht naar Siena had hij 't verkwanseld. Wie 't erin gestoken had? Hem onbekend! Natuurlijk iemand, die het kwijt wou zijn.... Je moet maar durven! Brutale hond!'

'Maar die man uit Siena, hoe wist die...?'

'Omdat die zei, dat hij 't gekocht had van iemand met een motorfiets. Toen hebben ze 'm dadelijk met Pallini geconfronteerd... en bij òns thuis hebben ze toch maar lekker niets op den kop getikt! Niets! Nog niet dàt!'

Renato wou niet zeggen: en de stukken bezemsteel? - het bewijs, dat het mes, waarmee de oude was toegetakeld, aan Gino had behoord. Maar, 't was waar, daarom behoefde de jongen nog niet de moordenaar te zijn; hij beweerde, al een tijd niet te hebben geweten, waar dat mes gebleven was... En dat Pallini een horloge zou hebben gevónden in het instrumentkistje van zijn motorfiets, dat was al héél onwaarschijnlijk.

'Nou,' zei hij hartelijk, 'dat lijkt me dus een goed bericht!'

'O, professore!' jubelde Pia weer, ''t is een pak van mijn hart! Eindelijk de ware dader ontdekt! Onze jongen onschuldig! Ik wist het immers wel! Hier, zie 't zelf in de krant... Laat ze nou maar eens opkomen, die rechters, en volhouden dat Gino Gori 't gedaan heeft!'

‘En dat neefje, de fascist, waar je 't zoo op gemunt had?’ vroeg Renato nog.

‘Nou, ja...’ gooide Pia gemakkelijk weg, ‘als ze den moordenaar maar hebben; wie het is, laat me koud...!’

Ze ging naar beneden. Renato zette zich te lezen. Het courantenbericht leerde hem niets nieuws meer. In de keuken hoorde hij de snijdend schelle stem van Pia zingen, het eene lied na het andere. Hij sloot de deur van zijn atelier, hervatte den arbeid aan zijn ‘Drie Blinden’. Doch hij vermocht niet erin te geraken, zoo schalde van beneden het razende, toomelooze geluk van dit onstuimige moederdier. En hij had niet het hart, haar het zwijgen te gaan opleggen.

III

Dien avond laat, terwijl Renato al op het punt stond naar bed te gaan, werd er gebeld. Hij schrok. Wat kon dat zijn? Weer Pia, op dit uur? Of was er iets niet goed bij Ottavio? met Silvio?

Hij wilde de kaars aansteken, maar zoo zenuwachtig kraste hij af, dat hij tot driemaal toe het waslucifertje verstreek. Eindelijk, de kandelaar voor zich uit, haastte hij de twee trappen af naar zijn voordeur en riep, wie daar was.

‘Gian Carlo Bartolucci,’ antwoordde een dompe stem.

Renato ontgrendelde haastig de deur en deed open.

Hij schrok opnieuw. In het trappenhuis brandde geen licht meer, en bij het aarzelende schijnsel van zijn kaars zag hij op het duistere portaal twee onbekende jonge mannen staan, met bleeke, ontdane gezichten.

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg Renato verward.

Met een gesmoorde stem zei toen de eene nogmaals:

‘Ik ben Gian Carlo Bartolucci...’ Hij slikte, beet zich op de lippen; in zijn strakke, grijze oogen, donkerder dan die van Sandro, sprongen de tranen.

Renato ontstelde zoo, dat de kaars beefde in zijn hand.

Doch Gian Carlo herwon zich. Hij verontschuldigde hun late komst, stelde zijn vriend Nardini voor. ‘Mogen we boven komen?’

‘Zeker,’ zei Renato, ‘maar wat is er met je broer? Er is toch geen onraad?’

Hij vroeg het in zulk een spanning, dat de jonge mannen medelijden met hem kregen.

‘Nee...,’ ontweek Gian Carlo bijna toonloos.

‘Kom mee, kom mee,’ drong Renato, terwijl hij hun voorging met de kaars. Zij klommen achter elkaar aan de smalle trap op, traden de eetkamer binnen.

De schilder zette den kandelaar op tafel, trok on-

handig stoelen eronder uit. Hij was zoo van streek, dat hij vergat, het licht aan te draaien.

‘Vertel wat er is!’ beval hij bijna.

En opeens begroef Gian Carlo het hoofd in de handen, kreunde om zich te bedwingen. De mond van den vriend beefde.

‘Mijn God, wat is er gebeurd?’ riep Renato verwilderd.

Gian Carlo keek op, wou spreken, maar hij kon niet. Zijn oogranden waren fel van smart.

‘Vertel jij 't hem,’ zei hij moeilijk tot Nardini.

‘Er is iets met Sandro... iets heel ergs...’ aarzelde die. ‘U weet misschien... hij zou naar Sarzana gaan... met zijn peloton... in Pisa zouden er anderen bij komen... om daarginds, dat tuig... Eergisteren zijn ze vertrokken...?’

‘Om zeven uur 's morgens,’ viel dof Gian Carlo bij, ‘met den trein.’

Hij kon niet voortgaan. En Nardini, als met een plotselingen windstoot:

‘God! zoo'n prachtkerel, dat die...’ Hij ging niet door.

Gian Carlo bracht de hand aan het voorhoofd, of een ondragelijke gedachte daar om een uitweg wrong.

Maar Nardini zag den schilder aan, - en die wist. Zijn verbijsterde oogen staarden den ander tegen....

‘Ja, vanmorgen, om elf uur... Gelukkig waren wij erbij. Nu zijn z'n vader er, en z'n oom....’

Renato was grauw geworden als asch, de aderen zwollen blauw langs zijn slapen.

‘Waar was het?’ bracht hij uit.

‘In het hospitaal van Sarzana. - Wat een rapalje! Wat een rapalje! Heeft u het berichtje in den Nuovo della Sera niet gezien?’

‘Nee,’ zei Renato verslagen.

‘Wij wouen niet, dat u morgenochtend...’ kwam Gian Carlo. En hartstochtelijk opeens: ‘Waarom moest hij ook aangewezen worden, - hij, die zooveel meer in het leven beloofde dan ik? En ik ging hier onderwijl mee in de begrafenis van onzen Fóscari...’

‘Maar wat is er dan toch voorgevallen?’

‘Wij weten nog niet alles,’ zei Nardini, ‘wij hoorden het bij brokstukken, hier en daar... Straks nog, inderhaast, van Melfi, die er bij is geweest. Van Sandrino zelf maar weinig. Hij was zoo zwak al, toen wij kwamen...’

‘Wat heeft hij nog gezegd?’ vroeg Renato.

‘Hij zei alleen: “Ik heb er geen spijt van... Italië boven mij.” En een poos later heeft hij de groeten gedaan aan zijn vader, en aan zijn moeder, en aan zijn zusters... “En naar Focardi gaan, Gian Carlo, er om denken...” Hij had bijna geen adem meer...’

‘Hij sprak altijd veel over u,’ zei Gian Carlo gebroken.

Renato had de oogen vol tranen. Dat was niet dikwijls gebeurd in zijn leven. Het drong hem in de keel, hij kon niet spreken. Hij zag Sandro vóór zich, de laatste maal dat hij hier bij hem was, één blonde, blakende jeugd. En hij kon het niet bevatten, dat die trouwe jongen dood was.

‘Het schijnt zóó gegaan te zijn,’ trachtte Nardini nog nader te vertellen. ‘Toen ze het stationsplein van Sarzano opkwamen, waren de straten naar de stad afgezet. Toen hebben zij de karabiniers gesommeerd, zich terug te trekken, en die hebben geantwoord met een salvo. De onzen hebben niet willen schieten op soldaten van den koning, en ze zijn weerloos gevallen... hoevéél weten we niet. Ze zeggen, dat de karabiniers telefonisch last hadden van Bonomi-zelf, om zoo op te treden. De overblijvende jongens, waaronder Sandrino, zijn toen teruggetrokken; maar buiten de stad werden ze vanachter alle muren en struiken overvallen door de roode gardes en door het gepeupel. Het is verschrikkelijk geweest...’

Hij hield in, om Focardi te sparen. Dan won het zijn alles te boven barstende verontwaardiging:

‘Je zou je schamen, Italiaan te zijn... Zulke mensch-onteerende gruwelen... Sandrino had nog 't gelùk, moet je zeggen, alleen maar gewónd te

zijn... op drie plaatsen... Wel waren de kleeren hem van het lijf getrokken... die vernedering voelde hij bijna nog feller dan het sterven... Maar veel anderen zijn er verminkt, op een manier... Schandelijk, schandelijk!'

'Vertel het niet,' zei Gian Carlo; 'waartoe?'

Maar Nardini kon zich niet meer bedwingen:

'Wat het beestachtigste was, professore, een smaad, die nooit kan worden uitgewischt... dat die gewonde jongens slecht zijn behandeld... *in het ziekenhuis*. Als zelfs de hospitalen bolsjewistische folterplaatsen worden! Toen wij kwamen, lag Sandrino op een bed; maar ze hadden hem eerst uren lang op den grond laten liggen, dat vertelden de anderen, uren lang. Zelfs de dokters... ze dorsten er niet tegen in... Schande! Schande!'

Hij stikte in zijn woorden, die zijn verontwaardiging niet konden uitdrukken.

'Maar hoe wisten jullie, waar hij was?' vroeg Renato.

'Gisteren hebben we in de vreeselijkste onrust gezeten,' nam Gian Carlo het verhaal over; 'toen kwam er om vier uur een telegram uit Sarzana, van de politie... Mijn moeder wilde, dat papa zou gaan. Maar zij was er zoo rampzalig aan toe, dat hij haar niet achter durfde laten. Ze leek krankzinnig te worden. Toen ben ik gegaan, met Nardini... Van-

middag pas zijn mijn vader en oom Niccolini gekomen...'

Een oogenblik bleef hij in gedachten.

'Maar gisteravond, in dat hospitaal... Het was na middernacht; ze beweerden, dat wij niet konden toegelaten worden. Ik, de broer, bij een stervende! "Als je me niet toelaat, zal ik hem zelf gaan zoeken," zei ik, en ik drong den portier opzij. Toen werd hij opeens mak en bracht me naar boven... Arme, arme jongen... die blik, toen hij zijn oogen opsloeg... die glimlach... Hartverscheurend...'

Ze zwegen alle drie.

'Hij is gestorven als een held,' hervatte Gian Carlo, vast opeens van stem. 'Hij zag zijn land in gevaar; hij wist, wat de redding was; en hij gàf zich, op leven en dood. Ik ben trotsch op mijn broer.'

'Leve het Fascisme!' riep hij plotseling met een luide stem door de nachtstille kamer.

Zijn bleeke gezicht met de sterke, grijze oogen, het gave, witte voorhoofd, de strakke vormen van neus en mond en kaak, stond in zichzelf besloten, zeker van zijn overtuiging.

'Alleen,' liet hij er somber op volgen, 'waarom hij? - en waarom ìk niet?'

Renato zag hem warm aan. 'Je bènt, zooals je arme broer je teekende,' dacht hij. 'Jullie zijn elkaar waard geweest.'

‘Hij heeft het *mij* óók eens gezegd,’ herinnerde hij zich: ‘al moest ik er zelf bij komen te vallen... Dat leek mij toen... gemeend, maar overdreven. En nu...’

Een tijdlang zaten zij, elk in zijn eigen gedachten verzonken, rond de tafel, waarop de kaars te pijlen stond...

Gian Carlo rees op. Het was over twaalven.

Toen hij en Renato vol smart elkaar de hand ten afscheid drukten, begrepen zij, dat de vermoorde Sandrino hen verbond voor altijd.

Den volgenden morgen vond Renato in zijn courant het afschuwelijke relaas van de bedreven gruwelen; jongens, die de beide ooren waren afgesneden, de handen afgekapt, en erger. Den meest beestelijken folterlust had het plebs van Sarzana bot gevierd. Een jongen was gebonden, naakt, aan een boom, en doorwond van tientallen mesworpen. Zij hadden hem als schijf gebruikt, en daar hij niet opgehouden had ‘Leve Italië’ te roepen, zoo was het verhaal van een ooggetuige, hadden zijn beulen hem eindelijk met een prop, in benzine gedrenkt, den mond gestopt, en er den brand in gestoken. Zijn aangezicht was voor een deel verkoold.

En beneden in de keuken was Pia aan het zingen, scheller nog en snerpender dan den middag te voren.

Opnieuw deed Renato zijn atelier-deur dicht.

Tergend hield het zingen aan. Niet dat hij werkte - hoe zou hij werken kùnnen? - maar hij hield dit aanstootelijke zingen niet uit.

Hij ging de trap af, doch voor hij de keukendeur bereikte, bleef het stil. Hij kwam binnen. Pia was bezig bij den gootsteen, keek om. Haar gezicht stond triomphant als den vorigen dag, maar van een triomphantheid, die bijna beleedigend was.

Renato gebood haar, niet te zingen; het hinderde hem bij zijn werk.

‘Bèst,’ zei Pia fel.

‘Heb je de krant niet gelezen, vanmorgen?’

‘Ingekeken,’ deed ze onverschillig.

‘En heb je Sarzana niet gevonden?’

‘Ja, zoo wat,’ ontweek ze. Toen ze het las, had ze gedacht:- Lekker! hun eigen schuld! Wat hadden die rijkelui's jongens zich te steken in zaken, die hun niet aangingen?

‘En heb je niet gezien,’ vroeg Renato indringend, ‘dat mijn jonge vriend bij de gevallenen is?’

Pia had het heel goed gezien. - Beroerde zwarthemd...; het had haar genoeg geërgerd, dat die hier altijd over den vloer lag. - Maar nu, tegenover het vermoeide, strakke gezicht van den schilder, sprak plotseling een ander gevoel in haar, en zwenkte ze om naar een uitbundig rouwbeklag... een rouwbeklag, dat ze opeens wel meende ook.

‘Och, de Signorino, die hier altijd kwam? Nee,

dat had ik zéker niet gezien! Zoo'n flinke kerel, en zoo jong nog! Dat zal je spijten, professore.'

Renato keek haar onderzoekend aan. Hij had gevoeld, dat ze het wel degelijk wist, en dat het haar een hartgrondige voldoening gaf ook. Hoe zat dat? Leedvermaak, omdat het een fascist gold? Leedvermaak, bij het wreede lot van haar eigen zoons? Toch klonk haar medelijden niet onecht...

'Dat zulk een ongeluk nu juist uw vrind treffen moest!' voer Pia nog voort.

''t Is geen ongeluk,' verbeterde Renato scherp, ''t is een misdaad... honderd maal afschuwelijker dan die van den Viale dei Colli: met een groote overmacht, uit hinderlagen, die jonge mannen te bespringen, die toch niets kwáádS voorhadden!'

Doch nu steigerde Pia openlijk.

'Nee, professore, dat moet u niet vergelijken! De roofmoord van den Viale dei Colli was een gemeene laagheid, - al kreeg ze dan misschien haar verdiende loon... één gierig oud wijf, dat een villa van vijftien kamers bewoont - dertien zaten er dicht - terwijl wij arme menschen krepeeren in een kelder! Maar wat in Sarzana gebeurd is, dat was gerechte wraak! Waarom komen die jonge blaaskaken de proletariërs dwarsboomen in hun strijd?'

'En moesten ze daarom gefolterd worden en verminkt?'

‘Als je wraak neemt,’ zei Pia wild, ‘dan weet je niet meer wat je doet. Ik zou 't ook niet weten, als ik wraak nemen kon! Madonna! als ik het kon...!’

‘Je moest je schamen,’ zei Renato, ‘een zoo laaghartige en afgrijslijke moordpartij goed te praten.’

‘En de moord op mijn oudste aan het front,’ schreeuwde Pia, ‘dat was zeker géén misdaad, en géén laagheid? Veertig onschuldigen... veertig! Op goed geluk uitgepikt en in koelen bloede tegen een muur gezet! Omdat het leger daar niet verkoos dóór te gaan met de gróóte moordpartij! Dàt is pas een misdaad...! Als ze de gróóte moordenaars eens wouen straffen!’

Renato zweeg; hij voelde, dat hij niet verder kon redetwisten met deze ongeneeselijk gewonde moeder. Langzaam ging hij de keuken uit.

‘Maar het spijt me vreeselijk voor u, professore,’ riep Pia hem nog achterna.

Hij ervoer het gesprek als een nederlaag. Zijn gedachten verwarden zich. Hij zag de verhoudingen niet meer tusschen den moord op een oud mensch, om haar te bestelen, - den sluipmoord op moedige jongens, die meenden hun plicht te doen tegenover hun vaderland, - en den moord op misschien onschuldigen, om een heel leger schrik aan te jagen en voort te drijven naar een massa-moord

....die, wie weet, een rechtvaardige zaak was?

Ineengedoken zat hij op den ijzeren stoel aan zijn terrasrand - dezelfde plek, waar hij eens met Sandrino gezeten had - en overschouwde vaag het wijde, wegdeinzende stadsbeeld aan zijn voeten. Dreigend leek het hem, vol angstige geheimen. En hoe hij zijn gedachten ook wendde en vervolgde en weer terugkeerde tot hun oorsprongen en vocht om een uitweg, hij vond op zijn martelend vragen maar één antwoord, het overoud gebod: gij zult niet dooden

Zevende hoofdstuk

I

DE zomer voer verzengend over Florence. Renato ging weinig uit, zat in zijn hemdsmouwen op zijn atelier, heetgestookt onder het blakend dakterras, en poogde tevergeefs te vorderen aan zijn arbeid. Soms vluchtte hij drie verdiepingen omlaag, naar zijn eetkamer, die aanmerkelijk koeler was. De indrukken van Sandrino's wreeden dood lieten hem niet los.

Dikwijls was Flavia bij hem en trachtte hem af te leiden met haar aanwezigheid. Ook zij was smartelijk getroffen door de tragische gebeurtenissen. Zij was van plan geweest, eind Juli naar den Abetone te gaan, 't vermaarde bergoord boven Pistoja, waar vrienden van haar een villa bezaten; terwille van den meester stelde zij haar vertrek uit; zij wist hem te triest en te eenzaam in de verlaten zomerstad, om zelf te kunnen genieten, daarboven. - De kleine Silvio was met zijn moeder aan zee, in Viareggio. Later zou Ottavio haar gaan aflossen. Zoo hielden zij om beurten toezicht op de zaak. Maar dat met die hitte Ottavio zijn vader zou

komen bezoeken, zes of zeven trappen hoog, daarvoor was geen nood! - Wat Renato echter bevreemdde, was, dat ook Gian Carlo wegbleef. En Flavia speet het, vooral voor den meester; zij zelve zag altijd tegen nieuwe ontmoetingen op; toch verlangde ze, den broer van den ongelukkigen Sandrino te kennen.

Op een avond verscheen Lorenzo. Hij had een écru-zijden zomerpak aan, en zijn panama stond artistiek rond zijn ragebol gevouwen, één flap neer, en één flap òp. Dien avond had hij met niemand een afspraak, glimlachte hij, iedereen was de stad uit! Dan klaagde hij ook zijn nood. Zijn atelier, onder het glazen dak, was kokend. En toch kon hij niet weg. *Hij* had niemand om hem af te lossen, zooals Ottavio, Het leven was waarlijk geen pretje....

Opeens schoof hij zijn stoel naderbij, lachte dubbelzinnig. - Servini was óók in Viareggio, vertelde hij zachtjes. Als Ottavio dàt wist! Wie had er ooit gehoord van een celibatair, die een heel villino bewoonde? En de Signorina Americana bleef vooreerst in San Domenico, - natuurlijk tot nader order... Ottavio was in de gunst! Hij droeg een en ander voor als grappige heimelijkheden. - 't Is of hij er plezier in heeft, dacht Renato, mij dingen te vertellen, waarvan hij weet, dat ik ze in 't geheel niet grappig vind. Hij gaf er geen antwoord op.

Toen Flavia tegen half Augustus naar de bergen was vertrokken, bleef Renato dubbel eenzaam achter. Er kwamen dagen van zoo verstikkende warmte, dat hij niet in staat was een penseel in de hand te nemen. Eindelijk, op een regendag, herbegon hij de moeizame worsteling met zijn Drie Blinden.

De middelste figuur liet hij voorloopig rusten; het wàs de wulpsche genieter met zijn glazigen lonk, zooals hij hem gezien had; en Renato was gelukkig, er Ottavio toch niet meer in te herkennen, zelfs niet in dien eigenaardigen plooi rond de genotzuchtige lippen. Het was een indruk geweest vlak na die dronkemans-verhalen, een indruk, die geen stand hield...

Hij was nu bezig aan den jongen blinde, den blonden jongeman, met de hulpelooze droefheid over de als uitgewischte trekken en het vage vragen van den even open mond...

Doortogen van een sterk meegevoel werkte Renato; het zielig-leege vooral van dit wezen wilde hij uitbeelden. Tot hij op een morgen een schrik kreeg. 't Was hem plotseling, of hij Lorenzo hoorde klagen over de troebele, grijze rivier, die het leven was.... allemaal dezelfde onnoozele golfjes.... 't interesseerde je niet eens, waar ze heen gingen....

Hij lei zijn penseel neer. Dat was dan de tweede

ongewilde gelijkenis. Of verbeeldde hij zich ook deze?

En bitter, in zijn eenzaamheid, proefde hij het verworden wezen van beide zijn zoons, Silvia's jongens toch en de zijne, maar van hun prille jeugd af aan te groeien gezet in een verpeste stadslucht, in de duffe, wufte atmosfeer van een modewinkel en van het kleinzieligst materialisme, dat niet weet dan van geld en onechte genietingen.

Hij dacht aan Pia's felle smarten om háár twee zoons, de oudste gefusilleerd, de jongste een kroeglooper, misschien een moordenaar.

Veel minder acuut was *zijn* verdriet, maar was het minder diep? Juist omdat die twee jongens van hem eigenlijk zulke beste jongens waren, - Ottavio een doortastend karakter, en lang niet ongevoelig, als het bijvoorbeeld Silvio gold; Lorenzo ondanks alles een goeierd, - maar allebei ontzenuwd en verknoeid door het verflenste leven, te midden waarvan zij zich maar hadden moeten zien te redden.

Vreemd was het, peinsde hij, dat dit verdriet hem lang niet altijd bewust werd; dat hij tegenover zijn zoons gewoonlijk slechts ergernis en boosheid ervoer, en troost zocht bij anderen, in betere omgeving opgegroeid; maar aan de wortels van zijn leven knaagde het onophoudelijk, knaagde ook de vraag, in hoeverre hijzelf schuld had... En in een vlaag

van heftigen angst dacht hij aan den kleinen Silvio, wiens leventje ademen moest in een nog veel bedorvener atmosfeer, dan waarin zijn vader was groot geworden, - een atmosfeer vol leugen en verraad.

Hoe haatte hij dit moderne leven van zinneloos razen in automobielen, en staren op flakkerig voorbij warrelende films, voos en valsch van inhoud vaak, en zinnelijk zich vervelen in laksche dansen - dansen die geen feest meer zijn, een dagelijksch rantsoen, een vale tijdpasseering.

Dien morgen kon hij niet verder gaan aan het jonge, klagelijke blindengezicht.

Maar den volgenden dag keerde hij ertoe weer, en het was hem, of hij zijn penseelen doopte in zijn bitterheid over het verwordende leven van dezen tijd, het leven, dat zijn twee jongen àl meer doorgift had, en vervreemd van zijn oude, eenzame hart.

Op een dier ochtenden werd hij overvallen door een bezoek van Gian Carlo Bartolucci. Met een smartvolle vreugde zag hij tegenover zich in het blanke morgenlicht dit ernstig jongemannengelaat, dat hij nog slechts eenmaal gezien had, in den tragischen nacht na Sandro's dood. - Hij was er nòg eens geweest, vertelde Gian Carlo met zijn zachte stem, maar toen had de meid gezegd, dat er een

dame op het atelier was; en hij had den meester alléén terug willen zien. 's Avonds had hij geen moed gehad te komen, na die eerste maal...

Renato begreep het volkomen; hij was blij, dat Gian Carlo in fijnheid van gevoel zijn broer geleek, hoe verschillend ook zijn uiterlijk mocht zijn: donker, meer in zichzelf gekeerd, somber bijna, waar Sandro een en al blonde jeugd en geestdrift was geweest. Zij zaten in den hoek, waar Flavia altijd werkte. Hij wilde hem zijn Drie Blinden liever niet toonen, maar toen Gian Carlo aandrong, of hij zien mocht, waaraan de meester bezig was, liet hij hem begaan.

Het schilderij was verre van af, doch de drie smartelijke gestalten, tegen den vaag aangeduiden achtergrond, stonden als een schrijnende aanklacht hun bëangstende blindheid uit te staren.

Gian Carlo bleef verslagen tegenover de weerlooze vreeselijkheid dezer drie verwoeste gelaten, die, nog maar ten halve opdoemend als uit een mist, nochthans spraken met zoo doordringende stem. Hij vond geen antwoord.

'De *Drie Leeftijden*,' herdacht hij eindelijk, 'van Giorgione...'

'Ja,' zei Renato, 'ik heb bij mezelf ook de vergelijking gemaakt; maar die drie zienden kijken een heel wat menschwaardiger wereld binnen dan de onze... Dit zijn de drie leeftijden van een mensch-

heid, blind voor al wat er echt en mooi is in het leven...'

Lang bleef de jonge man het fantoom beturen. Hij voelde de wrangheid van deze voorstelling hem kroppen in de keel; deze drie levenslang gekerkerden, dacht hij; de eerste in zijn doelloosheid; de tweede in zijn zelf verterende zinnelijkheid; en de derde in zijn onherroepelijken jammer. Welk een beklemmende droefheid was er in de geteisterde trekken van dien oude.

Renato zag van terzijde Gian Carlo's bleeke gezicht met het gave, witte voorhoofd en daaronderuit de staal-grijze oogen, in een smartelijke verslondenheid starend naar zijn werk.

'Je moet denken,' zei de schilder, als zich verontschuldigend, 'de achtergrond is er nog niet, en dan wordt alles anders...'

De jonge man zag hem vragend aan.

'Ja, dat kan ik je zoo niet uitleggen,' verborg Renato zich, 'je zal dat later wel zien...'

Sedert dien morgen kwam Gian Carlo herhaaldelijk Sandro's ouden vriend bezoeken.

Toen begin September Flavia terug was uit de bergen, kon Renato haar niet hebben op zijn atelier. Hij moest er alleen zijn met zijn vizioen. In een angstigen ijver werkte hij eraan; angstig, omdat met het groeien van den achtergrond het hem leek,

dat de expressiefheid der figuren verminderde.

Toch wilde hij Flavia niet verwaarloozen, en hij stelde haar voor: de nazomer was zoo mooi met zijn klare dagen vol ijle, gouden atmosfeer; een paar morgens in de week zouden zij samen gaan schilderen, buiten!

Zij zwierven over de heuvelen achter den Monte Oliveto en achter Bellosguardo, langs de ombuigende weggetjes tusschen verweerde muren, waarover de olijven hun glinsterende kronen bogen, terwijl aan het eind een groep cypressen of een machtige scherm-pijn op wacht stond en een blauw verschiet zich opende, teeder van lijn en lokkend met verre kasteelen en oud-eeuwsche villa's. Een oogst van schetsen en studie's brachten zij mee terug.

Maar in de eenzaamheid wrocht Renato voort aan zijn Drie Blinden. En elken dag werd hij neerslachtiger. De droom van den avondstond over een verheven Florence, dat hij achter hen verrijzen deed, maakte al te rauw, en valsch bijna van kleur, de drie gestalten in hun meer dan realistische scherpte. En aldoor zag hij de tweespalt wassen, - die hij gewild had, zeer zeker, maar niet als iets, dat *leelijk* zou zijn, dat geen eindelijke harmonie en eenheid zou hebben.

Hij begon de kleuren te dempen, het drastische rood in het gelaat van den wulpschen blinde, de gele halsdoek van den ouden bedelaar. Hij merkte, dat

hij knoeide, dat hij alles bederven ging. En ten leste tilde hij het stuk van den ezel en zette het omgekeerd tegen den muur. Hij zou het eenige weken laten rusten.

En terwijl Flavia in haar hoekje haar werk had mogen hervatten, en de fijne herfstlucht van haar chrysanten het atelier vervulde met iets van een helderen weemoed, - begon Renato uit zijn gewond geheugen de jonge trekken vóór zich te roepen op het doek van den vermoorden Sandro Bartolucci.

II

Pia's vroolijke zekerheid had langzamerhand weer plaats gemaakt voor ongeduld en verontwaardiging. Ze begon er slecht uit te zien. De instructie Gori-Pallini vorderde niet noemenswaard, en dat in de moordzaak van den Viale dei Colli de naam van haar zoon nog altijd in de eerste plaats vermeld bleef, verbitterde haar tot vloekens toe. Voor Pia was het een voldongen feit: Pallini bezat de motorfiets, en Pallini had het horloge verkocht; dus was Pallini de moordenaar, en niemand anders. - En nu zou het proces, zooals ze zeiden, eerst tegen April voorkomen? Moest dan haar onschuldig gebleken jongen nog een half jaar langer zitten? Het was een onrecht, dat ten hemel schreeuwde. En een niet minder

hemeltergend onrecht, dat zij noch haar man hun bloedeigen kind bezoeken mochten!

Flavia, ondertusschen, was erin geslaagd, haar vaders belangstelling te wekken voor het geval. En op een morgen in het begin van October verscheen de groote Pasquali op Renato's atelier, gedreven ook door een wellevendheidsgevoel tegenover den kunstenaar, die zijn dochter zooveel onbaatzuchtige diensten bewees. In den grond liet alle kunst dezen man van het vernuft vrij onverschillig; kunst stond voor hem op hetzelfde plan-van-decorum als goed gestyleerde bedienden voor zijn kantoor of een verzorgde verlichting van zijn salons. Toch wist hij een paar zeer inzichtige en onbanale opmerkingen te plaatsen over Renato's jongste buiten-studies, - zoo onbanaal en inzichtig, dat ze bijna doorvoeld leken; en tegelijkertijd kocht hij een der beste doekjes aan. Op het eind van zijn kort, maar volstrekt niet gehaast bezoek, had hij beneden nog een onderhoud van vijf minuten met Pia, - in welke vijf minuten hij haar een reeks alleronschuldigst lijkende vragen stelde, die echter in hun onontkoombare logica plotseling zonneklaar deden uitkomen, dat Pia maar bij heel vage benadering het uur wist, waarop haar zoon dien noodlottigen nacht was thuisgekomen: - Zoo, een staande klok? En waar stond die? Op de kast? En waar stond die kast? Ah zóó? En hun bed? Dus zien kon ze de klok

niet, vanuit het bed... Enfin, dat deed er niet toe ... Een kwartiertje nadat hij thuis kwam, hoorde ze 't half een slaan? Lag ze allang wakker? Nee? Dus ze werd wakker van zijn thuis komen... Kon het dan niet één uur zijn geweest, of half twee, dat ze hoorde slaan?

‘Hij was om kwart over twaalven thuis,’ zei Pia koppig, ‘een kwartier later sloeg 't half een.’ En onverbiddelijk ringelden haar roode oorbellen.

Maar het resultaat van het bezoek was toch, dat enkele dagen later Pasquali, die Focardi graag een wederdienst bewees, deed weten; hijzelf had geen tijd, zich in deze zaak te begeven, maar een veelbelovend jong advocaat, die aan zijn kantoor verbonden was, kon den zoon van Pia toegewezen worden, inplaats van den advocaat pro Deo... en hijzelf zou zijdelings een oog op alles houden.

Pia was plotseling vol nieuwen moed.

‘Goddorie,’ zei ze tegen Flavia, ‘een advocaat links, en een advocaat rechts, en je vader als een soort Onze Lieven-Heer erboven, - dan hoeven we ons over Gino niet meer ongerust te maken!’

Maar op een dag, dat Renato den Grand' Ufficiale tegen het lijf liep, terwijl die bij het Hof van Appèl uit zijn automobiel stapte, kreeg hij niet dan een zeer ontwijkend antwoord op zijn vraag, hoe de zaak stond.

‘Dus u gelooft...?’ vroeg Renato ontsteld.

‘We zullen zien... als 't proces er eenmaal is ...,’ ontweek de advocaat opnieuw en haastte zich 't gebouw binnen.

Maar in de harde, besliste trekken had Renato duidelijk een vonnis gelezen.

- Dus tòch, zei hij bij zichzelf. Een kou liep hem over den rug. - Een jongen van nauwlijks achttien jaar, die met zulk een gruwzame koelbloedigheid een oude vrouw in haar bed zou hebben overvallen, haar trachten te wurgen, en als zij zich nog verweerde, haar met zes messteken zou hebben afgemaakt... Roofmoord... In de couranten schoven ze het op de verhoogde criminaliteit, de na-oorlogsche verbeestelijking... het kon zijn... hoewel deze jongen den oorlog niet gezien had... Maar hij was een fanatieke nalooper geweest van de cinema, zóó dat Pia het een schande heette van het versmeten geld... En ja, in de cinema, met die geraffineerd uitgedachte misdaden, de moord-scènes, monsterlijk vergroot, dáár had de ongelukkige jongen den geest der duisternis kunnen slurpen.

- Hoe kwamen anders *die* ouders aan *zulk* een zoon? Want Pia, dat wist hij uit de zes maanden, dat ze nu bij hem diende, dat wist hij ook uit het zeggen der menschen, van wie hij ze kreeg, Pia was doodeerlijk. Ze was te trotsch om niet eerlijk te wezen. Iets stiekem nemen wat haar niet toekwam? Bah!... Zoo was ze. Of, niet toekwam? Ze vond

natuurlijk, dat haar heel wat toekwam van wat anderen nu bezaten; dat haar eigenlijk àlles toekwam, en dat zíj het was, die in het leven bestolen werd. En als het eenmaal in de groote wereld-worsteling tot een uitbarsting moest komen ten voordeele van haar klasse, - dat had hij aan haar oogen gezien, den morgen na het bloedbad van Sarzana - dan zou Pia meedoogenloos wezen, meedoogenloos voor ieder, die het beter had dan zij. - Behalve dan misschien voor hem, dacht Renato nog. Maar vóór het zoover was, eerlijk tot op een soldo.

- En de vader van den jongen, wat een zielig, doodgoed baasje... Ondanks zijn revolutionnair gesputter. Juist den dag tevoren had hij hem de eerste maal gezien, en dat bezoek stak hem nog als een brok in de keel.

Terug komende van een wandeling over Santa Margherita a Montici en den Torre del Gallo, was hij de Costa San Giorgio naar huis toe afgezakt. Opeens had hij ergens het huisnummer zien staan, dat hij wist Pia's nummer te wezen. Hij was de gang ingeloopen, een vale, havelooze gang met achterin een duistere trap... Dadelijk was daar de deur van Pia's kamer. Op zijn kloppen met den klopper dook er uit de diepte naast de trap een oud-uitziende man te voorschijn, die haastig en vervaard kwam opensluiten en hem naar binnen loodste. Een vrij groote kamer was het, zag Renato, een echte Pia-kamer;

kleurige papieren bloemen, waar ze maar ingeschikt konden worden, tot onder aan de hanglamp toe; en aan elk der wanden een oleographie in een rieten lijstje, met roode strikken aan de hoeken... de luxe van de armoed. Hun bed stond in de diepte; op de ladenkast bij het raam prijkte een staande klok. En alles zag brand-zindelijk. Eerst toen Renato zich bekend maakte, verdween de angst uit het gezicht van den man.

''k Dacht, dat ze er weer waren van de justitie,' zei Gori met een armzalige zenuwtrekking om de bovenlip. En alsof het sjofele uitzien van Renato den bezoeker tot zijn gelijke maakte, zoo goedmoedig pakte hij hem bij den arm:

'Gaat erbij zitten,' zei hij familaar. Gebogen en hoestend bleef hij zelf voor hem staan.

Renato zag hem in de schuwe oogen. - Kon dat Pia's man wezen? Pas vijftig was die, dat wist hij ... en een wrak leek het, zoo bleek en stumperig, met zijn ingevallen mond en zijn kale hoofd.

- Of hij soms ziek was geweest, vroeg Renato zijns ondanks, hoewel hij beter wist.

- Nee... zei de man, - dat beetje gerochel, dat was al van tien jaar her... daar werd je oud mee. Hij had nou een huiskleur... in drie maanden had hij de buitenlucht niet geroken... hij schaamde zich, weet je... hij schaamde zich veel te veel voor de buurt... Ze wezen je na met

den vinger... die zijn zoon zit achter de tralies ... nee, hij vertoonde zich niet meer... een broer van zijn vrouw kwam 's avonds het werk halen en brengen...

‘Maar als je jongen het toch niet gedaan heeft ...’ troostte Renato.

Toen rechtte de man in een flauw verzet zijn krommen rug en zei domp en schamper: ‘Rechtvaardigheid is een mooi ding....’

‘Hoor eens,’ zette Renato door, ‘als hij onschuldig is...’

‘'t Zou mijn dood zijn, als hij 't niet was,’ kwam de man, domper nog. Maar Renato zag plotseling een onzekerheid wankelen door zijn ontwijkenden blik. Deernis en een onverklaarbare weerzin tegelijk vervulden hem.

‘Zóó moet het je vergaan met je twéé zoons,’ kwam de man nog achterna, ‘twee knappe jongens ... Ja, als je *mij* nou ziet... maar 'k heb ook beter dagen gekend... Twee jongens om trotsch op te wezen...’

En plotseling welden de tranen in zijn troebele bruine oogen; hij veegde ze af met zijn mouw.

‘Als ik mijn vrouw niet had gehad... Een knap wijf... en een góed wijf... Dàt is een feit...’

Even stond hij in gedachten.

Dan nam hij Renato mee om zijn werkplaats te zien. Achterin de duistere huisgang gingen ze

bij 't schijnsel van een paar lucifers een trapje af.

‘Wie 't hier niet kent, zou gemakkelijk zijn nek breken,’ zei Gori bitter. ‘Als de heele kafeet afbrandde... was er een rotte plek minder op de wereld...’

Beneden kwamen ze in een groote, holle ruimte. De wolstuifsels van het haastig verlaten werk dreven nog door de lucht, en in den versten hoek onderscheidde Renato aanstonds den stapel rommelig brandhout, waarbij eens deze afgejakkerde vader op zijn knieën had gelegen, zoekend naar het bijna belachelijke bewijs van zijn zoons onschuld.

In den anderen hoek, omhoog, zag Renato een grijs bestoven raam, met eronder, in het schaarsche licht, de hoopen wol, over dekkleeden uitgespreid, en de schragentafel, waarop de matrassen werden gestopt. Voor dàt raam had zeker Onze-Lieven-Heer geen enkel van zijn schoone schilderijen opgehangen.

‘Waarom zet je het daarboven tenminste niet wat open?’ vroeg Renato, wien de benauwde lucht op de longen sloeg.

‘Ja... als we dat raam mochten openzetten... Maar je begrijpt, daar liggen de kolen van den brandstoffen-man... 't Zou geen gezicht wezen voor de lui, die kwamen bestellen, alles onder de pluizen. En ze kunnen toch ook hun berg anthraciet niet gaan afstoffen met een plumeautje, zegt Pia.

Ze heeft eens met een lat een ruit kapot gestooten. We hebben 't dadelijk moeten betalen, of anders verhuizen binnen een week...'

'Maar heb je hier dan heelemaal geen luchtverversching?'

'De huisbaas heeft een luchtkoker laten maken ...daar in de hoogte, achter die balk...' Hij wees naar de zoldering boven den donkeren hoek van het brandhout. 'Maar die heeft twee ellebogen... en al te wijd is hij ook al niet. Veel zaaks komt er niet door. Gino klom er zoo nou en dan bij en maakte hem schoon, want je begrijpt, al dat gestuif, dat trekt er in... de wol, die je slaat, en de kapok is nog erger. Maar nou ze den jongen daarginds vast houden... 't Maakt mij te duizelig, dat gebezem boven me macht. Soms denk je, dat je stikken zal, zoo weinig lucht is er. Ja, als eenmaal de wereld er eens anders zal uitzien, en iedereen krijgt, wat hem toekomt...'

Renato had met een kwellend gevoel van schaamte en, vreemd, van schuld bijna, den man de hand toegestoken, toen hij heenging; doch die, aan zulke overbodigheden niet gewend, had maar slap den handdruk beantwoord.

Een paar dagen later - het bezoek bij Gori liet hem niet met rust - vroeg Renato aan Pia:

'Zou het niet mogelijk zijn, voor de gezondheid van je man, dat jullie een wat betere woning zoch-

ten... hij verdient... en jij wordt toch ook goed betaald...?’

‘O, wat dàt betreft!’, zei Pia. ‘Als ze ons Gino's verdienste niet waren komen ontfutselen, - net nou hij wat meer ging inbrengen... Je moest eens weten, wat voor lustsloten we al in onze koppen hadden gehaald den laatsten tijd!... dat wil zeggen, als Gino de beleefdheid had willen hebben, niet alles aan de meiden en de cinema te verdoen... Nee, noù verhuizen, dat gaat niet! Je kunt toch je keel niet dichtbinden, omdat je op een appartement wilt wonen met lift en badkamer? Je hebt elken dag je liter wijn... Er komt zooveel kijken...’

‘Wonen jullie daar al lang?’

‘Twee jaar... Vóór den oorlog had je ons moeten zien, professore... In een huis als een villa! Twee fijne kamers op de zon, en een werkplaats met glazen deuren aan een stukje grasveld, dat heelemaal van ons was. Ik hoefde niet uit werken te gaan, hoor! Net zoomin als de groote madammen, die den godganschen dag op 'r sofa's en in 'r auto's hangen! We hadden alle Zondagen kip, en van bij den banketbakker zooveel we maar lustten! Ja, dat 's toch het eenige, wat je aan je leven hebt?’

‘Hei, hei, 't eenige...?’ onderbrak Renato.

‘En of!’ kwam Pia, ‘dat weten de rijke lui ook wel! Die raken 'm nog heel ànders! En me man en de jongens wàren zulke lekkerbekken! 's Zondags-

avonds zaten we op de Piazza voor een café... 'k had nog een man, om mee voor den dag te komen! Een meneer, hoor! Hoesten deed hij al, maar in de week, als 't mooi weer was, werkte hij buiten... Dat was tenminste iets!'

'Hoe komt 't, dat jullie daar niet gebleven zijn?'

''t Is met die vermaledijde oorlog... Toen begon de misère. De menschen werden zoo zuinig, dat ze jaar in jaar uit op hun vuile bedden bleven slapen, en aan den kaarder dachten ze niet. Ze moesten wel; ze hadden het zelf niet. Altijd nog beter dan 't rotte stroo, waar ze in de loopgraven op lagen! Maar wij konden onze boel naar de lommerd brengen. Driemaal zijn we verhuisd... eerst zijn we achter de hallen terechtgekomen... dan in een zijslob van de Via dei Pepi... van den modder in de goot. Onderwijl hadden ze ons Paolino weggesleept... Vooruit! naar 't front... en toen...

Ze stokte.

'Vervloekt zijn ze! eeuwig vervloekt!' schreeuwde ze plotseling.

Altijd weer sloeg, als een vuur, haar de haat uit het hart, wanneer ze dacht aan het lot van dien oudste.

Na een oogenblik vervolgde ze smalend:

'Nou, en toen zijn we in dit paleis verzeild. God beter 't! En je moet nog blij zijn ook. Er zijn er, die onder de galerijen van de Uffizi gaan slapen,

omdat ze heelemaal geen dak boven hun hoofd hebben... Maar anders... een man met altijd bronchitis, een vrouw, die nooit thuis is... en Gino...

‘Waar sliep die jongen eigenlijk, toen hij nog bij jullie was?’ bezon Renato zich opeens.

‘In de werkplaats,’ zei Pia. ‘Waar anders? Eerst heeft hij in de kamer geslapen, op den grond. Maar sinds een paar jaar zoowat... Een groote jongen, die er alles van weet...’

En 't was Renato, of hij het donkere labirynth van deze jonge ziel binnenzag. Een zeventienjarige, die, als hij uit zijn lugubere nachtkroegen thuiskwam, te slapen had in die hel van stof zonder lucht... Wat voor benauwde droomen, wat een driften en begeerten moesten dien slaap hebben benard; wat voor herinneringen, wat voor duistere bezinksels zijn dagen vertroebeld! Dat alles diende terdege te worden gezegd bij het proces. Er diende te worden getuigd. Hijzelf zou getuigen desnoods, als het dan bleek, dat de jongen bij de berooving betrokken was geweest.

Dagenlang bleef hij ermee rondloopen. Hij begreep zulke menschen ook niet. Zijn heele leven had hij de soberheid behouden van zijn boersche jeugd, had hij gëademd in de ruimte van de natuur en van de aartsvaderlijke dorpshuizen, tevreden met brood en koffie, een bord macaroni, een stukje vleesch, en een glas wijn. - Deze stadsmenschen, zoodra ze het

hadden, zetten alles om in gesmul en in kleeren, vóór ze dachten aan een behoorlijke woning, laat staan aan de toekomst. Allebei, de slechte behuizing en de genotzucht, bracht de kinderen aan lager wal. En de wrange ontevredenheid, de immer bijtende naijver op wie het beter hadden, stookte de begeerte aan naar altijd meer genot. Als er onder de socialistische leiders, dacht Renato, ook eens strenge boetpredikers geweest waren!

Dan zag hij plotseling weer vóór zich den afgetakelden man van nauwlijks vijftig jaar, met den ingevallen mond en de schuwe oogen, die daar dan toch maar leefde, half onder den grond, en hoestte in een verstikkende lucht, prikkelend van het vunze stof van andermans matrassen...

En bij dien onhoudbaren toestand hield ook Renato het niet uit, - of die menschen er dan zelf mee schuld aan hadden, of niet. - Waarom had hij toch niet wat meer geld! zuchtte hij. Dat hij ze in een menschwaardiger woning kon zetten... dat die man weer gezonder werd... en de jongen een goede slaapplaats vond... àls hij thuis kwam...

- In Massano had hij mooi zeggen: ‘Veel is hier niet noodig.’ Hier evenmin had hij veel noodig voor zichzelf, al was het dan het driedubbele van daarginds. Maar daarginds had ieder het zijne; als hij ziekte of armoe zag komen in een huis, dan haalde hij er Don Pompeo bij, en die deed zijn best,

dat er geholpen werd. Waar die zijn massieve schouders onder zette... Maar wie hielp er hier, in de groote stad? Wie zou er helpen een zoo weinig onderworpen vrouw als Pia, de moeder van zulk een zoon...?

III

Toen Flavia op een morgen het atelier binnenkwam - zij was er van Vrijdag tot Maandag niet geweest - vond zij den schilder zoo verzonken in zijn werk, dat hij niet eens haar komst bemerkte. Zij zag, dat zijn ‘Drie Blinden’ op den ezel stond, en - dat het doek zoo goed als voltooid moest zijn! Slechts eenmaal had zij het, half af, gezien; wekenlang had het daarna, als een vergeten ding, omgekeerd tegen den muur gestaan. En nu, in drie dagen...

Renato had haar aanwezigheid gevoeld.

‘Je moet je vanmorgen maar alleen opschieten,’ zei hij terloops, ‘ik heb geen tijd.’

Ze zette zich gedwee aan haar werk, bij het andere raam.

Een uur nog duurde wel het zwijgend arbeiden van den meester. Zij hoorde hem telkens spreken in zichzelf, steunen als een werkman... En plotseling deed hij een paar stappen achteruit, gooide zijn palet op den keukenstoel, en zuchtte diep.

‘Nou... daar is het dan!’

Flavia keek verheugd naar hem om. Hij kwam bij haar staan.

‘'k Heb eigenlijk achtenveertig uur aan één stuk gewerkt,’ zei hij; ‘met mijn gedachten zoo goed als met mijn penseelen; tot in een van mijn droomen toe. Nog nooit heb ik zoo, terwijl ik wakker lag, streek voor streek bedacht, wat er den volgenden ochtend op het doek zou komen. Ik was al om vier uur op van morgen. Het moèst af!’

Flavia zag hem in 't gelaat. Hij was bleek, en er was iets onwezenlijks aan hem, of hij opdook uit een andere wereld.

‘Waarom zoo'n haast?’ vroeg ze bezorgd.

‘'t Moèst af,’ herhaalde hij fanatiek. ‘Kom maar kijken!’

En Flavia wist niet, wat ze zag. Het doek, dat zij zich, van dien eenen keer, in al zijn rauwe wreedheid herinnerde, leek getransfigureerd. Uit den eerst nevelig-grijzen achtergrond was het verbazingwekkend fantoom van een betooverd Florence opgerezen: de avondgroene Arno, droomerig overwelfd door de oude brug op zijn drie lage bogen; daarboven, van een doorluchtig en goudachtig oker, de fantastische silhouet der toren-steile huizen, een grillig rotsgebergte gelijk; en 't al ademloos overspreid van een wijden zonsondergang-luister. De afglans van den hemel doorgoudde de bruine schaduwen en

doorvloot het edel-groene water, dat zelf scheen te gloeien van een bovenzinnelijken gloed.

En op den voorgrond... het waren niet meer de drie ultra-realistische gestalten, die meedoogenloos de leegte en de duistere driften en de erbarmelijkheden van het menschdom verbeeldden. Een hooge deernis was over deze gelaten gestreken en had de wrange aanklacht getemperd tot een diep en smartelijk verstáán. Zij hadden hun schelle kleur niet meer en waren tegelijkertijd lichtender geworden. Wonderlijk beschenen door den avondgloor stonden daar, onwetend, die drie arme afzichtelijkheden, opgenomen in een droom van verhevenheid en grootschen eenvoud, die hen des te aangrijpender maakte, en waarvan het doorglansde geheimenis de profetie scheen van een leven, in zijn diepste wezen schoon en goddelijk van aard.

Flavia, zonder dat zij het onder woorden zou kunnen brengen, voelde de inwerking van het duidingsvol vizioen, dat deze onbewuste mysticus in zelfverloren scheppen had verzichtbaard.

Lang bleef zij het sprakeloos bestaren. Dan keerde zij terug tot de werkelijkheid, die uit dagen en uren bestaat.

‘Maar hoe is 't mogelijk, professore, in zoo korten tijd?’

‘Het heilige moeten...,’ zei Renato, ‘en toen kwam vanzelf het heilige vuur...’

En op haar verwonderden blik:

‘'k Woù het af hebben! En 't moet dadelijk verkocht ook! 't Kan me niet schelen voor hoeveel. Als ik maar geld heb om die menschen... Dacht je, dat ik nog langer hier zwelgen wou in mijn overdaad van lucht en licht, als een miserabele slokker krepeert in zijn hol, waar hij niet ademen kan? 't Is al beroerd genoeg, dat je vader den jongen schuldig denkt... Wat een ellende zullen die stakkerds krijgen, als ze 't zelf gaan begrijpen... Ze zullen tenminste een menschwaardige woning hebben.’

En hij vertelde haar van zijn bezoek, enkele dagen tevoren, aan de werkplaats van Pia's man.

Flavia zag hem vol genegenheid aan. Zij had deze maanden, dat ze geregeld vier morgens in de week bij hem werkte, naast haar diepen eerbied voor den schepper van zoo velerlei schoonheid, tevens haar bewondering voelen groeien voor den man zelf, voor zijn ruwe goedheid, zijn teeder hart, zijn bijna naïeven eenvoud, heel de echtheid van zijn groot karakter. Ook nu ervoer zij het weer: wat was het prachtig, een mensch te vinden, die wèrkelijk iets voor een ander overhad, die een dáád wou doen voor een ander, een dwaasheid desnoods! Wat een warmte bracht dat in je eigen hart! Welk een vurig leven was hier gaande, vergeleken bij de verstandelijke, koele sfeer, waarin zij thuis ademde... of niet ademde. Hier voelde zij zich gelukkig. Renato

Focardi, dacht zij, zou nooit weten, dat hij ook aan haar, wie schijnbaar niets ontbrak, al de lucht en het licht had gegeven, die zij zoo broodnoodig had...

‘Dus dáárom heeft u, in drie dagen, dit meesterstuk kunnen maken?’ kwam ze eindelijk.

‘'k Begrijp het zelf nog niet,’ zei Renato voor zich heen, trotsch en nederig tegelijk.

Hij keek op en las plotseling de ontroerde vereering in haar opgeheven gezicht. En voor het eerst ontwaarde hij, hoe mooi ze was. Dat gezichtje, zoo stil naar binnen levend altijd, dat je 't als het ware oversloeg, om enkel de louterheid van haar blik te waardeeren of de warmte van haar stem, - op dit oogenblik zág hij het plotseling in al z'n teere bekoorlijkheid, en hij wist, dat hij voortaan haar altijd zien zou, zooals hij haar nu had ontdekt.

Flavia zweeg. Een bedenking had haar bewogen stemming verstoord: - hoe moest hij redelijkerwijs zoo maar opeens dit kapitale doek verkoopen? En als hij het te dwaas verkocht, wat zouden zijn zoons hem dan voor moeite maken? Zijn werk was zooiets als hun erfdeel; hun leven dreef erop... Met haar fijne intuïtie had zij in deze maanden, uit enkele weinige woorden van den meester, zijn verhouding tot die twee begrepen. En Flavia zou ook niet de dochter van den advocaat Pasquali zijn geweest, als deze reëele factoren haar niet eveneens in de gedachte waren gekomen.

Alsof Renato haar overleggingen geraden had, zoo begon hij, flauwer gestemd opeens, een soort zelfverdediging:

‘Ik weet het wel... als ik het onvoordeelig verkwansel, berokken ik mijn zoons een groot nadeel. Maar ik redeneer zoo: ik zie Ottavio niet op de vingers, als hij mijn dingen te gelde maakt... daartegenover gaat 't hem niet aan, hoelang ik werk aan mijn schilderijen. Ik zie anders op geen weken of maanden. Dat is mijn recht van kunstenaar. Daar moet niemand aan raken. 'k Had aan dit doek ook nog een half jaar kunnen knoeien. Nu is het plotseling af... 't Is mij zelf een raadsel, als ik het daar zie staan... En dus - in de volgende drie maanden schilder ik iets anders voor den Borgo Ognissanti.’

‘Maar waar vindt u hals over kop een kooper voor een doek als dit? “De Jonge Heerscher” heeft een geweldig succes in Milaan, maar van verkoopen is geen sprake.... Wie is tegenwoordig in staat....?’

‘De Jonge Heerscher,’ zei Renato, ‘is veel te groot voor particulieren.’ En met een sneer: ‘'t wordt misschien later een museumstuk!’

‘En als u dit inderhaast van de hand doet, en u hoort over een jaar, dat de een of andere collectionneur er vijf- of tienmaal zooveel voor gegeven heeft? Laat uw zoon het tentoonstellen... Die kan er,

beter dan uzelf, goede zaken mee maken, en u een voorschot geven...'

'Een voorschot geven?' verbaasde zich Renato, 'dat heeft hij niet. En die beroerde "goeie zaken" altijd...'

Zij zwegen.

Schuchter zei Flavia: '*Ik* zou dat wel kunnen ... een voorschot geven...'

Renato schrok bijna. Flavia kreeg een kleur. Had zij hem beleedigd? Dan vatte zij weer moed:

'Zou u 't *mij* willen laten voorschieten? Ik zou 't zoo graag doen! Wat zou ervoor noodig zijn dadelijk? Een paar duizend Lire? Ik kan u die gemakkelijk leenen... Papa geeft me altijd alle ruimte op het versterf van mijn moeder...'

Renato had een barsch gebaar. 'Geen geld tusschen ons.'

'Maar professore, 't is toch geen geld géven... 't Is alleen voorschieten... om te zorgen, dat u geen moeite hebt met uw zoon... en we Pia kunnen helpen...'

'Je bent een lieve meid,' riep Renato opeens, zoo uit de volte van zijn hart, dat voor het eerst sinds zij op zijn atelier kwam, Flavia in een luiden lach schoot. Renato zelf moest mee lachen.

Samen maakten zij toen een plan op en een beraming der kosten. Als kinderen waren zij ervan vervuld.

En nog overlegden ze sommige practische kanten van het vraagstuk, toen tegen elven Gian Carlo verscheen. Die kwam zoo nu en dan, evenals vroeger de arme Sandrino gedaan had, des morgens eens aanloopen.

Om het voltooide schilderij rustig te beschouwen, werd hem zelfs de tijd niet gelaten; 't was trouwens of Renato zich schaamde voor zijn schepping, in zoo luttele dagen tot stand gebracht. Flavia deed dus het verhaal van Renato's bezoek aan den wolkaarder en van hun voornemen, het gezin te doen verhuizen.

Gian Carlo luisterde aandachtig toe. En toen kwam het koude bad.

‘De bedoeling is mooi,’ zei hij, ‘maar...’

‘Maar?’ vroeg Flavia, lichtelijk geërgerd.

‘Nou, ik geloof, eerlijk gezegd, dat jullie op dit moment dien menschen geen kwaderen dienst zoudt kunnen doen. Hoe zijn ze zoo plotseling er boven op?, zal iedereen vragen. Zelfs als de jongen, bij gebrek aan bewijs, vrijgesproken werd, zouden ze bij huns gelijken in een slechten reuk blijven. Niemand zou willen gelooven, dat ze geen voordeel hadden getrokken uit de misdaad. Want hoeveel honderden of duizenden er in die weggegooide portefeuille zaten, is onbekend. De erfgenamen weten het evenmin...’

‘Dus,’ riep Renato onredelijk, ‘zou jij dien man

maar laten zieltogen onder den grond als een verpeste rat?'

'En *wij* zijn er toch, Bartolucci, om te getuigen, door wiens hulp de menschen er boven op kwamen?' viel Flavia hartstochtelijk bij, in haar ijver met Renato dat plan te volbrengen.

Gian Carlo had een moedeloos gebaar.

'Ik voor mij ben zeker,' zei hij, 'dat jullie verkeerd doen met voorbarig in te grijpen. Wie zou onze getuigenis te hooren krijgen? En wie gelooft hùn verhalen? Die man werkt nu in een benauwde lucht, maar denk je niet, dat de algemeene verdenking rond hen heen nog vrijwat benauwender zou zijn? Wacht ten minste tot het proces een beetje vergeten is!'

'De menschen zijn niet gewoon,' kwam hij nog, 'aan onbaatzuchtige daden! Ze zoeken altijd naar de beweegreden! Dadelijk zouden ze vragen: hé, waarom heeft Focardi dat gedaan? Wat steekt erachter? Op de eene of op de andere manier zouden ze de zaak verdacht vinden. Al was het alleen maar uit naijver...'

Renato begreep, wat hij bedoelde; hij was verslagen. En Flavia, met een vrouwelijke onlogischheid nam het Gian Carlo kwalijk, hun plannen te hebben verstoord.

Doch al zag de schilder in, dat Bartolucci gelijk had, - het viel hem moeilijk, zich bij de gebleken

onmogelijkheid tot hulpverleening zoomaar neer te leggen.

‘Zulke toestanden moesten onbestaanbaar zijn,’ bromde hij, ‘je zou er waarachtig nog toe komen, socialist te worden...’

Met een warmen blik zag Gian Carlo den kunstenaar aan.

‘In de veronderstelling tenminste,’ zei hij, ‘dat het socialisme in staat zou zijn, alle wantoestanden op te heffen...’

‘Dat beweer ik niet,’ antwoordde Renato, ‘ik zie zelfs volkomen in, hoe het socialisme juist menschen als Pia benadeelt... benadeelt in hun karakter. Het socialisme heeft zich trouwens nooit bemoeid, noch met de moraal, noch met het hart... Maar het heeft óók veel bereikt: de achturendag, goeie loonen, wat meer ontwikkeling...’

‘Naar mijn idee,’ zei Gian Carlo zacht, ‘heeft het socialisme zijn tijd gehad. Zeker heeft het veel bereikt; het is nóódig geweest; maar het machinale, onveranderlijke middel, de werkstaking, dreigt zoetjes aan de ruïne te worden van de arbeiders zelf! Het was immers aldóór werkstaking, de laatste jaren? Ze werkten meer nièt dan wel! Zoo hebben ze op heel wat plaatsen de industrie in den grond geboord, en wat is het gevolg? - werkeloosheid inplaats van welstand! Mussolini heeft het gezegd: “De klassenstrijd mag een nood-

zakelijke episode zijn in het leven van een volk, een dagelijksch systeem kan 't niet blijven, want dat zou de vernietiging zijn van alle rijkdommen van het land, en dus de algemeene ellende." Daarom wil het Fascisme dan ook de reconstructie; nièt de schadelijke klassen*strijd*, maar de vruchtbare *samenwerking* van de klassen, op een nieuwe basis. Wij zijn volstrekt niet tegen de arbeiders. Integendeel! Mussolini voelt nog even homogeen met het volk, als toen hij zelf socialist was; maar hij is tot de overtuiging gekomen, dat als de arbeiders het goed willen hebben, er een regeering moet zijn, die weet wat ze wil, en kàn wat ze weet, en die hen in staat stelt goed te werken.'

'Ik heb me om die dingen nooit veel bekommerd, daarginds in Massano,' zei Renato. 'Alles sprak daar meer vanzelf...'

'En dan,' voer Gian Carlo voort, 'heeft het socialisme een langzamen zelfmoord gepleegd door zich te begeven in den parlementairen konkelwinkel. In voortdurende compromissen heeft het zich elken dag meer verzwakt. Want bij loven en bieden en plooien wordt een karakter er niet mooier op, van een mensch zoomin als van een beweging. Het fraaiste is, dat de hervormingssocialisten, - als "partij van orde" zoogenaamd - onze medewerkers heeten! Ze kunnen me gestolen worden!'

'Ondertusschen,' hield koppig Renato vol, 'leeft

de man van Pia in een oord, dat Dante gerust had kunnen gebruiken in zijn Inferno.'

'Accoord, professore. Maar Pia's man is geen arbeider; 't is een baasje, dat achteruit is geboerd. Hoeveel gróóte bazen gaan er niet over den kop! De strijd om het bestaan is een feit, en de zwakkeren zullen het altijd min of meer afleggen, onder welk economisch bestel ook. De arbeiders, voor zoover ze den boel niet zelf in de war gooien, hebben 't heusch op den huidigen dag niet het kwaadst! Een goed werkman verdient vier Lire per uur! Wie het kwaad heeft, dat is de kleine burgerij; de kleine rentenier, wiens lire'tje geen derde van de waarde meer heeft....'

Renato had tegen dat alles niet veel in te brengen. Hij voelde zich als verlamd, na de opwinding der laatste dagen. En hij kon de pracht zijner Drie Blinden niet goed meer verduren.

Zijn gedruktheid nam nog toe, toen Ottavio eerst, en later Lorenzo, hem andermaal kwamen aanmanen, zich van Pia te ontdoen. - Meer en meer bracht zij zijn naam in opspraak, zeiden ze. Er hadden toespelingen in de courant gestaan over de welgevormdheid der veertigjarige werkvrouw, de moeder van den moordenaar, die nog steeds den schilder Focardi diende. En Renato gevoelde in het overbrengen dezer verdachtmaking een vage beduchtheid bij zijn zoons... Het maakte hem ziek.

Zelfs de marchese Niccolini kwam met een der-

gelijk voorstel. - Waarom ging hij zoo tegen ieders raad in? Hij kon toch, onder het een of ander voorwendsel, die vrouw wel ontslaan? Met een vergoeding, dat zij er geen schâ door leed...

‘Ik wil 'r, vooral op dit oogenblik, geen moreel affront aandoen,’ zei Renato ernstig.

Niccolini keek, alsof hij dat ‘moreel affront’ wel wat buiten verhouding achtte.

‘Ze staat uit de instructie als zeer rood bekend, en haar man ook, hoewel minder... 't Zou me spijten, als u er overlast door kreeg... Onze jonge vrienden zijn wraakzuchtige goden...’

Dat laatste ging met een zijdelingschen blik naar Gian Carlo, die in zijn zwarte hemd bij hen stond.

‘Wraakzuchtig?’ zei Gian Carlo, ‘als 't noodig is!’ Dan bij wijze van grapje:

‘Ik garandeer de onschendbaarheid van onzen Renato Focardi.’

En Renato zelf zat den markies te bestudeeren:

- ‘De evenwichtige raad van een weldenkend man uit de hoogere klassen,’ zoo taxeerde hij zijn woorden, en schril voelde hij plotseling, hoe wijd de afstand was, die hen scheidde.

‘'k Heb een groote genegenheid voor hem,’ dacht Renato nog, ‘hij is nobel, verdraagzaam, en onkreukbaar eerlijk... en hij mist juist dat, wat de wereld ook maar één stap zou kunnen verder brengen...’

Achtste hoofdstuk

I

HET was in diezelfde dagen, dat Renato plotseling voor een fatale beslissing te staan kwam.

Pia, op een morgen, met een verwijtvol gezicht, was aan zijn ontbijttafel verschenen, om hem de rafelende mouwranden van zijn dierbare bruine jasje voor te houden...

Renato had zijn snorren droog gezogen, en in zijn twee ontstelde handen de mouw hulpeloos betuurd; hij voelde zich jongensachtig schuldig. Netjes op zijn kleeren wezen had hij nu eenmaal nooit gekund. Doch toen daarna ook de meer dan sleetsche plekken in het zitvlak van zijn broek waren tegen het licht gehouden, raakte Renato geheel verslagen. Het leek hem een aanblik vol geheime dreiging, iets als een natuurverschijnsel...

Moedeloos was hij naar zijn atelier gestegen. - Zijn geliefde, bruine pak, het pak met het geestige vischgraatje, dat jarenlang in Massano zijn ‘beste pak’ had geheeten... en dat hier al zijn uitgangetjes met Silvio had opgeluisterd! In verteedering herdacht hij ook, hoe Pimpia zelve op de groote

voorjaars-markt de stof had gekocht, en hoe zij het door de kreupele Signora Rita, die voor de militairen werkte, had laten maken... een patente naaister, zei Pimpia, die een degelijker snit had dan alle plattelands-snijders bij elkaar. - Goeie Pimpia, wat was zij trotsch op hem, iederen keer dat hij erin uitging! 't Was dan ook een echt geklééd pak geweest...

En hoe kwam hij nu, in het Florence, dat hij niet meer kende, aan een nieuwe uitrusting? Hij had een heiligen afschrik van alle kleermakers en winkeliers, als 't erom ging, voor zichzelf iets te koopen. Nooit had hij zich, zelfs in zijn jonge jaren, ongelukkiger gevoeld dan voor een toonbank vol uitgestalde stoffen, al die strepen en ruitjes, waar hij toch geen verstand van had, of onder het elletje van den maatnemer; terwijl het vernederend staan draaien onder diens handen, in het met gek draden onherkenbaar volgeregen wambuis, hem altijd tureluursch had gemaakt voor heel den verderen morgen.

En lieve hemel, dacht hij, als nu Ottavio of Lorenzo erbij te pas moesten komen, om van Aurora niet eens te spreken! Lorenzo, die hem zijn ‘chic’ zou willen opdringen, of Ottavio, die van ‘stijl’ zou spreken... ‘God bewaar me!’ weerde Renato bij zichzelf die onheilen af!

Dagenlang, zoo dikwijls die zorg hem weer in de gedachten schoot, geraakte hij uit zijn humeur.

Tot hij eindelijk, heel voorzichtig, aan Flavia zijn nood klaagde.

Flavia glimlachte vermaakt, maar zij bracht uitkomst: - zij zou hem een kleermaker thuis sturen! Nee, nee, heelemaal niet zoo'n ongenietbare... een, die voor haar vader de kleinere karweien opknapte, een betrouwbaar werkman... zij zou die bij hem laten komen met geschikte stalen...

Renato herademde. Gedwee koos hij een paar dagen later de eerste de beste stof, die de man hem te zien gaf, en liet zich braaf de maat nemen, dankbaar aan Flavia's voorzienigheid.

En toen het pak af was, ging hij er dadelijk den volgenden morgen met Silvio in uit. Hij genoot er werkelijk zelf van, en nog meer genoot hij van de opwinding erover van het jongetje, dat, betooverd door grootvaders donkerblauwe deftigheid, zoet beloofde: hij zou nu den volgenden keer heusch probeeren stil te zitten, als grootvader weer zijn portret ging maken.

En na het pak, kwam het hoedje... Ook het schuithoedje, op een kwaden dag, bleek twee glimmende vlekken te vertoonen, daar waar een wat ongeduldige hand het aanvatte, telkens als er een groet te beantwoorden viel op straat. Onwijs, dacht Renato vaak, zooveel menschen, die hij zich niet herinnerde ooit gezien te hebben, en die hem schenen te kennen.

Ondertusschen bleek het onmogelijk, in Florence een duplicaat te bemachtigen van zijn heerlijk schaduwgevend Maremmaansche hoofddeksel. Op een morgen, in de Via Tavolini, meende hij de ontdekking te doen: een heele stapel lag er achter een raam, maar in vreemd-opzichtige kleuren, lichtgele, vuurroode... Hij ging binnen; de zachtjes hem uitlachende winkelier bracht hem aan zijn verstand: nee, dit was heelemaal geen model; die schuiten droegen bij studentenfeesten de ‘goliardi’, de ‘snaken’, en opzij van die gekke luifels speldden ze hun medailles vast...

Toen kocht Renato gelaten het model van dat jaar. Doch die nieuweling had langer werk om in de gunst te geraken, dan het door Flavia bedisselde pak. En maanden later, met het doortrapte gezicht van een schooljongen, die zich zijn kwade streken maar al te bewust is, plantte hij zich nog bij allerlei uitgangen den ouden getrouwe lèkker weer op zijn weerbarstigen kop.

De eenige trouwens, die er hem liever mee zag, was Flavia. ‘Zóó ken ik u nu eenmaal,’ zei ze; ‘ik zal er moeilijk aan wennen, u te zien met een hoed, zooals iedereen heeft... Maar,’ moest ze toegeven, ‘hij stond beter bij het oude pak!’

Overigens had Renato in den loop van dat jaar vele wereldsche vorderingen gemaakt. Hij zei niet langer ‘Signor Marchese’, zooals de bedienden

doen, tot Niccolini en diens broer, met wien hij inmiddels kennis had gemaakt, maar ‘marchese’ alleen, gelijk dat hèm paste. En hij voelde zich niet meer onzeker van gedrag, zoodra hij den drempel van het palazzo aan de Lung' Arno betrad of de salons der Leonardo-Societeit. Een poos geleden was hij toch bezweken voor den aandrang der beide heeren om zich te laten voorhangen. Hij kwam er niet dikwijls; maar hij had in de leeszaal allerlei maandschriften ontdekt, en voor het eerst van zijn leven was hij in de gelegenheid, zich beter op de hoogte te stellen van 't geen zijn tijd aan kunst voortbracht. Hij had er enkele malen gezeten, diep gedoken in een leeren clubfauteuil, en Pimpia's pijp bleef in den zijzak van zijn mooie, donkerblauwe jasje. Hij moest toegeven, dat er veel te zeggen viel voor deze wijze van zitten, en bijna kreeg hem in dien weelderigen mastodont het duiveltje der gemakzucht te pakken.

Renato vond zichzelf een gek geval. Hij zag, soms met een zekere voldoening, maar vaker nog met verachting, dat hij een ‘meneer’ werd. Hij ontaardde, moest hij constateeren. Maar tegelijk, vreemd genoeg, voelde hij zich jonger en pittiger dan sinds lang! Hij begreep het niet. Allerlei verdriet en bekommernis had hem gepijnd en bezwaard sinds hij hier in Florence woonde: - de koele verhouding tot zijn zoons, het bedervende huwelijk van Ottavio

en Aurora, de tragische dood van zijn jongen vriend, den dapperen Sandrino, en Pia's moeder-angsten... Hoe rustig en effen was hiertegenover zijn leven in Massano geweest. Doch dáár, dacht hij dan weer, had hij den kleinen Silvio niet gehad, het bloemetje, dat met z'n dauwige frischheid hem verkwikte! En hij had er ook niet het bijna dagelijksch contact met Flavia, die op haar beurt jonger en fleuriger scheen geworden in haar hartelijkheid voor hem. Vaak bracht zij hem bloemen of vruchten, en vooral haar zorgzamen glimlach, de vriendelijkheid van haar oogen. Het was misschien, dacht Renato vaak, die vloed en die eb van het goede en het smartelijke; het was de bewogenheid van het leven, die hem een late, nieuwe jeugd gaf.

Een andere versche luchtstroom voer er door zijn wezen uit den omgang met een aantal der jongste jongeren, die hij had leeren kennen in het Café d'Italia, waar zij welhaast elken avond bijeenkwamen, en waar Renato zich vrijwat meer thuis voelde dan op de voorname Leonardo. Maar hoeveel nieuws en verrassends die kennismaking hem gaf, *zij* was het zeker niet, die hem een jeugdgevoel bijbracht. Want, dat begreep hij best, al die jongeren van even in de twintig, zij vonden hem eigenlijk den eerbiedwaardigen vertegenwoordiger van een overwonnen verleden; minder eerbiedig zelfs: oude kost. Hoe zou het anders? Allemaal groote

mannen voor elkaar, maar dan ook enkel voor elkaar, want door niemand nog erkend, moesten zij wel den drang hebben, iemand als hem omver te loopen, ten einde zichzelf baan te breken.

Zij waren zoo ongenadig serieus, zoo vierkant uit één stuk, zoo geweldig zeker van hun zaak... Maar dat alles kwam met de jaren wel terecht... Zij meenden ook zoo wonderveel al bereikt te hebben; en Renato deed zijn best te onderkennen, waarheen ze feitelijk op weg waren. Graag hoorde hij hun discussie's aan. Zij wilden allemaal heel andere dingen, dan hij ooit had gewild; en van de meeste hunner principes moest hij weinig hebben. Zij bestonden voornamelijk nog uit felle theorieën; maar in den grond miskenden zij hem toch vrij wat minder, dan uit die theorieën zou moeten volgen. Eén voor één hadden zij gevraagd, of hij hun werk eens kwam kijken. En als hij van voller harte iets kon loven, waren zij gelukkig. Enkelen van hen hield hij voor zeer talentvol.

Daar was de kleine, breede Bracco met zijn warme oogen, die prachtig werden van vurigen ernst, als hij den geest had; en welk een beminnelijken glimlach voor hem, beschermend bijna en toch eerbiedig. Zijn landschappen hadden de onhandige lijnen en de schelle kleuren, die op het eerste gezicht deden denken aan de bekladsels van een dorpsherberg; maar als je goed keek, waren die schilderij'tjes, om zoo

te zeggen, het extract van het landschap en zwaar geladen met de stemming ervan. Een schril, rechtaf huis, fel licht tegen een effen loodkleurige zee, herinnerde zich Renato; maar een sombere spanning zat er in dat doekje, die den naam ervan: ‘Tragiek’ tot een werkelijkheid maakte.

De religieuze tafereelen van Castelli - een Kruisafname, een Dood van San Francesco - zochten het eveneens in een vereenvoudiging, die door hoekigheid expressiever wou zijn. En dat expressieve bereikte hij ook wel, al vond Renato deze figuren stuitend leelijk tegelijk.

't Minst beviel hem, persoonlijk, Lasagni, een beeldhouwer van even in de dertig. Doch zijn werk had kracht, hoe vreemd die bijna wanstaltige saamtrekking der vormen den kunstenaar eener vorige generatie ook aankwam.

Al deze jongeren, begreep Renato, streefden ten slotte naar eenzelfde doel: weglating van elke overtolligheid, of liever, van wat zij overtollig noemden! Maar waar was de grens tusschen beheerschte synthese en machtelooze gemakzucht? tusschen het primitief-argelooze en een gemaniëreerde naïveteit; tusschen dat, wat mooi wordt van doorleefde leelijkheid, en het klakkeloos monsterachtige? Op een tentoonstelling van nog andere ultra-modernen had hij schilderijen gezien, zoo onguur, zoo wreed-misvormd, zoo dwaas, dat ze hem benau-

wende droomen leken van waanzin en misdaad.

Er waren ook litteratoren bij de groep uit het Café d'Italia: Ravazzini, fijn, zwak van gezondheid, mank door den oorlog, wiens heldere oogen en gevoelige mond Renato aantrokken; 'n paar jongere snuiters, balddadig met blikken en woorden - één van hen, pas zeventien, was fascist. Soms kwam 'n ijdel-schoone jongeling aangezet, amateurboxer naar het scheen en eveneens, sinds kort, in 't zwarte hemd; hij heette Olivetti, werd door de wat ouderen gedurig ertusschen genomen als ‘de dichter der toekomst’, en was onscheidbaar van een schreeuwerig en puistig ventje, dat bij deze groep niet thuis hoorde, vond Renato. Later vernam hij, dat de gruwelijkste misgeboorten op de tentoonstelling, die hem zoo buiten zichzelf had gebracht, van dezen Fantoni waren.

Meest zat Renato in de buurt van Bracco en Castelli en Ravazzini. Arm waren die jongens als de mieren; verkoopen deden ze nooit iets; maar eerder zouden ze honger hebben geleden dan hun café eraan te geven!

‘’t Is onze eenige satisfactie,’ zeiden ze, ‘te práten over onze kunst; want niemand kijkt er verder naar om. Wie wèl verkoopen, - u er buiten gelaten, natuurlijk - zijn noodzakelijkerwijs de oppervlakkige mooidoeners.’

‘Ik ben nu achtenzestig,’ antwoordde Renato,

‘en pas sinds een jaar of vijf beginnen ze me te willen. Voor een andere vijf of zes jaar zullen jullie me mijn goed fortuin nog moeten gunnen. En dan.. nou, dan komen jullie zelf tóch nog in lange niet! Voor jullie eens veertig zijn... vijftig... Eerder zul je, hoop ik, toch geen erkenning verwachten? Je moet werken om het plezier van 't werken. Werken is het beste van het leven. Zelfs de belooning van het praten is overbodig. En loop vooral nooit een criticus na!’

Hij kon deze en dergelijke dingen zoo aardig en welgemoed zeggen, en, naar de meesten wel wisten, zijn leven had zoo geklopt met wat hij zei, dat ze 't hem ook graag hóórden zeggen.

Al te vaak wilde hij deze jongeren niet lastig vallen met zijn gezelschap: de jeugd hoort bij de jeugd. Maar 't was hem meer dan eens gebeurd, dat hij op zijn eentje langs kwam om ergens een stil avond-biertje te gaan drinken, en dat er een uit hun café naar buiten schoot om hem mee te troonen. Dat deed je toch goed.

Als hij echter Pastrelli, den kunst-beoordeelaar, bij hen zag, dan kneep hij weer uit. Niet dat hij Pastrelli een kwaad hart toedroeg over de critiek op zijn ‘Jonge Heerscher’, door hem een parade-stuk genoemd; hij had zelfs een zekere sympathie voor dat goed-geluimde buitenmans-gezicht, al bevielen de scherpe keur-oogen hem minder; daar vond hij

boersche hardheid en slimheid in terug. Doch in 't algemeen hield Renato niet van lieden, wier eenig ambacht het was, het altijd beter te weten dan de kunstenaars zelf.

Pastrelli beklaagde zich over hem bij Ottavio, dat had hij heel goed begrepen... Maar Pastrelli scheen te kunnen taxeeren wat zijn werk waard was, en Ottavio verkocht het ervoor; die twee hoorden bij elkaar; hij had daar verder niet mee te maken. *Hij* schilderde.

Een enkele maal verscheen in die groep jonge artisten een al veel ouder, Florentijnsch schrijver - een veertiger schatte Renato hem - die ook in het buitenland naam maakte, zeiden ze. Een bundel novellen had hij vroeger van hem gelezen, onbarmhartig kervende verhalen, toonend het menschelijk wezen in al zijn armzalige naaktheid; maar in den cynischen toon had Renato een donkere smart geproefd. Rocca was in dien tijd een verbitterd atheïst; dat wou dus zeggen: in diepste wezen een felbegeerende, religieuze geest. En die was doorgebroken in hem; uit den driesten godloochenaar, den alles omverwerpenden futurist van eertijds, was een hartstochtelijk katholiek gegroeid. Zijn ‘Leven van Paulus’, enkele maanden te voren verschenen, was een, nog altijd ruw en onbehouwen, maar indringend-scherp beeld van den stichter van het Christendom. Zoo hadden Castelli en Ravazzini hem verteld;

en Renato nam zich voor, dat boek te lezen. Hij las graag over de vurige uitstortingen van het geloof, al kon hij in de honderdvoudige vormen, waarmede de Kerk die verbeeldde, moeilijk meer komen. Eer voelde hij zich Christen dan Katholiek; en eigenlijk nog meer begeerig naar hij wist zelf niet wat, dan Christen in het bizonder. Hij was verlangend naar wat deze Rocca hem te zeggen zou hebben.

De man zelf: een hooge gestalte, een gesloten, geelbleek gezicht, met een steil voorhoofd en een donkerbruinen haarbos; maar zijn bleekblauwe oogen waren eerder zacht van expressie, en uit de dikke lippen, tomaatrood in dat geel gelaat, zei de bijna toonlooze stem de onbeschaamdste brutaliteiten en de gewaagdste aphorismen, - Renato gevoelde dadelijk: om zich heen te zetten over een tè groote schuwheid.

De eerste maal was Rocca naast hem gaan zitten; Renato had zelfs den indruk, of hij voor hèm gekomen was. Maar het had niet gevlot tusschen hen. Het felle intellect, hoe groot en vurig ook, had geen weerklank gelokt uit Renato's argeloozen en ongeschoolden kunstenaarsgeest.

Toch was Renato geboeid door hem, al kon hij zijn ingewikkelde en bij verrassing zwenkende gedachtengangen niet altijd volgen, en niet altijd onderscheiden, waar de avontuurlijke scherts ophield en de ernst begon.

‘Kunst is niet zoo geweldig belangrijk’ decreteerde zacht Rocca, tegen de kunst-theorieën opleven-en-dood van de jongeren in; ‘de groote godsdiensten en philosophieën staan er ver boven en achter... Als dáárvan de kunst zoo nu en dan eens een kleinigheid weer mag geven, is het al heel mooi’

Renato had altijd de kunst als het beste beschouwd, door de menschheid voortgebracht; maar toch riepen die woorden een vage herkenning bij hem wakker. De onbewuste mysticus, die Renato was, deed zelf niet anders dan uit de diepten van zijn wezen het geheime licht naar buiten stuwen in zijn verven, en, al wist hij dit nauwelijks, het gaf hem zijn trots en zijn groote nederigheid tevens, dat hij zijn werken voelde als de zichtbare uitkomst van iets wonderlijks, iets onverklaarbaars, achter en boven eigen persoonlijkheid.

‘Je kunt trouwens de kunstenaars verdeelen in twee soorten,’ voegde Rocca aan zijn vorige uitspraak toe, ‘de katholieken en de imbecielen...’

‘En sinds wanneer is *U* niet meer imbeciel?’ had geniepig Fantoni gevraagd.

‘Sinds ik niet meer ben als jij,’ antwoordde Rocca met een grijns.

Een andere keer gaf hij zijn ingenomenheid met Mussolini te kennen. ‘Men heeft altijd een zwak voor zijn... leerlingen,’ zei hij met een ironische neerbuigendheid.

En als de tafelgenooten verbaasde gezichten trokken, fluisterde hij voort:

‘Natuurlijk, het fascisme heeft alles van het futurisme geleerd! Wij waren het, die geen genoegen namen met den stilstaanden poel, die Italië was. Een poel, of een museum, dat komt op hetzelfde neer. Wij wilden het benauwende museum opruimen. We wilden beweging, strooming, dynamiek, kabaal. We wilden daden, we wilden vooruit! En we wilden den oorlog; de neutraliteit was al even muf als de museumlucht. Italië had geen eigen nationale ziel; het buitenland dweepte met ons verleden, en wijzelf dweepten met het buitenland... Al hebben de oorlog en het communisme de komst van het fascisme dan verhaast, het zou tòch gekomen zijn, om Italië wakker te maken. Of liever: het was er al, in het futurisme. Wat wil Mussolini anders dan wij vroeger wouën: opruimen, beweging, dynamiek, kabaal...?’

‘En reconstructie,’ vulde Ravazzini aan.

‘Mussolini is van den nieuwen tijd,’ hernam Rocca na een oogenblik, ‘den tijd dien wij hebben ingeluid. Na de eeuw van het alles uitrafelend rationalisme, de analyse, de specialiteiten, het parlementarisme, komt de eeuw van de synthese, van den herscheppenden geest; en voor mijn part, van den dictator...’

‘Hei, zeg!’ riepen er verscheidenen, ‘een dictator...!’

‘Zeker’ meesmuilde Rocca, ‘ik heb nooit gehoord, dat de schepping door vijfhonderd goden was geschapen. Als er ooit wat goeds tot stand wil komen...’

‘En zou die herschepper Mussolini moeten zijn?’

‘Als hij toch mijn leerling is...’ zei Rocca onverstoorbaar. Zijn oogen lachten. Dan werd hij plotseling zeer ernstig, en als een orakel klonk het woord:

‘De definitieve reconstructie is alleen mogelijk op een religieuze basis. De gróóte reconstructor - zal groot moeten zijn in het geloof.’

Renato genoot van zulke gesprekken; maar gretiger nog koesterde hij zich in den gloed, dien hij àchter Rocca's grillige gedachtenwendingen gloeien voelde.

Soms, 's avonds alleen op zijn atelier, kon hij met trots denken aan dat tafeltje jongeren, daar in het Café d'Italia. Wàt hem dan tegenstond in dit Florence van na den oorlog, - de heilige vlam was niet gebluscht. Het kwam hem zelfs voor, dat het gehalte van de besten dier jongeren beter was dan het gehalte van hem en zijn kornuiten in hún strijdjaren. Dat sprak ook vanzelf: de vlam van hún weerstand sloeg op uit de burgerlijke onverschilligheid en goedmoedigheid van de rustige, maar vlakke wereld zijner jeugd; déze vlam werd hooger omhoog geblazen door den trek, die uit een afgrond

woei. En de kunstenaars, dacht hij nog, waren deze maal niet eens de voornaamste opstandigen. Het waren de dichters van de daad, in wie het vuur gevaren was; fascisten als de arme Sandrino, als Gian Carlo, als die enthousiaste jongen van zeventien; de fascisten van ‘la Disperata’, die met een vertwijfelden moed stonden en stierven voor hun ideaal.

Maar was het dan in of buiten de kunst, - altijd, van geslacht op geslacht, bleef er de falanx der jonge, bezielde geesten, die zichzelf verteerden, brandstof voor het eeuwige vuur, dat zij overdroegen aan de toekomst.

II

Op een Zondag in het begin van November bracht Renato voor de eerste maal een bezoek aan de familie Bartolucci in Bagno a Ripoli. Gian Carlo kwam hem halen in den auto, zorgzaam als altijd. Toch vond Renato hem stil.

Het was een groote, maar eenvoudige villa. Een boerenmeisje opende het hooge hek, door twee steenen leeuwen bewaakt; zij reden een laan van oude cypressen door en kwamen het voorplein op; de oranjeboomen, in hun rij klassieke potten, waren nog buiten.

Op de stoep stond Gian Carlo's vader, een inzich-

zelfgekeerde man met een wit puntbaardje en oogen, die veel verdriet verborgen. Hij drukte met twee handen Renato zwijgend de hand. Zij gingen het binnenplein over, kwamen de ontvangzaal in. Daar wachtte Sandrino's moeder, zeer bleek van gelaat en wit van haren; zij was in zwaren rouw. Met een lieven glimlach ontving zij hem. ‘Ik ben blij,’ zei ze zacht, ‘eindelijk den trouwen vriend van mijn beide jongens te zien,’ - maar tegelijkertijd sprongen de tranen haar in de moede, grijze oogen. Dan lei ze haar hand op Gian Carlo's schouder, zag hem teeder aan met een dankbaarheid, waarin zich angst verschool. Doch het sterke gezicht van den zoon bleef onbeweeglijk. Er was iets, dat Renato niet begreep.

Toen traden uit den tuin de zusters binnen, jong nog alle drie. Zij keken lichtelijk bevreemd, en hielden zich wat op een afstand.

Een knecht verscheen in de tusschendeur. De contessa noodde Renato haar te volgen, en door een tweede zaal, waar een lang uitgerekt, zeszakkig biljart stond, begaven ze zich naar de eetkamer. Twee bedienden waren daar; een stond achter zijn stoel, en, terwijl de gast ging zitten, schoof hij dien aan. Even moest Renato lachen: 't was, of ze hem voor een kleinen jongen hielden!

Er was weinig discours aan tafel; zonder de luchtige gesprekken der meisjes zou het op sommige

oogenblikken bijna pijnlijk zijn geworden, al voelde Renato zoowel de contessa als den ouden Bartolucci hem méér dan goedgezind.

Na het eten liet Gian Carlo den meester hun bloementuin zien, den monumentalen citroenenhof, en den bij de villa behoorenden wijngaard.

En als de jongeman nog al maar zwijgzaam bleef, en Renato hem naar de reden vroeg, kwam hij moeilijk los:

‘Wat ik hèb, professore? U heeft 't gemerkt... Ik ben in een afschuwelijken tweestrijd... Of nee, dàt niet. Van tweestrijd kan zelfs geen sprake zijn. Er is maar één weg... Mijn arme moeder kan dat niet inzien... Zij wil, dat ik uit den Fascio zal gaan.’

En na een oogenblik:

‘Ik geef toe, het is een vreeselijke tijd voor haar, na wat er met Sandrino is gebeurd....’

‘Zeker is het een vreeselijke tijd voor haar,’ zei Renato. ‘Aldoor weet ze je in gevaar. Neem de eerste de beste courant... een sluipmoord, een overval, een bom...’

Gian Carlo knikte, ‘'t Zit hier in Bagno a Ripoli vol communisten. Op den hoek van elken weg, bij het langsgaan van elke haag, kan er iets gebeuren... Ik zie 't heel goed, het doet haar kwaad, 't vreet haar zenuwen op... Ze smeékte me een paar maal, me terug te trekken. Maar dat gáát immers niet?

Het is niet iets, waaraan je meedoet, en dan weer eens nièt meedoet. Het is geen sport! Het is ons ernst. Ik heb mijn eed afgelegd. Die kan ik niet breken... Maar het is niet aan te zien, je moeder in tranen... Toe mijn jongen, je dóet het, nietwaar? Je belooft het me?! Ik heb niet veel gezegd. Mijn vader begrijpt me, en zwijgt. En zij, poveretta, echt vrouwelijk, zij doet, of ik 't beloofd hèb. Zoo probeert ze me zachtjes te dwingen, met een belofte, die ik niet heb gegeven, die ik niet geven kàn....'

'Je moeder heeft al zóóveel geleden,' zei Renato. 'Eerst heel den oorlog; daarna Sandrino... Als ze zenuwziek wordt...'

Gian Carlo bracht de handen aan zijn ooren; zijn bleeke gezicht werd door een vuurrood bevlogen. Het zweet brak hem uit.

'Zwijg, professore, zwijg!' bezwoer hij gesmoord, 'het maakt me gek! Wat moet ik doen! Ik kàn immers niet? Hoe kan ik mezelf tot een afvallige maken, onzen naam onwaardig, en Sandrino onwaardig? Ik kàn niet... En dan staat daar aan den anderen kant die lieve moeder, die lijdt en die me aankijkt, heimelijk vol angst en vol hopelooze hoop, maar uiterlijk met die dwingende dankbaarheid voor mijn zoogenaamde belofte van "wie zwijgt, stemt toe"... Die gespannenheid, die je voelt in haar, na al dat verscheurende verdriet... Het is afschuwelijk!

afschuwlijk...! Nu zet ze weer alles op u, dat voel ik... zeker, dat u haar helpen zult... dat u mij zult raden in haar geest...'

Ze waren in de diepte van een olijvenlaantje gekomen, tot aan de grens van het erf, waar vlak boven een vredige Arno-bocht, een ronde steenen bank binnen een kring van cypressen stond. Gian Carlo viel er neer. Zij zwegen.

'Maar is er dan geen middenweg,' peilde eindelijk Renato, 'kun je niet blijven in den Fascio zóó, dat ze bij expeditie's jou wat ontzien...? Ze weten toch, dat na den dood van je broer, je ouders maar één zoon meer hebben; dat 't niet voor jezelf is... Zoo hoeft het ook niet onteerend te zijn...'

'Uitgesloten!' riep Gian Carlo hartstochtelijk; 'als iedereen met exceptie's kwam, de een voor zijn moeder, de ander voor zijn meisje, een derde voor vrouw en kinderen... waar zou dat heen moeten? Vroeger in den oorlog werd er toch ook niet gevraagd, of je broer gesneuveld was? Natuurlijk vocht je door! Nee, de fascio eischt blinde gehoorzaamheid. Voor niemand privileges! Allen zijn we gelijk, uit wat voor stand we ook zijn, - een kameraadschap nog volstrekter dan ze in het leger al was. O, als u den geest kon voelen van onze oude "Disperata"...!'

En na een nieuw zwijgen, somberder nog dan eerst: 'Er is ook een andere reden, waarom ik voel,

dat ik mij niet zou mogen terugtrekken. Er komen de laatste maanden te veel halfslachtige elementen in onze gelederen... er gebeuren dingen, die niet noodzakelijk zijn, die niet verantwoord zijn... daarom rust er een dubbele plicht op ons, de echte *fascisten van het eerste uut*. En juist nu... U hebt toch gelezen over het groote Congres, dat er in Rome komt, om van de fasci een politieke partij te maken? Het zal er spannen! Onze “Disperata” vertrekt op 't eind van de week! De meesten hier zijn er fel tegen! In het parlementaire gedoe zien ze de kracht van het fascisme ondermijnen... Ik weet het nog niet; best mogelijk, dat Mussolini kan, wat niemand anders zou kunnen... Maar hoe dan ook, wij allen, die het zwarte hemd dragen, wij hebben ons te geven, onvoorwaardelijk. 't Is meer dan onze plicht alleen; wij moeten het voelen als een recht, als een eer! Een middenweg bestaat niet.’

‘Zelfs niet ter wille van je moeder?’

Gian Carlo schudde moedeloos het hoofd.

‘Heeft u niet de heroïsche brieven gelezen van zoovele moeders van gevallen fascisten, trotsch op hun zoons, trotsch dat zij ze offeren mochten aan het vaderland? O, als de mijne ook eens zoo voelen kon...!’

En Renato zag in, dat één offer te groot kan zijn voor een mensch: af te zien van de bereidheid, zich te offeren voor zijn ideaal.

Zwijgend liepen zij na een tijd het olijvenlaantje terug.

Het bezoek verliep hartelijk, maar gedrukt. Renato was dankbaar, toen de oude Bartolucci al spoedig, en blijkbaar opzettelijk, hem meenam naar de bibliotheek, om hem enkele zeldzame plaatwerken te toonen. Hij zou niet geweten hebben wat te zeggen aan deze arme moeder, indien zij hem gepolst had over de wreede beslissing van haar zoon.

Het congres in Rome bracht dagen van geweldige spanning over het land. Alle leiders van de Fasci waren er tezaam gekomen; en ieder uur voerde nieuwe pelotons zwarthemden de hoofdstad binnen. Dan, als antwoord op den voorgenomen tocht der duizenden fascisten naar het graf van den Onbekenden Soldaat, het Altaar van het Vaderland, brak de algemeene werkstaking uit. En toen de beurt aan de Florentijnsche makkers kwam om te vertrekken, stond het treinen-verkeer stil. Zij hoorden, dat te Rome de Borgo in opstand was, dat er kameraden waren gevallen; en in een machtelooze woede hield de staking hen gevangen! Op een gegeven moment werd er besloten: zij zouden zelf een trein laten rijden. Tegenstand van den stationchef? van de politie? Wie zal er in een verlaten station, om elf uur 's avonds, aan duizend gewapende jonge mannen, die willen met een onverzettelijken wil en die

hun machinisten bij zich hebben, verhinderen een trein te formeeren en de gevaren te onderstaan van een rit door den nacht langs de onbewaakte wegen? Er gingen geruchten van ondermijnde bruggen, van opgebroken rails. Niets kon hen afhouden van het besluit, zoo spoedig mogelijk Rome te bereiken. En het was door een toeval - de telefoon naar Bagno a Ripoli was afgesneden - dat Gian Carlo Bartolucci niet meetrok met het hachelijk convooi.

Als door een wonder kwam heel de moedige troep zonder letsel op de plaats van bestemming aan. Maar daar, in de leege straten - geen trams noch auto's of rijtuigen, en de burgers bang in hun dichte huizen - kwam het tusschen de communistische benden en de troepen zwarthemden tot al bloediger conflicten. En te midden van Rome in burgeroorlog werd het Augusteum de versterkte burcht van het Fascisme, waar het Congres in stormachtige zittingen voortduurde. De echte doldrieste ingrijpers wilden niet hooren over een politieke partij, die de fasci zou verburgerlijken tot een nietige minderheid in een systeem van meerderheden. Zij moesten blijven, wat zij waren: David tegen Goliath! -Mussolini, als een titan, die den orkaan binnen en buiten het Augusteum beheerschte, wist door te zetten zijn onwrikbaar plan: de chaos der moedigen diende te worden georganiseerd tot de vastheid van een onoverwinnelijk leger. Het kwam tot dramatische

tafereelen. Heethoofden, vanaf de galerij, dreigden met de revolver. Anderen, ten teeken van protest, verlieten de zaal. Inmiddels werden van de straat elk oogenblik de gewonden binnengedragen; alle gangen en zalen waren een groot legerkamp. Ernstiger botsingen met de bolsjewieken werden gevreesd, of beraamd. Tot Mussolini met zijn machtig woord de verwilderde geesten bedwong en terugvoerde tot kalmte en tucht. Hij eischte, dat alle kameraden, zonder verdere represailles, Rome zouden verlaten; en hij beloofde hun, profetisch woord, binnen het jaar den zekeren wederkeer, die Fascisme en Italië één zou maken. De Nationale Fascistische Partij was gesticht.

En terwijl achttienduizend zwarthemden zich tot den volgenden dag in het Augusteum verschansten, vertrokken er meer dan vijftigduizend, in zelfbestuurde treinen, en beschoten van uit den onzekeren nacht, naar velerlei bestemming.

Gian Carlo, wit van spijt over zijn gedwongen daadloosheid, las uit een laat dien middag nog verschenen courant, de verwarde en opwindende berichten aan Renato voor.

III

De winter kwam met zijn korte dagen en zuinig getelde werkuren. De avonden waren lang, en ze

waren vele. Noch Flavia, noch Gian Carlo, in zijn Bagno a Ripoli, konden ze hem opfleuren. Het zitten op de ‘Leonardo’ met nog een paar onbekenden in andere clubfauteuils benauwde Renato; hij kreeg er slaap. En meer dan ééns per week wilde hij naar het café der jongeren niet gaan. Zich in de ongewisse amusementen van Aurora en Ottavio steken? Hij was er een paar maal 's avonds geweest, had er de Amerikaansche ontmoet, een volbloedige jonge vrouw met brutale bruine oogen en hel-geverfde lippen; ze sprak een vermakelijk gebroken Italiaansch en lachte veel en schel. - Wel een goeie meid, dacht Renato, maar zinnelijk of het een sport gold, en egoïst. Er werd kaart gespeeld, Amerikaansche spelen, tegen tamelijk grof geld, maar blijkbaar was het daar niemand om te doen. De heele sfeer, lichtzinnig en leeghoofdig en hard, was Renato erger dan antipathiek; ze deed hem pijn.

Meestal bleef hij thuis, en het gebeurde niet zelden, dat hij zich eenzaam voelde, tè eenzaam, daar hoog in zijn toren-atelier, met de drie leege verdiepingen onder zich, en daaronder het hooge, holle huis, waarin hij niemand kende.

Om zeven uur was Pia zijn avondmaal van melkkoffie en brood en kaas en een appel klaar komen zetten en was weer heengegaan. En als hij dan van zijn onttakelde tafel opstond - een goeden eetlust had hij altijd - en met nog een laatste slokje

zwarte koffie en Pimpia's pijp tot eenig gezelschap naar boven toog, - dan, plotseling, herzag hij zich soms in zijn rumoerig eethuis van Massano. Hij snoof den goeden geur der simpele Maremmaansche keuken ... Pia hier, om één uur, dischte hem naar zijn smaak veel te onherkenbare lekkernijen op. Maar in Massano, ha! zijn boonen met gekookt vleesch, zijn polenta met lever, zijn stokvisch met tomatensaus... Hij snoof heel de vertrouwde geur van dat huis, de rook der houtskoolvuren, de goede reuk, die langs twee, drie andere vertrekken toch nog overdreef uit den stal, en de gezonde lichaamslucht dier berglieden, die den lieven, langen dag door, in zon en wind, in kou en zweet hadden gewerkt. Hij zag de rij eettafeltjes met hun wijnbemorste linnen, en daarboven de welbekende koppen, de bronzen facie's van een paar kolenbranders in hun hoek, de welgezinde tronie van den brievengaarder, de malle kuif van Sor' Agostino, en in zijn buurt de paar heeriger verschijningen van den veearts en den secretaris... Wat hadden ze hem allemaal een goed hart toegedragen... Zouden ze hem al vergeten zijn?

Een andere maal hervond hij zich in de schamele seminarie-kamer, die Don Pompeo met den edelen overdaad van zijn woorden en gebaren vol tooverde; voor het leemen haardje, waarin een paar zuinige blokken brandden, stond, zorgvuldig opgesteld, het

tafeltje met het geel-en-groen-houten schaakspel te wachten op hun hardnekkige tournooien... Tot welk een fraaie woordschermutselingen ook hadden zij elkaar vaak uitgelokt! Wat was dat alles onnut geweest, - maar onnut als zooveel, dat prettig is in het leven...

Nog verder dreven zijn gedachten weg, en met een wijden weemoed aanschouwde hij de Maremmaansche landen bij de zee, en de vrije, stoere dieren daarop, de zachtoogige, zwierige paarden, en de vervaarlijke, gedachtelooze runderen. En hij zag zijn groote vrinden, de veehoeders, de stouthartige ruiters, de onbedorven natuurmenschen met hun sterke, loutere hartstochten en hun koninklijken edelmoed; hij zag de stralende gezinnen als dat van Paolo; heel dat Maremmaansche volk, zoo oerkrachtig dat zelfs de malaria hen niet verwoesten kon, en tegelijk zoo zacht in hun droomende ziel.

Lang kon Renato verzonken blijven in die geliefde en verloren wereld van bijna heel zijn vroeger bestaan.

Eens kwam Lorenzo oploopen en troonde hem mee naar een nieuwe operette in het Teatro Verdi. Wat een stupiede vertooning, dacht Renato, toen hij nog geen kwartier had toegekeken! Mooie beenen, blanke bloote ruggen, onnoozele schunnigheden en pijnlijk zoutelooze coupletten. Opgewonden muziek; maar van een kienige, holle opgewonden-

heid, die je triest maakte, onpasselijk bijna, Lorenzo vond het wel aardig; hij keurde kleurtjes tegen elkaar, een ‘lief dingetje’, de ‘chic’ van heel de aankleeding. Renato, uit zijn Florentijnsche jeugd, herinnerde zich dan heel àndere operette's, ‘La bella Elena’, ‘Il piccolo Duca’... Hij was er met zijn jonge Silvia heengegaan, boven, op de galerij, en hij had genoten van háár genot! Hoe bekoorlijk was ze geweest, met dat blosje van vreugde rond haar oogen, verloren in het vroolijke spel vol geest en gratie. Hijzelf was toen te hartstochtelijk van aard, te zeer in beslag genomen door de straffe worsteling om zijn kunst en om zijn leven, dan dat hij zoo luchtige amusements-muziek had kunnen waardeeren, - maar nòg hoorde hij de heerlijkheid van Silvio's lieven lach! - Op déze laffe, bijna lustelooze obsceniteiten, kon nauwelijks een fletse glimlach overschieten bij wie daar dan nog smaak in vonden....

Toen op den thuisweg Lorenzo informeerde, hoe Renato het gevonden had, zei die: ‘Belabberd... maar 't is goed, dat een mensch eens rondkijkt...’

En voortaan, zoo dikwijls Lorenzo iets gevoelde voor een kosteloozen uitgang - en dat kwam nog al eens voor - zag Renato hem verschijnen. Hij toog maar geduldig mee; hij was hier nu eenmaal om alles te proeven, - den most, maar ook den droesem.

Veel keus was er dikwijls niet; de twee voornaamste theaters van Florence waren gesloten; het was, alsof de echte, groote kunst zich schaamde over den leelijken tijd en zich schuil hield. In twee andere, altijd maar weer operette's; in nog drie andere: varieteiten, of revue's.

‘Een mooi brevet geeft zich zoo'n stad!’ hoonde Renato; ‘je hoeft het lijstje der publieke vermakelijkheden maar na te gaan, om te weten, waarop je het publiek taxeeren kunt!’

Alleen in het Teatro Niccolini was een comedietroep. Hij zag er Fransche en Italiaansche echtbreukdrama's. Dat waren pikante verwikkelingen, spannende dialogen, scènes, voortreffelijk gespeeld... ‘Schitterende kunst,’ vond Lorenzo. Maar Renato, die toe moest geven, dat dit alles wel ‘schitterend’ van knapheid was, stelde tegelijkertijd vast, hoe dit eeuwig herhaalde, ontzenuwende thema de toeschouwers ten slotte afstompte voor elke ervaring van echt liefdegeluk, of dat dan in trouw dan wel in ontrouw was. En hoe haatte hij het elegante van deze acteurs en actrices, het gouden armbandje van den zeer mannelijk doenden ‘vriend’, de omverfde oogen, als zieke bloeisels, van deze vrouwen...

Meermalen, alleen of met Lorenzo, ging hij naar de bioscoop. Niet zelden boeide het hem: natuurtafereelen uit exotische landen, ofwel historische

reconstructie's; feërieën, die met de onbegrensde mogelijkheden der film hem in een kinderlijke vervoering brachten; soms ook een groot acteur. Eens zag hij het leven van een negerstam in den Congo, - dansen van zoo goed als geheel naakte meisjes, ranke, sterke, glanzende vrouwenlijven met mooie, ronde borstjes; dansen zoo goedig, zoo argeloos... zoo kuisch, dat Renato het verbaasd en getroffen zat aan te zien. Maar dikwijls waren het sensatiestukken, die hij te genieten kreeg, stukken vol quasi- Oostersche wulpschheid, of gewelddadige beroovingen, inbraken, moorden, in al hun bizonderheden uitgemeten. Hij zag de tienmaal vergroote misdadigerskoppen, met het monsterlijk spel hunner instincten, door den op succes belusten acteur onwezenlijk fel uitgebeeld; hij zag het weerzinwekkend schouwspel der tienmaal vergroote hand, die worstelend wurgde of doodde met het mes; in een hallucineerende eenzaamheid, verwrongen van beestelijken lust, verscheen die hand op het doek, dat als verbleekte van de gruwelijke *gedachte*, die het deed opdoemen. Welk een troebelen schrik kon zulk een vertooning werpen in den geest, in het bloed, van nog onvolgroeide wezens! Want dit gaf niet enkel afschuw, hoe afschuwelijk het ook was; in de duisterste spelonken der ziel werden aandriften wakker gemaakt, die een leven lang hadden slapende kunnen blijven: de geheime vreug-

de aan het wreede, de hachelijke trek naar den afgrond.

Een woede voelde Renato in zich opkoken tegen de lieden, die om ijdelen roem of uit gewetenlooze winzucht deze ellendige bedenksels tot een zoo sinistere werkelijkheid bestendigd hadden. En met een kwellend medelijden dacht hij aan de vele jonge zielen, die geen rem hadden en geen tegenwicht in zichzelf noch in hun omgeving, en die hier avond aan avond, voor hun weinige stuivers, vergiftigd werden met het doordringend elixer van de misdaad.

Hij dacht aan den zoon van Pia ... Had die ook niet vaak hier gezeten, en was toen uit zulk een moorddadige hand, reuzengroot daar op het witte doek, de fascineerende gedachte aan de mogelijkheid eener misdaad niet overgesprongen in een lichtzinnige en cynische mentaliteit?

En nogmaals dacht hij aan hem, den eenigen keer, dat Lorenzo hem mee had gekregen naar een boxmatch. Dit leek hem 't meest stompzinnig-stuitende schouwspel, dat hij ooit zag: bruten, die de menschelijkheid hunner handen verloren hadden voor twee bolle, bruine gezwellen, waarmee ze roekeloos elkaar bebeukten, tot het bloed uit hun neuzen spoot en ze, afgebeuld en half buiten westen, weer moesten worden bijgebracht met sponzen vol water en waaiende handdoeken. Geen half uur had hij het

uitgehouden bij de walgelijke vertooning, waarvoor heel het Politeama Fiorentino zwart zag van duizenden gulzige kijkers.

En maar éénmaal ook was Renato in den val geloopen eener moderne ‘revue’. Hier was de bleekzuchtige operette dan nog sappig bij. Welk een verachtelijk laffe kost! Al die hippende en wippende beenen-op-rijen, van juffers, op de meest barbaarsche wijzen toegetakeld of uitgekleed, - en na elk nummer de onbeschaamde naakt-parade vóórlangs het orkest, een prostitutie-markt! Hij begreep zelfs niet, op de zinnelijkheid van wat voor botteriken van mannen deze klakkeloos aangeboden tientallen van uniforme wellust-poppen werken moesten. Dit was de totale uitputting van het gedepraveerde. En het duurde een heele poos, voor Renato weer tot een theater-uitgang te bewegen was.

Maar met Kerstmis, eindelijk, kwam er een operatournée in de Pergola. Eindelijk! De opera, dat was het, wat hij in Massano altijd had gemist. Renato was er een fanatiek liefhebber van. Hij ontveinsde zich volstrekt niet, dat de opera eigenlijk een dwaze vertooning was, maar een dwaasheid, bedreven met overtuiging en met hartstocht! Ah! de Rigoletto, de Traviata, de Don Pasquale! Valsch-theatrale toestanden?... 't Mocht zijn... maar de zang vervulde en doorgloeide heel den mallen, kartonnen stal van het opera-gedoe met zijn goddelijken glans.

Hoe hield hij van de hoog zich uitvierende tenornoten in hun strak-gespannen en toch teedere verrukking, bloeiend zoolang hun het leven was gegeven. Hoe hield hij van de diepe bas-tonen, die plotseling ontstelden door hun donker-brandend mysterie, alsof er een vergezicht openging in den dierlijken en maagdelijken nacht der menschelijke natuur. Hij hield van de malsche vogel-gorgelingen en puur gemikte fluittonen eener reine sopraan. En hij hield van de violoncel-zware altstem, die omlaag lokte in de stralende geheimenissen van het vrouwenhart.

Wel vroeg hij zich af, of de zangers van zijn jeugd niet nòg mooier stemmen hadden gehad, dan die hij nu te hooren kreeg... Maar herhaaldelijk, soms avond aan avond, toog hij naar de Pergola. Tot een paar nieuwe muziekdrama's volgden op Verdi en Donizetti, en Renato, afgeschrikt, zijn bezoeken staakte.

Lorenzo begreep het niet. De handeling was zooveel redelijker dan in die oude draken... 't was een zooveel poëtischer geheel... de moderne componisten hadden dat van den grooten Wagner geleerd.

- Wat, redelijk...? hij ging niet naar de opera voor de redelijkheid... bromde Renato; en deze zang en muziek, almaar ááneen- en dóóreengeweven met lange draden van viool-gespin, -geen enkel lied onthield je er tusschenuit! Almaar

bleef het zich gelijk... Den laatsten avond had hij een half uur lang gedut.

- En na Nieuwjaar kwam Garibalda Niccoli in haar Teatro Alfieri terug. ‘Volkskunst’ had Lorenzo gezegd, ‘maar toch werkelijk heel aardig... Een type! En de onbetaalbaarheid van haar plat Florentijnsch!’

Renato zag haar, en voor het eerste bedrijf ten einde was, had hij begrepen, hoezeer zijn zoon deze vrouw onderschatte.

- Volkskunst, dialect, zeker; en onbetaalbaar was ze ook; maar tegelijk, wat was de ‘schitterende kunst’ van Lorenzo's verlepte echtbreuk-comedie's, tegenover de gezonde en toch zoo fijne humor, tegenover de groote menschelijkheid van deze vrouw, die echt was, echt tot in het kromme pinkje van haar bol-bekussende hand, tot in het haarknoetje boven op haar oolijke, ouwe kop? Geen seconde, of haar spel was geladen van leven, en zoo bereikte ze met de simpelste middelen de diepste ontroering.

‘Aardig?’ zei Renato in de pauze, ‘ik zou liever zeggen prachtig! Als heel het leven van deze stad op haar werd afgestemd, wat zou alles er dàn anders uitzien!’

‘Zooiets als in Massano?’ hoonde zachtjes Lorenzo.

‘Juist, je zegt het, als in Massano,’ gaf Renato nadenkend toe; ‘als overal, waar het leven nog

zuiver en smakelijk is, ver van de mooie beschaving van dezen tijd!’

IV

Op een der eerste voorjaarsche morgens van eind Februari stapte Renato haastig den Ponte Vecchio over. Het was helder zonneweer, zoo helder, dat alle stads-contouren strak aan den diep blauwen hemel geschreven stonden, en de verre bergen, sterk van kleur, vlakbij geleken. Maar een vieve Noordenwind tuimelde door de lucht, zoodat de zonnezeilen voor de winkeltjes langs den Arno soms plotseling bol vlogen en de rivier in felle schitteringen schoot.

- Het was, of je aan zee liep, dacht Renato, zoo prikkelend was de lucht.

Hij had zich, vanwege den wind, stiekem zijn schuithoed over den kop getrokken; maar het weer was zoo warm tegelijk, dat hij er toe besloten had, zijn dikken winterduffel thuis te laten en zijn wijde Maremmaansche cape om de schouders te slaan. Dat ‘mocht’, meesmuilde hij rakkerachtig, want dat vond Ottavio... misschien wel buitenmodel, maar ten slotte toch ‘artistiek’...

Hij haastte zich de smalle zijstraten door, om af te snijden en zoo snel mogelijk bij zijn kleinen jongen te zijn. Totdat hij achter in de Via Strozzi, vlak bij den hoek der Via Tornabuoni, Lorenzo tegenkwam.

Die hield zijn vader staande: ‘Je bent zeker op weg om Silvio te halen? Maar die slaapt nog... Ik kom er juist vandaan. Hij zal vanmorgen niet uit kunnen...’

‘Toch niet ziek?’ vroeg Renato bezorgd.

‘Nee... nee... hij is wat laat naar bed gegaan... En Aurora staat erop, dat hij zijn uren rust heeft,’ weerde Lorenzo af.

Zij liepen samen naar de Piazza Vittorio terug.

‘Natuurlijk, een kind moet zijn slaap hebben... maar waarom gáát hij te laat naar bed?’

Renato was uit zijn humeur geraakt; - een zoo mooie dag! 't Was hem, met zijn werk, soms moeilijk genoeg, om regelmatig die wandelmorgens uit te sparen; toch had hij er nooit een overgeslagen... hij zou liever een dag niet gegeten hebben, dan een van zijn uitgangen met het jongetje op te offeren.

En als de twee zoo naast elkaar voortstapten en de hooge poort naar het plein toe al bereikt hadden, zei Lorenzo opeens, zachtjes, bijna aan het oor van zijn vader:

‘'k Geloof, dat ze hem gisteravond hebben meegenomen naar het bal in de Alhambra...’

‘Wàt?’ riep Renato, ‘hebben ze dat kind meegesleept naar zoo'n nachtfeest? Zijn ze gèk!?’

Lorenzo schrok van den uitval. ‘Dat is te zeggen,’ trok hij terug, ‘Aurora was vreeselijk geheim-

zinnig... natuurlijk, omdat ik gister geweigerd heb... maar dat doet er niet toe...'

'Hebben ze Silvio meegenomen, of hebben ze hem niet meegenomen?' drong heftig Renato aan.

'Nou, ja dan... ik geloof van wel... De kindermeid heeft het verklapt... De andere meid was naar haar ouders, en om half elf waren Servini en de Amerikaansche met een auto gekomen...'

't Klonk van den kant van Lorenzo als een wraakneming. Maar dat onderscheidde Renato niet meer. De gedachte, dat zij het hart hadden gehad, zijn Silvio zoo'n onrecht aan te doen, bracht hem buiten zichzelf. Zijn schoenhakken schampten op de steenen en driftig trok hij zijn hoed scheef.

'Kom, zoo erg is het nu ook niet... Loop even met me mee, ik moet naar de post...'

Lorenzo hield de bogengang langs de Coöperativa. Maar Renato, die plotseling voor het Café Donini Ottavio zag staan, stevende aanstonds in zijn blinde opwinding daarheen, zonder van Lorenzo meer notitie te nemen.

Ottavio had juist binnen voor de toonbank een zwarte koffie geslurpt, en stond met Ravasso te praten over het communistisch complot, in Pisa ontdekt. Doch toen hij daar, in zijn fladderende cape, en met die toornig stekende oogen, zijn vader zag aankomen, week hij instinctief een paar passen opzij, ging verward zitten aan een der beide tafeltjes,

die met het mooie weer waren buiten gezet. En Renato, zonder te zien, dat Ottavio er niet alleen was, ging hem dadelijk woedend te lijf:

‘Zeg, wat beteekent dat? Een schandaal is het! Een kind van vijf jaar... in zoo'n nachthel...!’

Ottavio sprong overeind. De inquisitie-toon had hem gestoken als een angel. Maar hij ontstelde. Hij zag aan zijn vader's vervaarlijke gezicht, dat er iets onberekenbaars op til was. Nog wou hij den toestand beheerschen en zei met een indringende kalmte:

‘Ga zitten... ik zal een koffie voor u bestellen... Silvio slaapt lekker zijn roesje uit...’

Die superieur-gelijkmoedige afwimpeling en dat ‘roesje’ deden Renato's verontwaardiging steigeren tot een soort paroxysme.

‘Een schande is 't!’ riep hij nogmaals; ‘hebben jullie dan heelemáál geen verantwoordelijkheidsgevoel meer? Is 't niet genoeg, dat iedereen tegenwoordig alleen maar denkt aan zijn eigen plezier; dat een kind aan de meiden wordt overgelaten, zonder dat de ouders weten, wat die met hem uitvoeren? Moet hij nu ook nog meegesleurd in die vervloekte pan van jullie danswoede? Krankzinnig is het! Erger dan krankzinnig! Misdadig! Zeker! Misdadig! Tot hoe laat heeft dat bal wel geduurd?... Tot hoe laat wel?’

Zijn schuithoed scheef achter op zijn voorhoofd

gestooten, waar de grijzende haarvlokken uit wegstoven, de kronkelende aderen blauw gezwollen over de roodige slapen, zijn wangen vaal weggetrokken, zoo stond Renato in zijn waaiende cape dreigend over het tafeltje heen, waarachter Ottavio, wit van woede, weer was neergevallen en vergeefs naar een houding zocht. Hij zag, dat ook Olivetti en Fantoni benieuw waren buiten gekomen. Maar tot geen enkel antwoord liet Renato, doorrazend, hem de gelegenheid.

‘Dat vervloekte gedans tegenwoordig, het lijkt wel een manie van idioten! Weet je wàt het is? Het is een doodendans bovenop deze door en door verrotte maatschappij...’

‘Vader, hou op! Sla toch niet zoo door!’ siste Ottavio, ‘wij zijn hier niet alleen!’ Hij sprong resoluut overeind.

‘Wàt, doorslaan!?’ brak Renato nog driftiger uit, ‘*is* de maatschappij soms niet bedorven en verziekt en verrot? 'k Heb er zoo 't een en ander van gezien, dezen winter! Ga naar welke comedie je wilt... het gràppige overspel, de gééstige echtbreuk, de “chique” onzedelijkheid. Ga naar een revue of een operette, en kijk met wat voor middelen de mannen geprikkeld moeten worden! Die vrouwen zien er uit als kannibalen! Al maar naakter, en al maar barbaarscher. Alles is zenuwzieke zinnelijkheid; verfijning, die op enkel grofheid uitloopt!

De zuivere liefde versmoort in het loszinnig plezier. Durf eens te zeggen, dat het niet waar is! Hazardspel! Dronkenmansfeesten! Auto-razernij! En dansen! Dansen! Jullie danst op het graf van je liefde! En daar laat je Silvio getuige van zijn!'

Ottavio zag grauw. Deze natuur-uitbarsting had al zijn gewoonlijke koelbloedigheid ontwapend. Lijdelijk liet hij den heeten stroom over zich heen trekken.

Renato stond daar als een beschonkene, - of als een oud-testamentische profeet.

De anderen, er om heen, keken verbouwereerd naar rechts en naar links en wisten niet welke gezichten te trekken. Fantoni alleen had den moed te zeggen:

'U heeft u zeker nooit gëamuseerd in uw jeugd, professore?'

Maar Renato hoorde het niet. Zijn oogen lichtten met helle flitsen uit hun diepe kassen op.

'Alles is verslapt en verwrongen en verknoeid in de tegenwoordige wereld,' zweepte zijn stem, 'en verbruut tegelijk! Jullie eeuwige snorren in denderende machines, door stank en stof.... en dan die schokkende, knallende motorfietsen.... dacht je, dat die de menschen niet grof maakten en half gaar....? Al wat die vuile benzine snuift....!'

'Wat heeft dàt er nu mee te maken?' trachtte

Ottavio hem te stuiten; ‘schei toch eindelijk eens uit!’

‘Nee! niets heeft nergens mee te maken!’ hoonde Renato in 't wilde weg, steeds meer buiten zich zelf. ‘De haast... de vervloekte moderne haast, die de innerlijke misère verdooven moet... Gauw! nòg gauwer! al maar gauwer... records slaan tot in het krankzinnige toe... Niemand heeft meer tijd om aan zijn geluk te denken, dat vlakbij ligt... Overal razen jullie heen om het te vinden, naar rechts en naar links... maar jullie zelf zijn leege vaten! Wie heeft nog aandacht voor wat mooi is... werkelijk mooi? Vooruit! Vooruit! En vooral niet veel kinderen. Die staan je plezier in den weg, en je gemakzucht, en je hang naar weelde... De koorts van de weelde, die jullie allemaal opvreet!... Dat is die mooie, “beschaafde wereld” van jullie, die niets liever ziet dan het stomme geweld van een box-match, of de neurasthenische cinema; de cinema die dagelijks in de menschen de gruwelijkste aandriften wakker maakt... Een leerschool van misdadigers is het...’

‘Van de box-kunst begrijpt hij anders geen steek,’ had voorzichtig Fantoni gegrinnikt.

‘En van het dynamische van de cinema nog minder,’ bromde sonoor Olivetti. Maar zij werden niet verstaan.

Renato raasde door: ‘En de couranten dito...

een andere leerschool van de misdaad! De rijen zelfmoorden, en precies hoe ze 't deden, en de rijen misdrijven, inbraak en doodslag, en precies hoe ze 't deden... met wellust uitgerafelde verslagen van alle processen, betrapte zedeschandalen, ouwe smeerlappen, die kinderen verkrachten... alles speculatie op de laagste instincten van het publiek. En de schunnige weekbladen met hun sensatie-bloedbaden ... de couranten ‘met twee ongelukken’, verwenschte hij; ‘en dat doortrapte Excelsior met zijn prikkel-foto's... Excelsior nog wel!’

‘Ze roepen aan alle kanten om een dictator,’ gooide hij opeens den kokenden vloed van zijn gedachten om; ‘maar als *ik* dictator was.....!’ Hij balde de vuist en zwaaide zijn mantel met een gebaar van alles weg te willen maaien.

Een onderdrukte proestlach deed hem plotseling opzij kijken. 't Was Fantoni, die vuurrood van de pret, Olivetti in zijn arm kneep. Ottavio stiet een vloek uit.

‘?n jij, leelijke krates!’ vergat Renato zich, ‘ik heb op de tentoonstelling je misgeboorten wel gezien, je wanstaltige kermispoppen, zoo gemeen van kleur en zoo ranzig als een draaiorgel...’ Hij snoof minachtend. De aderkronkels aan zijn slapen schenen op springen te staan. Hij streek met de hand zich over de oogen. Hij voelde zich duizelig worden.

Fantoni, fel gestoken, wou op hem toe om rekenschap te eischen. Olivetti hield hem terug.

Verdwaasd keek Renato rond zich. Tien, twaalf menschen stonden om hen heen. Twee jonge zwarthemden kwamen ijlings over het plein aanloopen, om te kijken wat daar voor onraad gaande was bij het Café Donini.

En plotseling had Ottavio, de zwakte van zijn vader ziende, de overhand genomen. ‘Genoeg!’ gebood hij binnensmonds; ‘'t is een publiek schandaal! Ga mee...’

Doch Renato had zich reeds herwonnen. -Waartoe in Gods naam had hij zich laten gaan? Hij schaamde zich. Hij maakte een vaag gebaar van groeten naar Ravasso en Olivetti, die hij herkend had, en ging. Ottavio, om hun eer op te houden, liep een paar stappen met hem mee.

‘De twee Focardi's!’ hoorde hij achter zich. Hij vloekte tusschen zijn tanden, draaide zich eensklaps om en liep het Café d'Italia binnen.

‘Is 't een gek?’ vroeg iemand, die er pas was bijgekomen.

‘De gek van het gat Massano,’ snerpte Fantoni uit zijn nog vuurrood puistengezicht.

‘De nar uit de Maremmen,’ vond Olivetti, ten einde er een dichterlijken vorm aan te geven.

Maar Renato hoorde het niet meer. Zijn handen beefden; hij beefde over heel zijn lichaam. Tranen

drongen hem in de oogen. Hij beet zijn kaken opeen.

Als verdoofd en verblind sloeg hij den hoek van het plein om, de Via Calimala in.

- Zijn kleine Silvio op een Alhambra-bal... wie weet tot hoe laat in den nacht wel... zoo keerden zijn gedachten tot hun uitgangspunt terug, - hij had van woede iets kunnen krijgen...

Negende hoofdstuk

I

MET bonzend hart zat Renato dien middag op zijn atelier. Na het middagmaal had hij geprobeerd te rusten in zijn eenigen luien stoel; maar hij had den slaap niet kunnen vatten, en daar er geen vuur brandde in de eetkamer, had hij het koud gekregen. Rillend was hij naar boven gegaan; en ofschoon ook hier met het mooie weer de kachel niet aan was, - het leek er hem benauwd. Hij had het te kwaad met zichzelf.

Wat had hij gedaan? En wat moest hij doen? Hij voorzag, dat zijn onberaden boetpredicatie hem zwaar zou te staan komen. Voor zoover hij zich herinnerde, had hij geen woord gezegd, dat hij niet in het diepst van zijn geweten verantwoord vond; maar natuurlijk, hij had het niet zóó moeten zeggen, en niet dáár.... Ottavio had gelijk; een publiek schandaal was het geworden. ‘Beroerde driftkop!’ schold hij zichzelf, ‘ouwe dwaas!’ En toch, zich te gaan verontschuldigen bij wie, met dat al, de gróótste schuld hadden.... Schuld tegenover hun kind....!

Voor de avond viel, was er al een brief van Ottavio. In snijdende bewoordingen berichtte die de hevige verontwaardiging van hemzelf, maar vooral van Aurora, over de ongeloofelijke scène van dien morgen. Aurora voelde zich dermate gekrenkt door den blaam, die hun in 't openbaar was opgelegd, dat zij vooreerst van zijn bezoeken wenschte verschoond te blijven.

Het blaadje beefde in Renato's handen. - Dat zij het zoover lieten komen - tot een werkelijke breuk! Een oogenblik later dacht hij bitter: -Maar wàs er wel zoo heel veel te breken? Welke vertrouwelijkheid was er ooit gegroeid tusschen hen? Geen enkele.... Toch deed dit *afsnijden* pijn.

Dan las hij het grootmoedig onderschrift: ‘Onze commercieele connectie's behoeven daarom geen verandering te ondergaan.’

‘Dat wil ik gelooven,’ meesmuilde Renato triest; ‘hij heeft er meer belang bij dan ik!’

Als een duister brok bleef dit alles hem steken in de hersens. Ook lichamelijk voelde hij zich doodop. Drift was slecht voor hem, dat wist hij. Van werken was geen sprake. En steeds weer maalde het hem door het hoofd, dat hij in elk zijner beschuldigingen zoo smartelijk gelijk had gehad, en dat hij tegelijkertijd zulk een smadelijk ongelijk had tegenover zijn zoon.

- Maar Aurora op haar hooge pooten.... hoonde hij dan weer; hij had misschien nog heel andere waarheden moeten zeggen, om de waarheid nabij te komen!

Tot het hem plotseling inviel: als Aurora hem het huis ontzei, hoe kreeg hij dan zijn kleinen Silvio te zien?

Zijn snorren trilden.... Silvio! Hij begreep, dat hij vooreerst het jongetje zou moeten missen. Daarmee straften ze hem!

En dat bleef ten leste de schrijnendste plek in zijn afgetobde gedachten.

Den volgenden morgen vertelde hij de gebeurtenissen aan Flavia, en die trachtte hem te troosten zoo goed ze kon: - Tusschen vader en zoon kwam het altijd weer terecht..... zelfs waar weinig onderling begrip was..... het bloed sprak immers sterker dan gevoel en verstand bij elkaar!

Ondertusschen bedacht ze met ontsteltenis, hoe fel zijn drift moest zijn geweest, om hem tot zulk een tooneel te vervoeren, en hoeveel kwaad het hem zou hebben gedaan in zijn gezondheid. Vol kwellend medelijden en vurige bewondering zag zij van terzijde naar hem: een man, die zoo hartstochtelijk zijn kleinkind liefhad, en wien tegelijkertijd het lot van de menschheid zoozeer ter harte ging, dat hij

daadwerkelijk leed onder de degeneratie van de wereld rond hem heen....

‘Ouwe dwaas!’ schold zich Renato opnieuw.

‘Ik ben misschien een anachronisme,’ zei hij tegen Flavia, ‘iemand, die in zijn tijd niet thuis is,.... maar ik weet ook niet, in welken tijd ik dan wel thuis zou hebben gehoord....’

‘Een anachronisme, maar op een heel andere manier dan u bedeelt, professore,’ nam Flavia heftig zijn verdediging; ‘want zooals u denkt, zoo zal juist de toekomst denken!’

‘Wie weet....’ lachte hij mismoedig; ‘kinderen en gekken heeten nu eenmaal de waarheid te zeggen!’

Flavia Pasquali begreep, dat zij voortaan de eenige was, die wat vreugde kon brengen in dit verlaten leven. Gian Carlo Bartolucci was somberder dan ooit, den laatsten tijd, en zij zagen hem weinig. Met een grooten ernst en een groote verteedering aanvaardde zij de zelf-opgelegde taak, alles voor den meester te doen, wat in haar macht was.

Toen de dag zou aanbreken, dat Renato voor het eerst zijn wandelingetje met Silvio missen moest, vroeg zij hem zacht: ‘Mag ik morgenochtend komen verder werken? mijn narcissen staan op verleppen....’

Stilzwijgend, de twee ochtenden van Silvio, kwam zij voortaan op het atelier. Al gauw werd

het iederen morgen. Zij nam hem allerlei werk uit de handen; sinds een tijdje had zij geleerd, hoe hij zijn doeken prepareerde; zij had er een geduld en een toewijding voor, nog grooter dan de zijne; tot zijn penseelen toe hield zij schoon. En nu was *zij* het, die telkens voorstelde, of zij nog niet eens buiten zouden gaan schilderen. Zij verzweeg, dat dit een punt was, waarover zij herhaaldelijk oneenigheden met haar vader had gehad, die oordeelde, dat door die intieme uitgangen de perken overschreden werden van wat een meisje van goeden huize in Florence doen kon; te meer daar er over den man zelf zulke vreemde geruchten begonnen te loopen. Maar Flavia, in haar algeheele toewijding, zou in die dagen haar reputatie er voor over gehad hebben, om den meester een verstrooiïng te bezorgen.

En Renato, van zijn kant, iedere maal dat zij samen op stap gingen, deed zijn best haar niet door een veronachtzaamd uiterlijk te kwetsen. Zij was vaak geroerd over zijn onhandige, lieve pogingen, zijn gerafelde ‘schoone manchetten’, zijn naïeve boordje, waarvan, boven de wat boersche das uit, de koperen sluitknoop te zien kwam.

Renato zei wel eens: ‘ik heb nog nooit iemand ontmoet, met wie ik zoo over alles kan praten. Je begrijpt me altijd.’

Voor het eerst sinds hij weer in Florence was, kwam hij ertoe, allerlei geschiedenissen uit zijn leven

op te halen, en uit het ruwe, goede leven zijner Maremmaansche vrienden. Flavia leerde Niccòla kennen en Paolo, Don Pompeo en Sor' Agostino; zij verwarmde zich aan den gloor van Renato's genegenheid voor die allen, en dikwijls sprong haar lach te voorschijn bij de bruuske uitvallen van zijn scherts.

Vele goede uren hadden zij samen; een halven dag lang vergat Renato soms de tweespalt, die menigen nacht hem den slaap benam. En als hij dan, opgefleurd, er ook wat minder slecht uitzag, voelde Flavia zich gelukkig.

Thuis, - zij had na de versjes van haar jeugd, zooals elk jong meisje die maakt, nooit meer geprobeerd iets te schrijven - was zij begonnen aan een artikel: ‘Renato Focardi, in zijn kunst en in zijn leven.’ Haar bedoeling was, vooral ook zijn denkbeelden van natuurmensch over de moderne beschaving en zijn natuurlijke goedheid te doen uitkomen, - een verdediging van den man, over wien de ongerijmdste verhalen de ronde deden, naar aanleiding van de ‘communistische moeder van een misdadiger’, die zijn huishoudster zou zijn, en niet minder naar aanleiding van zijn onmogelijk optreden, men zei zelfs zijn ‘dronkemanstaal’ voor het café Donnini. Vrienden hadden haar verteld, dat er in artisten-kringen kwinkslagen over hem liepen, dat hij ‘de Nar uit de Maremmen’ werd genoemd.... Zij

wist ook, dat zijn Drie Blinden, sinds het begin van dat jaar in den Borgo Ognissanti tentoongesteld, door het publiek maar weinig werd gewaardeerd; niemand scheen den diepen zin ervan te vatten; men vond ze aanstootelijk, van een slechten smaak.... Dat alles had haar bovenmate gegriefd. Doch het artikel, tot haar verdriet, wilde maar niet worden, wat zij ervan verwachtte. De toon had, zonder dat zij er iets aan verhelpen kon, een heftigheid, die zij voelde, dat het doel voorbij schoot, en die hem eer kwaad dan goed zou doen. Zij bleef steken in haar werk en sprak er met niemand over.

De eerste maal, dat na het opzienbarend voorval Gian Carlo in de Via dei Bardi verscheen, bleek die eveneens van het gebeurde op de hoogte.

‘Ons goede Florence is eigenlijk maar een provincie-stad,’ vergoelijkte hij; ‘iedereen weet dadelijk alles.... En 't is misschien ook maar een provincie-stad in verdorvenheid.... Kom eens in Genua! Geld, en ordinair genot. En kom eens buiten Italië.... in Berlijn, in Weenen.... Wat ze je daar van vertellen....!’

‘Ik heb het ook niet speciaal tegen Florence,’ antwoordde Renato; ‘maar wanneer in dat “goede” Florence de moderne beschaving al zóó is, als ik haar zie.... dan heb ik misschien nog meer gelijk, dan ik dacht.’

‘Natuurlijk heeft u gelijk. Na den oorlog is alles

vermaterialiseerd. En wie materie zegt, die zegt: ontbinding. Daarom is de overwinning van het fascisme, van het zuivere fascisme, zoo noodzakelijk. Want wie fascisme zegt, die zegt: geest; de geest, die saambindt.'

Maar wat deed Silvio? Wat zei hij? Hoe maakte hij het? Als Renato het niet langer uithield, trok hij naar Lorenzo's atelier, om over hem te hooren. Ook kwam Lorenzo vaker in de Via dei Bardi, doch niet meer des avonds; altijd 's morgens.

'Kun je zoo maar weg uit je werk?' vroeg Renato soms bezorgd; 'wie past op het atelier?'

'De volontair.'

Renato keek niet minder bedenkelijk. - Een volontair was niet de beste kracht, om je zaak aan toe te vertrouwen, docht hem zoo. Maar dan Lorenzo aan het uitpakken over zijn prestatie's van den laatsten tijd. Hij klutste adellijke namen dooreen met voetlicht-vermaardheden, De prinses Carmignano had gezegd, dat niemand zooveel poëtische distinctie had in zijn portretten als hij, en de diva Isa Bouillon, dat hij de ziel uit zijn sujetten wist te halen....

'Ik zou die ziel er maar liever in laten,' merkte droog Renato op.

'Nou ja,' zei Lorenzo blozend, 'wat ik eigenlijk zeggen wou: de goede klanten komen nooit zoo

maar onverwachts aanloopen... die stellen van te voren een uur met je vast... nietwaar Signorina?'

Flavia was blij, dat zij dezen artiest-photograaf iets minder onuitstaanbaar kon vinden dan den kunsthandelaar; hij had iets naïefs over zich, iets opens, vond zij; hij was tenminste hartelijk voor zijn vader, stoorde zich niet aan het familie-geschil; en wat kon hij fleurig vertellen over den kleinen Silvio!

Lorenzo, van zijn kant, deed zoo charmant zich voor, als hij maar kon, wist ook op een lang niet onaardige wijze te coquetteeren met zijn litteeken: 'decoratie voor de heldenfeiten van een eerzaam voorbijganger.'

Tot op een morgen Renato zich plotseling afvroeg, of soms Lorenzo zoo zijn best deed terwille van Flavia, of hij met oogmeiken kwam.... Het gaf hem een schok. - Lorenzo, die zich op één lijn zou durven stellen met een Flavia Pasquali! Hij dacht het zoo fel, dat het hem zelf verschrikte. En tegelijk verwondde hem innerlijk de eigen geringschatting van zijn zoon.

Lorenzo had juist, toegespitst op een geestige voordracht, zitten vertellen, hoe Silvio twee dagen lang onmogelijk stout was geweest; hij had een uiltje willen hebben, zooals er bij een buurjongetje een over het terras wandelde, een kettinkje om zijn poot. Tot hij, Lorenzo, den inval had gehad een

speelgoed-uiltje te koopen, en dat, in 't geheim, zoogenaamd van grootvader te doen komen. Tot ieders groote verwondering was het fluweelen mormel aanstonds in een verteederde genade aangenomen....

Hij had het zoo beminnelijk erteld, dat Flavia, toeschietelijker dan gewoonlijk, zei:

'Silvio is een schat.... en hij schijnt het met zijn oom Lorenzo maar wat goed te kunnen vinden!'

Het was deze, uit vriendelijkheid voor Renato gïuite familiariteit, die den jongeman geheel van streek bracht. Zijn oogen blonken, en hij was van een hinderlijke gëanimeerdheid.

Een der volgende dagen, dat hij Flavia op het atelier wist, overtrof Lorenzo zichzelf. Geheimzinnig kwam hij binnen: 'Raadt nu eens, wat voor verrassing ik heb. Vader, raad eens! Signorina, raad *U* eens....'

En als Renato en Flavia elkaar verwonderd aankeken, riep op eenmaal van beneden een fijn stemmetje:

'Hier is Silvio....!'

Renato kreeg een kleur van blijdschap. Hij schoot het atelier uit.

'Dat is lief van u, Signor Focardi,' zei Flavia hartelijk. Ook zij stond op en ging kijken in de deur.

De schilder, het jongetje op den arm, klom naar boven. Met een groote innigheid had Silvio zijn twee armpjes om Renato's gezicht geslagen; en daarna, in het atelier weer op den grond terecht gekomen, bleef hij hartstochtelijk zich aandringen tegen zijn grootvaders beenen.

Renato was zoo gelukkig, dat hij er verlegen van werd. Toen hij nogmaals het jongetje optilde en dat lieve gezichtje daar vlakbij zijn gezicht zag, werd de ontroering hem bijna te sterk. Lorenzo stond er voldaan lachende bij.

'Grootvader!' brak Silvio op eens los, 'grootvader, ik heb gister weer een frambozen-ijsje van oom Lorenzo gehad!'

'Bravo! Bravo!' riep Renato maar; hij was blij een afleiding te hebben voor zijn aandoening.

Dan moest Silvio alles terugzien in het atelier: het palet en de penseelen, en den bak met de olieen vernis-fleschjes waar hij nooit aan mocht komen; hij stond er van-boven-af naar te kijken en wees met zijn vinger als naar een nest gevaarlijke beestjes die hem zouden kunnen bijten.

'En wie is er ook nog?' vroeg Renato eindelijk, wat beschaamd.

'Welke bezienswaardigheid is er ook nog?' lachte Flavia.

Dat was waar, de signorina! Die had hij heelemaal vergeten!

Maar de signorina vond het niets erg; want de ezel, en de fleschjes en de penseelen, die waren allemaal een beetje grootvader; en grootvader ging voor! Zij gaf hem een zoen en liet hem aan Renato.

Tot het jongetje, plotseling zich bezinnend, riep: ‘Waar is Brisc?’ Renato opende de deur om den hond te fluiten. Maar het dier had al op de wacht gezeten; hij wiebelde haastig naar binnen en sprong blij blaffend tegen Silvio op, die hem over zijn gladden, zwarten rug streek.

Dat was een heugelijke morgen op het torenatelier in de Via dei Bardi!

Na een half uurtje echter begon Lorenzo te manen: ‘Het wordt tijd, Nini! moeder zou vragen, waar we zoo lang gezeten hadden.’ Renato's gezicht betrok. - Natuurlijk, het kind zou moeten liegen, thuis....

Maar hij wilde dit feestelijk bezoekje, voor Silvio zelf althans, niet bederven. Hij tilde hem nog eenmaal van den grond - wat woog hij weinig! teêr mannetje! - en zoo, met veel lachen en grapjes, gingen zij samen de trap weer af. Renato had hem wel willen dragen tot op straat! Maar na twee trappen zette hij hem neer, riep Pia, om te zien, of er nog een karamel in Silvio's trommeltje was....

Hartelijk stak hij Lorenzo de hand toe:

‘Dank je, m'n jongen.’

Doch terwijl Silvio en Pia nog samen neusden

onderin het buffet, fluisterde Lorenzo op den overloop Renato in het oor:

‘'t Is in de Via Tornabuoni een zenuwtoestand.... Aurora is onmogelijk.... een humeur! Als je 't *mij* vraagt.... Servini gaat met Januari naar Rome.... overgeplaatst bij de Fiat.... dáár zit 'm de kneep... Hoe dat moet afloopen....?’

Nog verscheidene malen verscheen Lorenzo in de Via dei Bardi; en nog een tweede maal bracht hij Silvio mee. Doch op een morgen, toen hij, een oogenblik met Flavia alleen, haar zijn eerste vleierij dorst te zeggen, die daarbij wat vrijpostig uitviel, trok het meisje zich terug in een zóó hooghartige koelheid, dat hem plotseling het nuttelooze van zijn bezoeken duidelijk werd, en hij wegbleef. Hij scheen ook 's avonds niet meer te komen.

Flavia voelde berouw; zij had Renato van een groote vreugde beroofd. Was het zoo erg voor haar geweest, zulk een vluchtig contact, al stond het haar dan tegen? Was het al niet vernederend genoeg voor den meester, dat zijn zoons niet op gelijken voet met hemzelf konden behandeld worden, noch door Gian Carlo, noch door haar? 't Moest wel verdrietig zijn, je te schamen voor je eigen kinderen; want dat deed hij vaak; zij vond het al pijnlijk, het op te merken.

Haar berouw werd te scherper, toen Renato haar

niet langer zijn zorgen verzweeg over de steeds meer gespannen verhouding tusschen Ottavio en Aurora, het ongezond en ondermijnd milieu, waarin zijn kleine tengere Silvio opgroeien moest. En zij nam nog toe in liefheid voor hem.

Een paar maal schrok Renato van de verteedering, die uit haar oogen scheen, - en van de verteedering, die plotseling in hemzelven openwelde. Doch gewoonlijk liet hij zich maar gaan op het geluk, dat haar nabijheid voor hem was, al vroeg hij zich vaak af, waaraan hij dit geluk verdiende. Hij voelde zich omkoesterd door de zuivere gaven van dit vrouwenhart, dat om geen wedergave dacht. Hij kende haar geschiedenis; hij wist, hoeveel ouder zij was in haar gevoel, dan in de werkelijkheid; en hoe zij sinds jaren niet veel meer verwachtte van haar leven. Hij doorpeilde ook haar edelmoedige natuur, begeerig zich op te offeren....

Eenmaal stond hij in zijn eetkamer voor de stralende beeltenis van Pimpia.... een en al warme goedheid, dacht hij; en welk een verknochtheid aan hem! En hij moest denken: even warm en volkomen was Flavia's goedheid; maar stiller, fijner.... Ja.... fijner. Het woord deed hem pijn; het bracht hem een wonde toe, die bloedde voor Pimpia en voor Flavia beiden.

Een andere maal peinsde hij over Silvia: een droom, een droom van lieftalligheid was zij voor

hem geweest.... En als hij Flavia zag zitten, zoo ingetogen, zoo vol voorzichtig begrip, dan was het hem, of hij dien droom opnieuw droomde.

In haar hervond hij iets èn van de aangebedene zijner jeugd, èn van de vaste troost zijner latere jaren.

II

Op een morgen vroeg Flavia: ‘Wat zou er toch de laatste dagen met Pia zijn? Ze groet me nauwelijks, en 'r blik is zoo vreemd.... Zou het de angst zijn voor het proces, nu dat op handen is?’

Renato moest bekennen, niets ongewoons te hebben opgemerkt; doch toen hij in den loop van dien dag beter lette op de vrouw, kwam hij tot dezelfde overtuiging: er wàs iets met Pia.

Den ochtend daarop verscheen ze niet. Om halftien bracht een jongen de boodschap: ‘la Gori’ kon niet komen; haar man was ziek. Flavia deed zoo goed als zij kon het huishouden, en de meester ging eten in de stad.

Den volgenden morgen was Pia weer present, maar haar houding was nog vreemder; een afwerende vijandelijkheid lag er over heel haar wezen.

Renato hield het niet langer uit.

‘Wat beteekent nu eigenlijk dat humeur?’

‘'k Heb geen humeur.’

‘Is er soms iets met je zoon?’

‘Nee, niets,’ zei Pia hard, en zij haastte zich weg uit zijn nabijheid.

Renato begreep het niet. Met iedere wending ten goede of ten kwade, was zij altijd dadelijk bij hem aangekomen, en onbeheerschter dan hem lief was. Waarom verborg zij zich nu?

Den vierden dag kwam Pia meer dan een uur te laat. Ze zag bleek en stil, of ze uit een zware ziekte was opgestaan en nog moeite had, haar dienst te vervullen.

't Was de Dinsdag erna. Zonder een woord had de vrouw den schilder zijn morgenkoffie op het atelier gebracht. Toen ze weg was, merkte hij, dat zij de courant vergeten had. Doch, op het punt te roepen, zag hij plotseling zijn morgenblad liggen, naast het tafeltje gevallen. En het eerste wat hem trof, onder de kroniek van Florence, was een met groote letters gedrukt opschrift: Nieuwe phase in de moordzaak van den Viale dei Colli. Een uitgebreid verhaal volgde, dat hierop neerkwam: Zaterdag-morgen, toen de koster van de Heilige Apostelen-kerk de zijkapellen aanveegde, had hij in de laatste kapel links, achter den biechtstoel, een pak ontdekt, in grauw papier gewikkeld. In dat pak had hij twee zilveren kandelaars gevonden en een houten doosje met een juweelen ring erin, een trouwring, en een paar juweelen oorknoppen. Hij

had eerst aan een gelofte-gift gedacht, maar de pastoor, bij wien hij de zonderlinge vondst was gaan brengen, had aanstonds vermoed, om welke voorwerpen het ging, en waarschuwde de justitie. Door de familieleden der vermoorde vrouw was alles dadelijk herkend. De koster was bij den rechter van instructie ontboden en aan een langdurig verhoor onderworpen, doch na twee uur weer vrijgelaten. Men tastte in een volkomen duister, hoe die voorwerpen achter den biechtstoel der Sant'-Apostoli waren terecht gekomen, en hoelang ze er reeds gelegen hadden. De koster verklaarde eerst: onmogelijk langer dan een week; later had hij toegegeven, dat hij niet iedere week zoo grondig bezemde en misschien den Zaterdag tevoren het pak niet had opgemerkt....

Renato las dit alles met een stijgende verbazing; een zoo merkwaardig incident.... waarom was Pia er hem niet onverwijld in komen betrekken? Waarom was zij niet, zwaaiende met de courant, binnengestoven, zooals zij zoo vaak gedaan had, inplaats van kwansuis het blad te laten vallen naast de tafel? Het duurde tot elf uur, voor zij zijn koffiekop kwam halen. En als Renato niets zei, vroeg ze op het brutale af:

‘Heb u 't niet gelezen, in de courant?’

‘Zeker,’ zei Renato alleen, en hij keek haar onderzoekend aan.

Toen wierp Pia zich halsoverkop in een heftig verweer:

‘Als u nou soms dacht, dat wij er blij mee waren? 't Lijkt er niet naar! 'k Zou wel eens willen weten, wie ens dàt geleverd heeft! Ze vinden alles, en meer dan ooit is de dader zoek! Want wie ter wereld zal uitmaken, hoe die dingen daar in die kerk zijn geraakt? Ja, natuurlijk, ze zullen op òns wel weer de verdenking gooien.... maar waar zijn de bewijzen? Te bewijzen valt er geen steek!’

‘'t Is, of je er een voorgevoel van hadt, zoo dwars was je humeur de laatste week,’ kwam Renato.

Pia werd vuurrood.

‘Als u me soms ook niet meer vertrouwt, ga ik net zoo lief direct heen! - Gisteravond laat is de politie weer aan komen zetten.... 't Is een wonder, dat de krant er nog niets van zegt! Dat moois zullen we vanmiddag hebben! - Nou, of ik de laatste week in den Borgo Sant' Apostoli was geweest.... Wat zou ik in den Borgo Sant' Apostoli uitvoeren? Toen hebben ze me in de kerk zelf laten komen: waar of *ik* dacht, dat die spullen gevonden waren? 'k Zeg: raadseltjes opgeven doen de kinderen! Wel twintig menschen stonden erom heen, de pastoor en de koster, en allerlei volk uit de straat... tot twee kamermeisje, een kellner en een schoenpoetser uit het Hotel Albion toe, dat ramen heeft

op het kerkplein.... Maar niemand had me ooit gezien, hoor! Niemand!.... Ja, je moet wat door, als ze 't op je gemunt hebben.... Ze zouen je gek maken!.... Gewoon gek!.... Maar 't moet nou ook uit zijn, of er gebeuren ongelukken!'

Renato, die anders voor weinig vervaard was, schrok van haar, zoo dreigend als zij eruit zag. Hij zei ernstig:

'Je moet je weten te bedwingen, Pia. Als je zoo tegen de politie optreedt, zal je de zaak van je zoon geen goed doen.'

Pia ging heen. De deur sloeg achter haar in 't slot.

Met een ondoorgrondelijk gezicht diende ze Renato's middagmaal op. Ze had slecht gedekt, slecht gekookt. Hij maakte geen aanmerking. Maar toen hij, na zijn zwarte koffie te hebben gedronken, zich gereed maakte weer naar boven te trekken, hoorde hij plotseling in de keuken de vrouw zoo hartbrekend schreien, dat hij bleef aarzelen op het portaal.

En plotseling schoot Pia te voorschijn. Ze greep Renato's beide handen en met haar stem nog vol tranen:

'Jij bent zoo'n groeie, professore.... jij zal ons niet verraden.... Zóó kan ik niet verder vooruit!.... 'k Zou er gek van worden.... met iemand moet ik praten....'

‘Pia!’ had Renato gewaarschuwd, ‘Pia....!’ Hij maakte een bezwerend gebaar, als om haar het zwijgen op te leggen. Hij huiverde terug voor de gedachte, dat zij hem in geheimen ging betrekken, die hij misschien niet zou mogen voor zich houden....!

Maar de vrouw, in haar hevige opwinding, zag niets, hoorde niets, vervolgde in één adem door haar niet te stuiten verhaal:

‘Jij meent het zoo goed met ons, professore.... je bent zelfs eens bij ons gekomen.... en je weet nog wel, in de werkplaats, die ververschingskoker.... en dat mijn man maar al klaagde, dat hij geen lucht had, omdat Gino hem niet meer schoon kon maken.... Verleden Woensdag is hij er zelf bij geklommen, en toen....’

Ze aarzelde nog. ‘Nou, en toen heeft hij alles gevonden. Hij is zich van schrik bijna een ongeluk gevallen, van die houtrommel af....’

‘Wat?’ riep Renato, ‘heeft hij dat gestolen goed bij jullie gevonden?’

Pia, lijkbleek, knikte. ‘We waren meer dood dan levend.... Hij heeft dien avond zitten grienen als een klein kind.... We hebben alles weer in het gat gestoken.... Ik weet niet, hoe we die dagen zijn doorgemarteld! Christus! die angst voor een nieuwe huiszoeking! Hij is een dag zóó van streek geweest, dat ik niet hier kon komen.... ik dacht

dat hij ging malen.... al maar denken, waar we met dat pak heen moesten.... Hij wou het in den Arno gaan gooien, hij wou het buiten ergens begraven.... Tweemaal is hij ermee op weg geweest, en tweemaal is hij er weer mee teruggekomen, omdat hij te bang was, dat ze hem betrappen zouden. Toen heb ik Zaterdagmorgen alles in een karbies gepakt, een lading groenten er bovenop, en zoo den Arno langs, en die steeg door, naar de Sant' Apostoli... Ik ken die kerk zoo goed uit mijn jeugd... 't is er donker.... 's morgens is er niemand.... Nou ook, alleen zoo'n paar Engelschen, die tegen die ouwe, leelijke zuilen stonden aan te gapen.... Toen die weg waren.... ik lag zoogenaamd te bidden in die laatste, pikdonkere kapel.... en toen gauw, stilletjes.... 't was 't werk van twee seconden.... Wat een opluchting, professore, wat een opluchting, toen we 't kwijt waren....!'

'Maar hoe nu verder?' vroeg Renato.

'Hoe nou verder? Niets.... Gino hoeft daarom toch de moordenaar niet te wezen? Hij kende Pallini.... en 't is een lam van goeiïgheid, als 't erop aan komt. Hij kan toch wel, om Pallini te helpen....'

Renato trok bedenkelijk de wenbrauwen op. Pia begon opnieuw te schreien.

'Natuurlijk.... ik weet het wel.... als heler zou hij er in elk geval bij wezen.... mijn man is

er dan ook kapot van. - Hoe kon zoo'n jongen ons dat aandoen....!'

'Maar luister nou, professore!' drong ze dan weer hartstochtelijk, 'luister nou.... Als 't bij 't proces zoo klaar als water wordt, dat Pallini 't gedaan heeft.... en je weet niet, wat voor een schoelje hij is.... hij heeft krotten van woningen achter Santa Croce, die geen duizend Lire waard zijn, en arme slokkers vraagt hij vijfhonderd Lire voor één kamer.... als het toch uitkomt, dat Gino zijn handen niet gebrand heeft.... en dat heeft hij niet.... voor geen geld zou 'k 'm willen verdenken.... als hij alleen maar uit stommigheid dat pak heeft geborgen.... dan hoeven *wij* hem toch niet in de beroerdigheid te brengen....! Als er nou een onschuldige voor zitten moest.... maar Pallini!.... Gino ìs niet schuldig!'

Renato bezag de vrouw. Aan welke wanhopige mogelijkheden klampte zij zich nog vast....! Hoe bewonderde hij het felle moeder-instinct, dat dit kind niet loslaten kon, hem stap voor stap in haar machtelooze gedachten verdedigen bleef, - terwijl zij toch in haar moeilijke leven maar zoo weinig plezier van hem had gehad.

''t Kàn toch, professore.... 't kàn toch alles zoo wezen,' drong Pia opnieuw, 'mijn man zegt 't ook.... En je hebt me beloofd, niets te verraden.... je hebt het beloofd....'

Zij wond zich hoe langer hoe meer op, greep weer zijn beide handen. Renato kalmeerde haar. Hij dacht; misschien, voor haar gevoel, heb ik 't inderdaad beloofd. Hij begreep het zoo goed, dat ze zich had moèten uiten, zij die ook de Kerk niet meer had, om haar toeverlaat te zijn. Hij voelde zich zooiets als haar biechtvader. Tegenover deze zielsbenauwenissen was hij geneigd, haar geheim te bewaren. Toch zou zijn geweten niet toestaan, dat een onschuldige veroordeeld werd.

En weer alleen, kwam hij tot de slotsom: hij zou zwijgen, - zoolang het proces hem niet de moreele noodzaak oplei van te spreken. Met een trieste belangstelling las hij voortaan, morgen na morgen, de nieuwe vooronderstellingen der vernuftige journalisten, volgde hij de sporen, die de justitie meende gevonden te hebben, de nieuwe arrestatie's en verhoroen, die op niets uitliepen.

Pia was tam tegenover dat alles, murw door het schuldig aandeel, dat zijzelve erin had. Maar iedere vijf minuten, die zij Renato voor zich alleen kon krijgen, overstelpte zij hem met de welsprekendheid van haar moederangst. Niet de kleinste bizonderheid van hun denken en doen bleef hem bespaard. Het werd hem soms tot een obsessie.

En in diezelfde dagen kwam telkens ook Gian

Carlo bij hem met moeilijkheden van een gansch anderen, maar niet minder ernstigen aard.

- Er was herhaaldelijk door fascisten onverdedigbaar geweld gepleegd, geheel buiten de lijn van Mussolini's ‘chirurgische’ noodzakelijkheid, -brutale schrikaanjagerij, lafheden ook van twintig tegen één. 't Was de gewone verhouding, waarin maar al te vaak alleen-over-straat-gaande zwarthemden bedreigd of achtervolgd werden, - doch dat was nog geen reden, om het Fascisme omlaag te halen tot dezelfde methoden. Hij had het allàng zien aankomen: er werden schunnige individuen in den fascio toegelaten. En twee der aanvoerders, met wie hij aanvankelijk wel had opgehad als beproefde soldaten en goede organisators - kerels met een meeslepende charme ook! - zij bleken meer en meer roekelooze vechtersbazen, belust op persoonlijke roemruchtheid, zonder den ernst der zaak voldoende te beseffen.

Gian Carlo's oudere vriend, Perrone Compagni, de inspecteur der vierde zône van Toscane, was van dezelfde meening en besloot, de beide vrijbuiters uit den fascio te stooten.

Dit feit bracht heftig de gemoederen in beweging; Gamberini vooral was bij zijn volgelingen uitermate geliefd. De fascio van Florence eischte, dat een onpartijdig onderzoek zou worden ingesteld, waarbij de beklaagden zich zouden kunnen verdedigen,

Familie's van gcdoode fascisten zonden een verzoekschrift van gelijke strekking naar Rome. Stormachtige vergaderingen volgden. Gamberini verscheen en hield een rede, zoo waardig en edel, dat Shakespeare ze geschreven kon hebben. Hij maande aan tot discipline, riep de gerechtigheid in van de boven hem geplaatsten, en besloot met de nobele aansporing, de idee te stellen boven de persoon!

Doch toen daarop het Partijbestuur, vasthoudende aan het beginsel der blinde gehoorzaamheid, den Florentijnschen fascio, wegens gebrek aan discipline, ontbonden verklaarde, - richtte onmiddellijk Gamberini, met een even nobele verontwaardiging, den autonomen fascio van Florence op!

Gian Carlo was vol ergernis en beduchtheid. -Als de zaken zóó'n keer namen; als naar den Duce niet meer geluisterd werd; als het ridderlijk en strikt-noodwendig geweld van weinigen tegen de oproerige massa, ontaardde in terrorisme uit enkel bravoure, en ijdele volksmenners gingen de ‘onafhankelijken’ uithangen, - waar bleef dan het eenheidsdenkbeeld van den Roedenbundel, van een door eendracht krachtig Italië? Op die manier verloor immers het fascisme zijn zin, en zijn schoonheid?

‘Maar zijn de Florentijnen niet altijd zoo geweest?’ opperde Renato, ‘verdeeld in partijen en twistende fractie's?’

‘Dat is zoo,’ zei Gian Carlo, ‘maar dat komt

nù niet meer te pas, nu het juist om de eenheid gaat! Gelukkig is Florence tot nu toe een uitzondering. Want hoe zouden het fascisme en Italië één worden, als het fascisme-zèlf niet één meer was?'

Toch moest Gian Carlo toegeven, dat er ook gunstige teekenen waren. Het was in dien tijd, dat meer en meer werd aangedrongen op penetratie der arbeidersklasse, niet met geweld, maar met een broederlijke propaganda der nieuwe denkbeelden; en mochten er dan verdachte elementen de gelederen binnensluipen, in de hoop, dat er bij een of andere expeditie wat te halen zou zijn, - heel Italië over vereenigden zich zeer vele betrouwbare arbeiders, voormalige sociaal-democraten, met het fascisme.

Juist in die dagen ook werd Renato verrast door een bezoek van Rocca, den hartstochtelijken schrijver van 'Het Leven van Paulus'. Een uur wel zat de bleeke man met de tomaatroode lippen en de lichte oogen tegenover hem. Zij spraken maar weinig.

'Ik heb gehoord,' zei Rocca ten leste met zijn stille, monotone stem, 'van uw uitbarsing voor het Café Donnini.... Ik houd van vulkanen.... het vuur dat de vulkanen spuwen, heeft het voordeel, authentiek te zijn! Ze mogen ervan zeggen wat ze willen, in hoofdzaak hadt u gelijk.'

Het deed Renato goed, deze warme erkenning, dit zuiver begrip van een zoo dwaze daad.

En of het afgesproken was, kwamen den volgenden dag, trouwhartig en wel, Bracco en Ravazzini aanzetten.

- Waar of de meester toch bleef? Wou hij hun niet het groote plezier doen, als van ouds in hun café te komen, zoo 's avonds? Het oordeel van de ‘weidenkenden’ kon hem immers koud laten? Renato vond het lief van die jongens, maar pijnlijk tevens. Het deed hem scherper dan te voren begrijpen, voor welk een zot, dronkeman of krankzinnige, vele ànderen hem hielden.

Hij legde hun elk een hand op den schouder, keek hen goedig aan, glimlachte zacht, en zei:

‘Jullie meent het best, en ik dank jullie oprecht, - maar ik voel me daar niet meer op mijn plaats....’

III

't Was de avond van den vierentwintigsten Juni, het feest van Johannes den Dooper, den schutsheilige van Florence.

Over een uur zou het groote vuurwerk beginnen, dat elk jaar ter zijner eer op het Fort van den Belvedere ontstoken wordt.

Renato had zijn zwarte koffie mee naar boven genomen en zette zich te wachten op zijn torenterras.

Het was een prachtige midzomeravond; de stad aan zijn voeten, dat schoone beeld der eeuwen, lag in een zoele glorie van bezonken kleuren ten toon.

En naarmate de schemering inviel, begon het Palazzo Vecchio te leven en te tintelen van roodgele lichtjes; in alle bogen der ommegangen en over alle kanteelen van den middeleeuwschen burcht en van zijn trotsch belfort, beefden de vonkelingen der illuminatie. Dan waren 't het torentje van de Badía, de toren van Santa Croce, die stil gingen flikkeren langs hun fijne contouren. En plotseling stonden ook de ranke ribben van den domkoepel, en laag daarnaast de oude doopkerk, in zilveren schitterlijnen uit tegen de zomernachtelijke heuvelen van Fiesole.

In de diepte, aan de overzijde van den Arno, roesde een langzaam dooreenbewegende menschenmenigte, toestroomend om straks bij het vuurwerk te zijn.

Renato schouwde voor zich heen, maar zijn gepeizen dwaalden elders. Eindelijk keerde hij zich af naar zijn zoetrokigen terrastuin, daar hoog en stil boven de wereld. Hij dacht aan Flavia, en een golf van teederheid voer door zijn oude hart. Het was of hij haar aanwezigheid voelde in de luwe lucht van den naderenden nacht, in den doordringend fijnen bloesemgeur zijner citroenboomen, in het na-droomende dag-schijnsel aan den hemel, in heel

de verinniging van dezen avondstond. Maar die weemoedige aanwezigheid, die zijn eigen denken aan haar was, deed hem te scherper voelen, hoe hij haar miste op dit oogenblik. En met droefheid overlei hij, dat zij binnenkort naar de bergen zou vertrekken. - Verscheidene weken zou hij het zonder haar moeten stellen. Hoe kwam hij dien tijd nog door!

- Zou hijzelf zijn Maremmen weer eens gaan opzoeken, terugvinden al wat hem daar lief was geweest? - Hij vreesde, dat zijn oud-vertrouwde land hem zou toeschijnen ànders te zijn geworden, dat hij er een leegte, een verlatenheid zou voelen... En hij verwonderde zich over die vrees, - tot hij opeens, met een schrik bijna, de reden begreep: in de Maremmen zou nergens Flavia voor hem leven, en hier dit huis was vol van haar....

Met een vage pijn in het hart bleef hij zitten denken.... Dan dreven zijn gedachten op zijn kinderen over.... Waarom konden zij nu weer niet komen, dezen avond, om het vuurwerk te zien? Het zou voor Silvio zulk een vreugde zijn geweest! Want waar zag je het beter dan hier? -Het heette dan bijgelegd met Ottavio, maar de verhouding was koel; Aurora had hij nog niet weer te zien gekregen.... 't Was nu de beurt van Lorenzo scheen het, om in de gunsten van die Amerikaansche te staan.... En Ottavio....?

Renato zuchtte.

- Maar gelukkig, de kleine Silvio was meer dan ooit van hèm. Sinds het baasje zijn grootvader terug kreeg, had hij zoo braaf voor hem willen poseeren, dat Renato in weinige dagen een portretschets had geschilderd, die kostelijk geleek! Uit zijn geheugen - en hóe leefde dit pipsche, schalke gezichtje daarin! - had hij het doek voltooid, en, naar hem docht, 't was een van zijn beste dingen geworden.

Hij zou 't Ottavio en Aurora cadeau doen, nam hij zich voor. Door alle troebelheden heen, waren zij toch beiden dol op hun kind.

Wie weet, hoopte hij een oogenblik, zou dit beeld van hun ‘prinsje’ hen niet tot elkander vermogen te brengen, een rustpunt, waarin hun blikken eensgezind te zamen konden komen....

Dan voelde hij het hulpelooze van deze gedachte! Wat het lieve, levende jongetje niet kon, hoe zou dat een schilderij vermogen? Scheidde het kind hen niet eerder, dan dat het hen verbond?

Aan de Arno-kade waren de drommen van wachtenden tot ééne zwartheid aangewassen, die zoemde als een bijenkorf; en op het fort, in de hoogte achter zijn terras, zag hij onduidelijk een haastige doening van toebereidselen.

Vreemd, het feest van Johannes den Dooper, den uitgevasten boetprediker, met enkel de ruige scha-

penvacht om zijn magere, naakte leden, den vervaarlijken asceet, wiens holle, zonverweerde baardgezicht en brandende oogen, van bijna alle Florentijnsche ‘Madonna's met Heiligen’ hun heete vermaning schenen uit te stralen, - die strenge Heilige, patroon van deze lichtzinnige stad, sinds zooveel eeuwen al de stad van de weelde!

Hij had die gestalte telkens en telkens gezien den laatsten tijd.... Toen het portret van Silvio af was, had hij zich een paar morgens, dat Flavia niet komen kon, getracteerd op musea en kerken, die hij in geen lange jaren bezocht. In Santo Spirito was hij te voren zelfs nooit geweest. Hij kwam er tegen twaalven en zag er den wonderlijk schoonen Filippino Lippi, de teêre, goudgesluierde Madonna in de loggia van haar Florentijnsche huis, uitziende op San Frediano.... het zoete Christuskind grijpt naar het bamboekruisje, waarmeê de kleine Sint Jan spelend bij hem neer knielt.... Doch wat bij het rondgaan der kapellen hem opeens nog wonderlijker getroffen had, alhoewel de voorstelling niet afweek van de gewoonlijke, dat was het altaarstuk van Raffaellino del Garbo, ‘de Drieëenheid’: de Vader, gezeten op de wolken, steunende tusschen zijn knieën het kruis, waaraan het gele lijk van den Zoon; maar bóven den dooden Christus, met trillend gespreide vlerken en een licht-uitstralend kopje, levend, de vogel van den Heiligen Geest. En plot-

seling had hij gedacht aan David Lazzaretti, en aan diens profetie, dat het Rijk van den Heiligen Geest het Rijk der Genade overvleugelen zou.... en hij had zich herinnerd, wat onder zijn verhaal, dien avond bij het houtvuur op de Villa Magna, de marchese Niccolini hem zeide: reeds in de twaalfde eeuw voorspelde Joachim van Fiore, hoe dit Rijk van den Heiligen Geest, dat opstaan zou uit het afstervend Rijk der Genade, het Rijk zou zijn van de Liefde....

Eensklaps, met een zigzaggend gesis, verscheurde een vuursein den hemel, knalde uiteen als met een kanonschot: over een kwartier stond het schouwspel te beginnen. Enkele verdwaalde vonken vielen in den zwarter geworden nacht.

En Renato zag plotseling de rechtszaal weer voor zich. Hij zag, op de estrade, de nog leege presidentstafel; en hij zag de kooi, de wreede tralie's, waar zoo meteen de wilde beesten doorheen zouden loeren, de beschuldigden in de moordzaak van den Viale dei Colli.... Hij zag, aan de overzij, in hun banken, de domme, de groteske, de vette, de nette, de slaperige, de kwieke koppen der juryleden... en vlakbij, de scherpe, koele profielen der beide advocaten, zoo dikwijls die praatten met elkaar....

Wàt, Rijk van den Heiligen Geest? Rijk van de Liefde nog wel! En wat zelfs, Rijk der Genade?

Of zij geloofden of niet geloofden, deze allen.... was hier niet eer het Rijk van de Koude.... het Rijk der Duisternis....?

Opeens een wind van beroering door de zaal, en die bijna dierlijke schreeuw: ‘Gino!’ Het was de stem van Pia.... Hij had omgekeken, zag alleen haar koortshelle, blauwe oogen, die onafgewend de oogen zochten van haar zoon. Een gendarme schoot toe.... In de kooi waren de twee beschuldigden verschenen: 'n slungel met een schuw, onverschillig-doend gezicht, vaal van angst, die met een hongerige nieuwsgierigheid de zaal rondgluurde; en een stevige, bijna geposeerde jongen, verwaten-rood zijn knappe kop. Dat moest Pallini zijn....

Een stem: ‘De president!’ Allen overeind. En daarna de acte van beschuldiging, eindeloos, eindeloos en ingewikkeld....

Nogmaals had hij omgezien: daar, drie banken achter hem, zat Pia, strak en fel, de oogen brandend, de roode bloemenmandjes roerloos aan haar wit gezicht.... Hier was dan toch één heete vlam uit het Rijk van de Liefde verdwaald....

‘Beklaagde Pallini, wat hebt ge tot uw verdediging aan te voeren?’

‘Niets.’

Uitdagend, in de doodsche stilte, het brutale antwoord.

‘Niets?’ vroeg de president.

‘Nee, niets!’ En brutaler nog:

‘Wie niet schuldig is, hoeft zich niet te verdedigen.’

Gino Gori staat op, erbarmelijk zijn grauwe gevangenisgezicht. De boeien rinkelen aan zijn bevend ineenknijpende handen. Zijn stem lijkt nagebootst van de eerste:

‘Niets.’

En als de president hem streng aanpakt: dat zulk een houding nooit een beklaagde ten goede komt, - een zenuwachtig-verward verhaal over het mes, dat ouwe ding; hij geloofde, dat hij 't op een keer had laten liggen in die kroeg.... Ja, hij kon het ook wel hebben weggegeven, als hij dat had gezegd, maar aan wie, dat wist hij niet meer. Hij was toen half dronken.... Maar hij had 't nooit teruggezien....

Met een fel gefluister voeren de eerste vuurpijlen eenzaam den nacht in, en bogen over en zonken en stierven, zaaiend een handvol sintels.... Werktuigelijk volgde Renato's blik hun opgang en geluideloos dooven....

- Het verhoor van de getuigen, een voor een aan het bankje.... Vragen, vragen, vragen, en de onhoorbare en omslachtige of onnoozele antwoorden, die op allerlei zijwegen afdwaalden.... Het was hem alles hoe langer hoe duisterder geworden - ondanks zijn ingespannen luisteren. Hij woù een

zelfstandig oordeel zich vormen. De algemeene stemming keerde zich tegen Pallini: ongehoorde afpersingen kwamen aan het licht, ongehoorde braspartijen, zonder directe bewijzen echter, dat de jonge schurk in den moord betrokken was....

Maar achter al wat hij te hooren had gekregen, stond als een dreigend spooksel het luguber geheim van de zilveren kandelaars.... Het groeide tot een onverduurbare benauwenis, - en aldoor voelde hij in zijn rug de starre angst-oogen en dat wit gezicht....

Met een vreugdig razen en blazen en opwentelend gezoef schoot plotseling de hemel vol van een matelooze boeket dof-guldende kronkelpijlen, die, ontploffend, uiteen stoven in verbazingwekkende goudchrysanten, statig en stil uitstralende op den wijden nacht.... En als een storm door een laan van peppels, kwam van den overkant het veraf kletterend handgeklap der duizenden....

Renato had een oogenblik bewonderend de goudene uitbarsting aangestaard, - maar het obsedeerend proces bleef hem kwellen.... terwijl van tijd tot tijd een vurige opvaart zijn dwingende denken doorsneed....

- Getuigen, en nog weer getuigen, dien middag, en den dag erop. De agent, die Gino Gori herkend zou hebben op de motorfiets.... heel zeker was hij toch niet.... Toen de sensationeele verschij-

ning van een vroedvrouw, die vertelde, hoe Pallini haar eens met een mes had bedreigd; maar wat voor mes, dat kon zij zich niet herinneren....

En na het middageten, den derden dag, het beleedigend bezoek van Ottavio en Lorenzo: dat hij nu uitscheiden moest met zijn dwaze houding, zich openlijk zoodanig voor die schunnige zaak te interesseeren.... hij luisterde of zijn eigen leven ervan afhing; het was hun verteld door iemand, die er ook was geweest.... Zelfs in de courant stond hij, met naam en toenaam, opgemerkt onder het publiek....

'Is het nog niet genoeg, dat ze je werk griezelig beginnen te vinden?' had Lorenzo geklaagd. 'Weet je hoe ze je noemen? - Je maakt je belachelijk, en ons erbij....'

'Dat ze die schitterende Drie Blinden niet willen begrijpen.... ' was ter vergoelijking Ottavio verontwaardigd bijgedraaid.

'Hoe zouden ze?' had hij geantwoord, 'hoe zouden de blinden de Blinden kunnen zien....?'

Toen hij, door hen opgehouden, een uur te laat in de Via Cavour kwam, werd juist de zaal ontruimd.... De zaak was voor onbepaalden tijd verdaagd....

En nauwlijks thuis, daar was Pia met haar ratelend verhaal: eindelijk, eindelijk de ware moordenaar.... een meid uit die kroeg had het uitge-

bracht... die was vóór Pallini komen getuigen... héél dien avond was hij niet weg geweest.... dan een oogenblik met háár.... Hij kòn het niet gedaan hebben.... En *zij* wist trouwens, waar de moordenaar te vinden was....

Een opschudding, een verwarring! De president op zijn achterste beenen, de jury opeens klaar wakker.... En die meid het vuur aan de scheenen gelegd.... Nou, een slagersjongen, dat was dan de schuldige.... een slagersknecht, die vaak met Pallini en Gino samenkwam.... die kende de villa als zijn eigen huis.... niet ééns, wel tienmaal had ze er hem over hooren opsnijen.... hij wist, waar 't ouwe mensch haar portefeuille met geld borg... waar het gouden heerenhorloge stond.... en waar hij haar eens, in de openstaande slaapkamer, haar ringen had zien wegsluiten.... iederen morgen kwam hij er... Ze deed zelf open, want ze woonde er alleen.... en dan moest hij binnenkomen, want ze betaalde altijd alles uit de hand.... En dan deed hij na, hoe ze met 'r grijze ragebol over de geldstukken neusde, omdat ze zoo kippig was... en eens had hij er geholpen het ledikant te vertrekken, omdat er wat achter was gevallen.... En waarom die meid dat nooit verteld had? Omdat Pallini toch vrijgesproken zou worden.... wat kon 't háár bommen, of Gori of Brunetti in de kast zat.... maar nou ze Pallini te na kwamen,

nou was 't wat ànders! En huilen die meid.... 't leek wel of je in de comedie zat, schetterde Pia.... ‘En nou gaan ze natuurlijk dien Brunetti zoeken!’

Verwilderd van vreugde had ze daar gestaan.

‘Maar waarom hebben nòch Pallini nòch Gino ooit over dien jongen gesproken?’

‘Een makker verraden?’ vroeg Pia trotsch.

‘En de zilveren kandelaars....?’ had hij niet na kunnen laten te vragen.

Toen was Pia plotseling in schreien uitgebroken... tegenover deze nieuwe toekomst van angst en wachten, wie weet hoe lang, in folterende onzekerheid....

Een vurig lianen-woud, gierend omhooggestormd, barstte open in een kleurigen lichtkogelregen, edel safier en robijn en amethyst, - luchtiglijk omnederzijgende met zacht uitbloeiende praal....

‘Prachtig....’, hoorde Renato zich hardop zeggen.

Het vuurfeest nam nu zijn vaart met een overrompelende menigvuldigheid van verrassende werken, een elkaar verdringen van bijna verheven vizioenen en verbluffend weelderige fantasmagorieën, uiteendonderend in rommelende bombardementen, - rijen van zwierende, goud-afzwaaiende wielen, - schoven van brandend opgroeiende aren,

ijdele hemeloogst, - gordijnen van licht, als zilver-ruischende watervallen, - verwonderlijke pijlenbundels, die dan met vele gouden vingeren, als zeker van het doel dat zij grijpen moesten, stralend den nacht in ijlden.... totdat een satanische plof hun verder-streven vernielde..... En eindelijk gloeide aan een alomvattend smaragden licht, dat heel de wereld van huizen en heuvelen in zijn onwezenlijke, valsche glorie zette.... Renato, die gansch verslonden had staan kijken, als aan zichzelf onttogen door den feërieken en demonischen droom, werd wakker in deze groene hel. Hij knipperde met de oogen.

- Het vuurwerk voor Johannes den Dooper... Welk een verdwaasde apotheose van den Roepende in de Woestijn, - die de schutsheilige van dit Florence was....

Maar het laatste stuk moest nog komen.... Eensklaps begonnen vijftig vuurslangen razend door elkaar te kronkelen, wentelden omhoog, zochten Gods voeten, verdwaalden, spatten uiteen, ontploften roekeloos, lichtloos, hier, daar, overal, lukraak, een warwinkel van verwilderde knallen en daverende slagen, dreunend als kanonschoten, alverbrijzelend als barstende bommen, een verbijsterend gepaf en geknetter, een barbaarsch kabaal, dat plotseling met een laatsten pàts den nacht eenzaam achterliet.

Dichte lagen van kruitdamp verbleekten den hemel, dreven neêr over de stad, benamen Renato den adem met hun sterken stank.

Beneden in den afgrond woelde de duistere menigte.

IV

Dien zomer scheen het fascisme zwaar te worden van belofte, te wassen al breeder en hooger tot den eindelijken vloedgolf, die Rome overweldigen zou.

Bij duizenden volgden de sociaal-democraten hun vroegeren leider, die voortaan in nieuwe banen van orde en arbeid het lot van Italië voerde. Door den fascio eens ontbonden, gingen vele voormalige organisatie's thans en bloc naar den fascio over.

Toen nog eenmaal, begin Augustus, over heel het land een algemeene staking beproefd werd, temde 't steeds hechter gegroeide fascisme haar in weinige dagen, verhinderde in Florence zelfs dat zij uitbrak.

In Milaan werden de lokalen van den Avanti verwoest, het stadhuis bezet, en de socialistische gemeenteraad ontbonden verklaard. In Venetië, in Genua, in talrijke kleinere steden, in ontelbare dorpen, gebeurde hetzelfde. Overal wapperde de driekleur; de roode vlaggen waren vernietigd. Uit Bologna verdreven de zwarthemden zelfs den ver-

tegenwoordiger der regeering, den perfect Mori.

En met de bevestiging der fascistische macht, verminderden de straf-expeditie's en de geweldplegingen, die van weerskanten zoovele offers hadden geëischt. Zij werden vervangen door de daden van wie dartel worden, omdat zij hun doel nabij beginnen te zien. Een communistische manifestatie werd door wat jonge zwarthemden vroolijk uiteengeblazen met blaasbalgjes vol roet; druipend van zwarte vettigheid waren de manifestanten op de vlucht geslagen. Wist men van een communistisch kamerlid of wethouder, dat hij wat al te ijverig zich roerde, - inplaats van een dracht stokslagen diende men hem wonderolie toe ‘om hem te purgeeren van zijn verderfelijke denkbeelden.’ - 't Is wel vernederend, dacht Renato, en onbehoorlijk; maar de volkshumor van het geval lag toch te na aan zijn oude boerenhart. Hij moest erom lachen in zijn knevels: kwajongensgrappen, aan den zelfkant van een beweging, die eiken dag toenam in grootschheid van opzet.

Gian Carlo zei het Renato gedurig: ‘de tijd is rijp; binnenkort veroveren we de macht; het fascisme en Italië zullen één zijn!’

‘En ben je niet bang meer voor die duizenden, ex-communisten zelfs, die bij heele groepen tegelijk worden binnengelaten?’

Gian Carlo had een vluchtigen blik in Renato's

onderzoekende oogen, - en die zag: dat de angst er wàs.

‘We waren vroeger zoo trotsch op onze keurbenden,’ antwoordde de jonge man gedempt. ‘Maar zelfs Mussolini schijnt niet te kunnen buiten de pressie van het getal....’

‘Misschien,’ kwam hij even later, ‘zou je kunnen zeggen, dat het fascisme, om Italië definitief te redden, in deze maanden het grootste offer brengt: zijn eigen zuiverheid.’

Renato, nu het beslissende uur ging aanbreken, werd door den bijna tragischen drang, dien hij in Gian Carlo voelde, nog sterker meegesleept dan vroeger door Sandrino's jong en fier enthousiasme. Hij begon ook hoe langer hoe meer de machtige zienersfiguur te bewonderen, den mystieken minnaar van zijn land, den heerschzuchtige uit hartstochtelijke liefde, den man met het sterke scheppers-voorhoofd, den doordringenden blik, den minachtenden mond, de onverzettelijke kaken, - den zoozeer menschelijken halfgod, Mussolini.

Hij zag dat hier een positieve kracht werkte, een kracht die op wilde bouwen, saam wilde stellen, vruchtbaar wilde zijn, een kracht, die evenzeer zichzelf als anderen beheerschte, en die Italië begeerde te maken tot het eigen evenbeeld in arbeidskracht en sobere grootheid.

En Renato verwarmde zich aan die stouthartige

verschijning, die een uitkomst scheen te zullen brengen in deze wereld van algemeene verslapping en ontbinding, zooals hij die dagelijks zag om zich heen.

Juist in dienzelfden tijd had Renato op een morgen het portret van Silvio doen thuisbrengen in de Via Tornabuoni. 's Middags kwam Ottavio hem bedanken; hij was zoo hartelijk als 't maar kon: zij hadden het portret al opgehangen, vertelde hij, in den salon, boven de blauwzijden sofa, waar eerst dat Maremmaansche herderstype van Sergio Murati hing.... het stond daar prachtig! Renato moest echter Aurora verontschuldigen; overmorgen vertrok zij met Nini naar Viareggio; er was nog zóóveel te doen....! Maar of Renato dien avond bij hèn wou komen? Vóór het portretzelf wou zij hem al haar dankbaarheid uitdrukken....

Renato trok ironisch de wenkbrauwen op.

'Nou ja,' lachte Ottavio meê, 'Aurora is nu eenmaal een beetje theatraal. Maar ze heeft het werkelijk erg druk dezer dagen....' 'Goed, goed,' was zijn antwoord, 'ik zal wel even aankomen, om mijn schoondochterlijke kussen *honoris causa* in ontvangst te nemen!'

Dien avond vond hij Ottavio alléén, doodsbleek, en zóó nerveus als zelden te voren.

- Aurora was bij zijn thuiskomst in een groote opwinding geweest; zij had besloten zoo aanstonds, met den trein van zevenen al, te vertrekken. Hoe zij gedurende zijn afwezigheid tot dat besluit gekomen was? Een raadsel! - En hij had haar gezegd, dat het niet gìng, dat het ook geen pas gaf tegenover haar schoonvader; maar zij maakte zulk een scène, dat zij een zenuwtoeval nabij leek. Hij was de deur uitgeloopen; en toen hij terugkwam, was zij met Nini verdwenen.... Zij had een auto laten halen, vertelde de meid. - Was er geen bezoek geweest, dien middag? Geen brief gekomen? Niets; alleen een telefoontje.... Met wie? Dat wist de meid niet. - Ottavio was heelemaal overstuur.

‘Ten slotte heb je weinig recht van spreken,’ zei Renato, ‘jij verwaarloost Aurora ook meer dan je doen moest.’

‘Daar let Aurora niet op.’

Zij zwegen een poos.

Toen had Renato de onvoorzichtigheid, wat scherp te vragen:

‘En Servini, is die ook weer in Viareggio?’

Zóó had hij Ottavio nooit gezien, zóó buiten zichzelf van woede.... op zijn vader! - Een schandelijke onbeschaamdheid was het, zooiets te zeggen; een ongehoorde veronderstelling, dat Aurora hèm bedriegen zou!

Renato liet hem stil uitrazen.

Eindelijk werd Ottavio van een groote moeheid en verbittering. Diep in een fauteuil zat hij ineengedoken, en opeens dreigde hij, kort en hard:

‘Als Aurora van me af wil, - Silvio krijgt ze niet mee! Ik schiet 'r nog liever voor 'r kop.’

Maar den volgenden dag bracht Ottavio hem een statigen en geparfumeerden brief op antiek papier, een zeer sierlijk gedraaid epistel van Aurora, om hem duizendmaal te danken voor de meer dan vorstelijke gift van zijn meesterlijk portret....

‘En,’ zei Ottavio, ‘ze schreef *mij* tegelijkertijd .... alles is opgehelderd, hoor! ... maak je verder maar niet ongerust....’

Die woorden gaven Renato een aanmerkelijke opluchting.

Doch nauwelijks een week later kwam de lamlendige avond, dat Lorenzo bij hem zat te klagen over de ongestadigheid van de vrouwen....

Aurora had haar hielen nog niet gelicht, of Yan....

‘Wie is Yan?’ vroeg hij ongeduldig; ‘o ja, ik herinner me, dat mensch met die groote, brutale oogen, jawel....’

‘Enfin, ze moet het weten!’ smaalde Lorenzo, en met een ijdelheid, waar z'n vader wee van werd: ‘ìk, voor wie alle vrouwen op 'r knieën liggen!’

Hoe verlangde Renato naar het oogenblik, dat Flavia thuis zou komen! De willooze sfeer, waarin zijn ongelukkige jongens hem sleepten, maakte hem ziek. Bij háár was alles rust en zuiverheid.

En toen zij eindelijk terug was en weer zijn atelier verlichtte met haar tegenwoordigheid, haar stem, was Renato overgelukkig. Die vier muren leken niet meer dezelfde. Er hing iets lente-achtigs door deze gezegende nazomer-dagen, en de nietigste verhalen over haar verblijf in de bergen leken hem het zoete kwinkelen van een vogel, waarop een andere vogel, in de kooi van zijn hart, onhoorbaar antwoordde met een verwonderlijk jong gejubel.

Dan vertelde hij haar over de laatste weken; en ook háár bezorgde gedachten gingen uit naar Silvio, hoe die het hebben zou in Viareggio.... ‘Och, weet u,’ besloot ze, ‘een kind geniet zóó aan het strand, dat 't van zijn moeder even weinig last heeft, als zij van hem....’

Hun leven rustte op die uren van dagelijksche vertrouwelijkheid. Hij vroeg, of hij haar portret mocht schilderen, en verheugd stemde zij toe. Den volgenden morgen begon hij eraan. Zij waren allebei vreemd bevangen door dit nieuwe contact, dat intiemer is dan men weet.

Twee weken aanéén was Renato van een diepe gelukkigheid. Hij schilderde heel langzaam, om-

zichtig bijna, alsof hij gewijden grond betrad en zijn wondervollen tocht zoo lang mogelijk wilde doen duren.

Hij had haar van terzij genomen, zooals ze, het fijne gezicht even gebogen, neertuurde over het boek, dat zij open hield in haar schoot. Zij had een mooi japonnetje moeten aantrekken, en boven de steenroode zijde, diep van een fluweeligen gloed, lichtte zoelblank haar zedig hoofd, met even een blosje, hoog aan de smalle wang; daarover straalden zacht de lange zwarte wimpers neêr. Haar kleine neus, haar mond, haar oor, alles was fijn aan haar. En het donkere haar lag langs de slapen in een aardigen val naar achteren geleid. Onbewust van een bekoring, die niet voor allen was, maar slechts voor hem, die met een liefdevolle aandacht haar beschouwde, zat ze neer. En nooit zag zij onder die poses naar hem op, om niet te storen.

Renato voelde zich ingaan als tot een verboden schat, en eigende zich, in het beeld dat hij vol vrome aandacht schiep, haar weerloos leven toe.

Toen Gian Carlo eens kwam oploopen tijdens een dier zittingen, voelde Renato zich ontstemd, en hij was niet bij machte, zijn ontstemming te bedwingen. Tot tweemaal toe gaf hij een bits antwoord. Doch nauwelijks was de jongeman ietwat schril vertrokken, of Renato verweet het zich. Hij

verweet het zich te schuldbewuster, omdat het portret zoover gevorderd was, dat een bezoek geen stoornis had behoeven te brengen in het werk.

Het was den volgenden morgen, den 21sten September, aan den ingang van dien luistervollen herfst, dat Renato in de couranten de magistrale rede las, door Mussolini te Udine uitgesproken. Dit was de eerste der vier groote toespraken, die als een viermaal herhaald bazuingeschal, den opmarcsh naar Rome zouden voorafgaan.

't Was op Udine's marktplein, en juist toen de hartstochtelijk vereerde Leider het podium beklommen had, kwam van over de Alpen een wijdgespreide adelaar nadergeroeid en aangewiekt en majesteitelijk neergestreken op de spits van den hoogen stadstoren. Een rilling was den duizenden aanwezigen over de kruin gekropen. Zij hadden het voorteeken verstaan.

Mussolini begon te spreken; hij sprak - en het deed Renato goed - tot de arbeiders als zelve één van hen: ‘Alleen door lasteraars kan ik beschuldigd worden, een vijand te zijn van de arbeidende klassen; ik, die een kind ben van het volk; ik, die zèlf den zwaarsten handenarbeid heb gekend: ik, die altijd geleefd heb te midden van de werkmenschen en weet, hoe oneindig hooger ze staan dan al de valsche profeten, die beweren hen te vertegenwoordigen....’

En als een windritseling, die groeit tot een groot geruisch, was zijn stem aangevaren:

‘Wat is die prille huivering, die u over de leden loopt, als ge de klanken hoort van het lied van de Piave? Het is, dat de Piave geen einde beteekent, maar een begin! Vanaf de Piave is het; vanaf de Victorie, verminkt door de machtelooze diplomatie, maar even glorierijk; het is van de Victorie, dat onze vaandels hun vlucht hebben genomen; het is van de Piave, dat wij den grooten *marsch* zijn begonnen, die niet te stuiten zal zijn alvorens hij zijn opperste doel zal hebben bereikt: *Rome*!

‘Van Rome willen wij maken de stad van onzen geest, - een stad, die gezuiverd zal zijn en ontsmet van alle elementen, die haar verderven en bemodderen; wij zullen van Rome maken het kloppende hart, de brandende ziel van het machtige Italië, dat wij ons droomen.’

En verderop, in de gloeiende vaart der woorden:

‘Ik ben voor de tucht! Ik ben voor de meest strenge tucht! Een ijzeren tucht moeten wij ons opleggen, allereerst aan onszelf....’

Renato liet de courant zinken. Hij staarde voor zich heen en zag door het raam den stralenden herfstdag, die in een gouden zonnenevel over het statig Florence stond. Hij ademde diep, voelde stra-

lend de zuivere lucht zijn longen doorstroomen; zijn voorhoofd ervoer hij koel en klaar, zijn leden sterk, jong bijna. En hij dacht, dat zoo straks Flavia komen zou, en dat hij tegenover haar zou zitten aan zijn ezel, drinkend met een diepe gretigheid haar teeder aanschijn....

‘Ik ben voor de tucht,’ herlas hij uit de weeropgenomen krant, en andermaal liet hij haar zakken.

Allereerst voor onszelf,’ zei hij hardop, ‘een ijzeren tucht.’

Met een ruk rees hij overeind, streek de hand door zijn nog natte morgen-haren. Hij stond bij het venster en zag zonder te zien den schoonen herfst-ochtend over de stad.

‘Allereerst voor onszelf,’ dacht hij nogmaals en klemde de kaken opeen. Hij trok zijn voorhoofd op in felle rimpels, als om een waan voorgoed daarvan te bannen, en begon met groote stappen rond te loopen door het vertrek.

‘Zóó mag het niet doorgaan,’ mompelde hij, ‘zoo mág het niet doorgaan....’

Een tijdlang zat hij voor haar portret; den kop gebukt, zat hij het te beturen.... Het was, alsof hij zienderoogen ouder werd, alsof er voren vielen in zijn magerder trekkende wangen, rond zijn neerhangende snorren.

‘Dwaas,’ schold hij zich, onhoorbaar schier.

De tranen blonken in zijn oogen, die dieper doken in hun kassen.

Toen Flavia een half uur later binnenkwam, zei hij vroolijk:

‘Kom, we gaan gauw poseeren! Vandaag moet 't af! Ik heb méer portretten bedorven, door er te veel aan te knoeien.’

Flavia keek verbaasd; dan gleed een teleurstelling over haar gezicht. Zij had best gevoeld, met welk een toewijding de meester aan dit beeld van haar werkte, en zij was zoo gelukkig geweest, dat ze hem dit geven kon. Waarom moest het zoo plotseling eindigen?

Renato werkte met een gedrongen ijver. In breede streken voltooide hij, zonder erbij te poozen, de zachte vormen, door de glooiïngen van het steenrood japonnetje aangeduid, - bracht dan ten leste wat guldener licht in den herfstblanken achtergrond.... En toen het kanonschot van twaalven uitbarstte over de stad en de Domklok begon te luiden, zette hij in den rechterhoek twee kleine vermiljoenen letters: R. F.

Flavia zag hem oplettend aan, en als zij wat verdrietig wegging, zei Renato:

‘Zie morgen maar eens, wat je doen wilt, - ik kan niet voor elven hier zijn....’

Dien middag schreef hij Gian Carlo, of het hem

schikte, den volgenden ochtend omstreeks elf uur aan te komen. En toen die op den bestemden tijd binnentrad, zei Renato:

‘Tegen dat een werk op zijn eind loopt, zijn m'n zenuwen zoo gespannen, dat een niets me onredelijk maakt. Vergeef 't me.’

En hij bracht hem voor Flavia's portret, dat de jonge man nu voor het eerst rustig mocht bezien.

Gian Carlo was verrast: - wat een frischheid, dacht hij, wat een teederheid in dat kopje! Hij zag het zoet-gevormde, even rozig oortje, de fijngelijnde mond, rood aan de blanke gelaatskleur, het ranke neusje, het lieve haar, - en aandachtig gingen zijn oogen van het portret naar het meisje, dat terzijde te werken zat.

‘Zóó mooi wist ik niet, dat zij was,’ peinsde hij, ‘en toch ìs zij het....’

Zij voelde zijn kijken, zag hem vluchtig aan, en bloosde, - voor het eerst in zijn tegenwoordigheid.

Gian Carlo, in een onwillekeurigen impuls, keek naar den meester om. Renato's gezicht had een wonderlijke uitdrukking; 't was of een gedachte juist op dat oogenblik hem ingeblazen werd. Er gleed een vreemde glans door zijn lichte oogen.

‘Nou, wat vindt je ervan?’ kwam hij met een glimlach.

Gian Carlo keek naar het doek terug.

‘Prachtig,’ zei hij alleen. ‘Maar, professore... 't lijkt nog niet af....’

‘Ik vond het zoo goed,’ zei Renato beslist, ‘een schets is soms beter dan een schilderij.’

En hij vertelde hun, dat hij voor enkele weken naar zijn Maremmen vertrekken moest, en dat hij nu afscheid van hen nam.

EINDE VAN HET TWEEDE DEEL